

Universitäts- und Landesbibliothek Tirol

Bibliotheca Mvndi Vincentii Bvrgvndi, Ex Ordine Prædicatorvm Venerabilis Episcopi Bellovacensis, Specvlvm Qvadrplex, Natvrle, Doctrinale, Morale, Historiale

In quo totius naturæ Historia, omnium scientiarum Encyclopædia, moralis
Philosophiæ Thesavrvs ...

Vinzenz <von Beauvais>

1624

Liber Primvs

SPECVLI MAIORIS
VINCENTII PRÆSVLIS
BELVACENSIS,
Tomus Primus.

LIBER PRIMVS.

De diuersis mundi acceptionibus.

C A P. I.

MX LIBRO qui dicitur *Imago mundi*. Mundi factura quinque modis describitur. Dicitur enim primo modo Mundus archetypus, idest principalis & omnium exemplaris, secundum quod antea tempora secularia vniuersitas creature in mente diuina fuisse legitur. Secundo modo dicitur Mundus primitus exemplatus, scilicet cum ad exemplum archetypi Angelus, & huius sensibilis mundi materia creata est ab initio. Tertio modo, cum per species & formas varias mundus iste visibilis formatus describitur. Quarto modo, secundum quod pulchritudine temporali cursum suum continue peragente, vnumquodque ex sui geueris semine nascitur. Quinto modo, secundum quod mundus iste visibilis, in fine temporum ab hac specie corruptibili in incorruptibilem transmutatus innouabitur. Mundus Archetypus ipse est filius Dei, cum Patre & Spiritu sancto vnus Deus, hic est Dei sapientia, & ratio, & verbum Deo dicenti coeternum, de quo scriptum est. *Quod factum est, in ipso vita erat*, idest vivebat, sicut arca vel domus preconcepta viuit in mente artificis, antequam fiat. De secundo scriptum est, *qui viuit in aeternum creauit omnia simul*. De tertio scriptum est, *qui fecit mundum de materia informi sine inuisa, idest inuisibili*. De quarto scriptum est, *præterit secula huius mundi*. De quinto scriptum est, *nonos caelos & novam terram expectamus, in quibus iustitia habitat*.

Iuxta hunc ordinem Deo auxiliante intendimus procedere, maximeque in præsentis volumine mundi descriptionis iuxta tertium modum, hoc est de varijs speciebus, quas mundus iste sensibilis continet describendis, diligenter insistere. De mundo quippe archetypo sufficienter (vt æstimo) aliàs disserimus; in libro videlicet quem de Sancta Trinitate, communi-

Ater ex dictis Sanctorum & Catholicorum Doctorum nuper compegimus. Et in alio quodam opusculo, quod simili modo de ipso Dei filio mundi Redemptore singulariter edidimus, quem etiam librum gratiæ titulo prænotauimus. Temporalem porro mundi pulchritudinem ab initio vsque ad finem in opere illo plenè digessimus, quod Speculum historiale vocari decreuimus. Quapropter in huius voluminis capite (Deo iuuante) de ipso archetypo, & etiam de mundo secundario, videlicet Angelis, & prima materia primitus exemplata pauca breuiter perstringemus. Et postea mundanarum specierum diligenter varietate descripta, tandem de temporalibus mundi curculis, & eius fine similiter nonnulla succinè percurremus. Similiter & sacri Doctores aiunt, quod ideo manus & pedes domini Seraphin operiunt, quia & præterita ante mundum, & futura post mundum scire nõ possumus. Sed media tantummodo contemplamur.

De duobus mundis existentibus.

C A P. II.

Hermes qui, & Mercurius, & Trimegistus ad Asclepium. Pater quidem omnium vel dominus, qui est omnia, omnibus se libenter ostendit, non ubi sit loco, nec qualis sit qualitate, nec quantus sit quantitate, sed hominem sola intelligentia illuminans, qui discussis ab animo errorum tenebris & veritatis claritate percepta, totum se sensim in diuine intelligentia commiscet. Cuius amore parte natura, qua mortalis est liberatus, immortalitatis futura fiduciam excipit. Et omnium quidem mirabilem vincit admirationem, quod homo diuinam potuit inuenire naturam. Certum est enim mundam intelligibilem, idest qui solo mentis intuitu dignoscitur, incorporale esse, nec eius naturæ corporale aliquid posse misceri, quod possit qualitate, quantitate numerisque dignosci, in ipso quippe nihil tale consistit.

Hic vero mundus, sensibilis receptaculum est omnium sensibilium specierum, etiam qualitarum vel corporum, quæ omnia sine Deo vegetari non possunt. Omnia quippe Deus, & omnia ab ipso, in ipso, & per ipsum. Ipseque mundus sensibilis, & omnia quæ in ipso sunt ab illo superiore mundo, quasi vestimentum contexta sunt. Nam licet in vnoquoque genere ani-

malium,

Manus & pedes domini operiuntur.

Io. c. 1.

Eccles. c. 28.

1. Cor. 7.

1. Pet. c. 3.

malium, singula sui generis formam possideant, in eadem tamen forma sui dissimilia sunt, quod facit uniusformis ille (ut diximus) Deus, cuius species non mutatur nec convertitur. Sicque singulorum generum formae sunt permanentes, in eadem sui forma dissimiles. Mundus itaque praeparatus est a Deo receptaculum omniformium specierum. Naturam autem per species unigenas, mundum per quatuor elementa usque ad caelum perduxit, cum cuncta Dei visibus placitura, ipsum vero caelum Deo plenum est; porro cuncta ab imo usque ad summum sibi connexa sunt, & mortalia immortalibus, & sensibilia insensibilibus adnexa sunt.

Omnia a suis omnia.

Mundus verus & verisimilis.

Idea quid?

Plato etiam (ut legitur) duos asseruit mundos. Unum intelligibilem, in quo ipsam veritatem dicebat habitare, istum quoque sensibilem, quem manifestum est visu, tactuque sentire; itaque illam esse verum, istum verisimile ad illius imaginem esse factum. Ideoque de illo, in eo, quod se cognoscet anima, velut expoliri veritatem ac serenari, de hoc autem in stultorum animis non scientiam, sed opinionem posse generari. Idem quoque dicebat ideas esse in mente divina, ideam diffiniens ita: *Idea est eorum quae sunt exemplar aeternum*. In hoc autem erravit, quod ideas aliud esse, quam ipsam mentem putavit.

Quod mundus archetypus ipse sit Dei filius.

C A P. III.

Basilus in Hexaemeron lib. 1. *Erat autem antiquissima ordinatio creatura ad essentias eas accommodatus, quae extra mundum sunt, orta sine tempore, sempiterna, sibi que propria, in qua Deus omnium conditor instituit opera certa, hoc est lumen intelligibile & aeternum, beatitudini conveniens omnium amantium Deum.* Aug. de Trinitate lib. 6. *Ipsa est ars quaedam omnipotentis & sapientis Dei, plena omni ratione viventium & incommutabilem, & omnia unum in eo sunt, sicut ipsa est vna de uno, cum quo & unum.* Glossa super Epistolam ad Hebraeos. *Hic est mundus invisibilis, qui erat in Dei sapientia, videlicet ipsa eius dispositio aeterna, qui in verbo suo disposuit omnia. Unde Apostolus inquit: Fide intelligimus aptata esse saecula verbo Dei, ut ex invisibilibus visibilia fierent. Hoc est iuxta exemplar invisibile, quod erat in mente divina, ex nihilo in esse procederet.* Glo. super Iob. *Nam & faber arcam prius facit in mente, post in opere, quod est in mente vivit cum artifice, quod autem fit, mutatur cum tempore. Unde de verbo Dei Scriptura pronunciat. Quia quod factum est in ipso vita erat. Quicquid enim factum est in tempore, semper vixit & vivit in spiritali factoris ratione.*

Omnia vnum in Deo.

Ad Heb. 11.

Jo. 1.

Aug. in lib. 83. *questionum.* Omnia quippe Deus ratione condidit. Nec eadem ratione hominem quae equum, sed singula propriis rationibus constituit. Has vero rationes non arbitrandum est esse, nisi in propria Creatoris mente. Non enim quicquam extra se positum aspiciat, ut secundum id constitueret quod faciebat, quas rationes aeternas in verbo intueri anima nequit, nisi quae rationis oculus sanum, & purum, & serenum, & sanctum, & simile eis, quas videre intendit habuerit. Sic enim ipso intelligibili lumine perfusa & illustrata (cum ei cohaerit) hac ipsa visione beatissima fit. Has autem siue ideas, siue formas, siue rationes appellare licet, multisque conceditur vocare quodlibet, paucisque videre quod verum est.

Lib. 1. & dem fore habet in bo mil. 12. in Genesim.

Origenes in homilia super principio Iohannis. *Si autem quaeris, quomodo in ipso vitaliter, & uniusformiter, & causaliter, subsistunt omnia, accipe paradigma ex creaturarum natura. Conspicere, quomodo causae rerum omnium, quas comprehendit globositas sensibilis huius mundi, simul & uniusformiter subsistunt in isto sole visibili. Inde namque formae corporum omnium procedunt. Inde distantium pulchritudo colorum, & caetera quae de sensibili natura praedicari possunt. Considera multipliciter & infinitam virtutem seminum, quomodo simul in singulis feminibus continetur numerositas herbarum, fruti-*

um, animalium, quomodo pulchra surgit ex eis varietas formarum. Intuere quoque interioribus oculis quomodo regulae multiplices in arte artificis unum sunt, & in animo disponentis eas vivunt. Quomodo infinitus numerus linearum in uno puncto subsistit unum, & huiusmodi naturalia exempla perspice, ex quibus velut Philosophiae Theoreticae penis, ultra omnia subiectus, divina gratia adiutus, poteris arcana verbi mentis acie perspicere. Et quomodo omnia quae per verbum facta sunt in illo vivunt, videre.

Quid sit Deus.

C A P. IIII.

Dionysius in lib. de divinis nominibus. *Hic archia siquidem est arcanum bonum, omni rationi superrationale, nec ulli eorum quae sunt incommunicabile. Hoc igitur arcanum silentio temporali oportet nos honorare.* Iohannes Damascenus lib. 1. *Dicere namque quid est Deus secundum substantiam, est impossibile, facilius magis est facere rationem ex omnium ablatione. Non enim eorum quae sunt, est aliquid, non quidem, ut non ens, sed super omnia ens, & super ipsum esse existens. Si enim eorum quae sunt, nostrae cognitiones sunt, quod super cognitionem est omnino, utique super substantiam erit, & econverso.* Aug. de Civitate Dei, in lib. 22. *Deum certe (sicut poterat) definire volens Cicero, Mens, inquit, quaedam est soluta & libera, ab omni concretione mortali secreta, omnia sciens, omnia movens, ipsaque nutu praedita sempiterno.* Helinaudus. *Empedocles quoque sic eum fertur diffinivisse. Deus est sphaera, cuius centrum ubique, circumferentia nusquam. Secundus quoque Philosophus ita. Deus est mens immortalis, incontemplabilis celsitudo, forma multiformis, incogitabilis inquisitio, insopitus oculus, omnia continens lux, bonum, & quid est huiusmodi.*

Deus sphaera cuius centrum ubique.

Dionysius ubi supra. *Quid est inquam Deus? Est ratio simpla, & veritas vere existens, circa quam ut putam, & non errantem scientiam est divina fides unicum credentium fundamentum, ipsos veritati, eisque veritatem colloans. Ipsa est scientia adunatrix cognoscendum & cognitorum, a malo restituens, magis autem in bono statuens, ordinans, & ornans, & perficiens integritatem, omniumque maculas solvens. Pro hac veritate moriuntur quotidie divinae sapientiae duces, testimonium perhibentes.* Bernardus Clavellensis in libro de consideratione. 5. *Quid est inquam Deus? quod ad unum sum spectat finis; quod ad delectationem salutis; quod ad se, ipse nonit. Quis est Deus? Non minus peruersorum pana, quam gloria humilium. Est enim rationalis quaedam aequitatis directio, inconuertibilis atque indeclinabilis, quippe attingens ubique, cui illisa omnis pravitas conturbetur, necesse est. Quid est Deus? Longitudo, latitudo, sublimitas, & profundum. Longitudo propter aeternitatem interminabilem. Latitudo propter charitatem immensurabilem. Sublimitas propter maiestatem inattingibilem. Profundum propter sapientiam inscrutabilem. Haec Sancti, secundum Apostolum comprehendunt.*

Quid Deus?

Idem in quodam sermone. *Qui enim cum Maria soli vacant Deo, diligenter considerant, quid sit Deus in mundo, quid in hominibus, quid in Angelis, quid in seipso, quid in reprobis. Contemplantur siquidem, quia mundi rector est & gubernator, hominum liberator & adiutor. Angelorum sapor & decor, in seipso principium & finis. Reproborum terror & horror.*

Aug. in lib. soliloquiorum. *Ipsa est denique quem amat omne, quod potest amare, siue sciens, siue nesciens. Ipsa est qui non facit malum, & facit etiam, ne fiat pessimum. Ipsa est de cuius regno, leges etiam in haec regna descripta sunt. Cuius legibus arbitrium animae liberum est, bonisque praemia & malis poenae, fixis per omnia necessitatibus distributae sunt. Cuius legibus in aequa stantibus motus instabilis rerum mutabilem, perturbatus esse non sinitur, frangiturque circum-*

euntium

In orat. 2. de
Theole.

euntium seculorum, semper ad similitudinem stabilitatis reuocatur. *Gregorius Nazianzenus*. Ipse est cuius esse totum, & semper est insuperabile, quoddam sine fine substantia pelagus. Nullis terminis limitibusque circumdatur, omnem sensum naturam supergrediens, & omne tempus.

Quibus distinguatur proprietatibus.

C A P. V.

Deus incorporeus.

Cassiodorus super *Psalm.* Deus est substantia incorporalis simplex & incommutabilis. *Ioannes Damascus*. Quod autem incorporeus sit Deus, manifestum est diligenter intuentibus. Qualiter enim corpus esse potest, quod infinitum & indeterminatum est, nec est enim formatum, sed impassibile, inuisibile, & incompositum.

Aug. de fide ad Petrum. In hoc autem se nullum corpus esse ostendit, quia quibusdam corporibus vitam dedit, quibusdam non dedit, cum omnium corpora ipse creauerit. Non enim rem viuentem, nisi res viuens facit. Ipse verò naturaliter vita est, quia si vita non esset, viuentia corpora non fecisset. *Idem in lib. de videndo Deo*. Itaque nec corporalibus oculis quaeritur, nec visu circumscribitur, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec sentitur incessu, nec in loco videtur, sed mundo corde, & cum absens putatur videtur, & cum praesens est non videtur; unde & *Apostolus* dicit. *Tanto tempore vobiscum sum, & non cognouistis me. Idem in lib. confessionum 10.* Non est aliquo sensu corporali perceptibilis. *Est tamen quadam lux, quadam vox, quidam color, quidam cibus, quidam amplexus interioris hominis, ubi fulget anima, quod non caput locut, ubi sonat, quod non rapit tempus, ubi redolet, quod non sfragit status, ubi sapit, quod non minuit edacitas, ubi haret, quod non dinellit satietas. Ioan. Damascus.* Porro simplex est Deus, & non compositus. Nam si compositus esset, qualiter impassibilis esse posset. Compositio namque principium est pugnae; pugna vero dissonantiae: dissonantia porro, solutionis est causa. Solutio autem omnino à Deo est aliena. Ceterum qualiter Deus compositus esse queat, cum per omnia incedat, & omnia impleat. Impossibile est siquidem corpus per corpora incedere, quin incidat, & incidatur, plicetur, ac reobuietur, sicut quaecunque sunt humida miscentur & confunduntur.

Aug. 11. de Cirst. Dei lib. 11. Illud itaque summum bonum, quod Deus est, solum simplex, & ob hoc solum incommutabile est. Nec ideo simplex non est, quia trinitas est. Sed ideo simplex dicitur, quia quod habet hoc est, excepto, quod relatiue persona quaeque ad alteram refertur. *Boet. de Trinita.* Denique nihil esse dicitur in materiam, sed secundum formam propriam. Diuina vero substantia est sine materia, atque ideo vnum est, & est id, quod est. Reliqua porro non sunt id quod sunt. Habet enim vnumquodque suum esse ex his, ex quibus est, id est ex partibus suis, & est hoc, & hoc, id est partes suae pariter coniunctae, non hoc vel hoc singulariter. Quod autem non est ex hoc, & ex hoc, sed hoc tantum est, illud verè est, id quod est. *Richardus de Trinita lib. 2.* Ceterum in illa summa sapientia quae Deus est, nihil falsitatis inesse potest, alioquin non summè saperet, qui vel fallere vellet, aut falli posset. Constat itaque Deum veracem esse: & hoc ipsum est ei ex veritate. Veritas ergo non est aliud aliquid quam ipse, cum veraciter conuincit possit non habere nisi ex se, quod tamen habet ex veritate. Veritas autem, sicut nunquam non fuit, sic nunquam non erit, semper enim verum fuit futurum fore quod erit. Et semper verum fuit fuisse quod fuit, ergo veritas Deus, sicut initium non habuit, sic & fine carebit. *Hieronymus regulis definitionum.* Itaque sicut naturis redditur proprietates, ut homini tibus, equo hinnitus, ita diuinæ naturae siquid proprium est, reddas. Propriū est Deo

non exipisse, licet omnium quae sunt, proprium est capisse. *Richardus ubi supra.* Eternum est autem, quod caret viroque, scilicet initio & fine, omnique mutabilitate. In his ergo tribus probasse aeternus. Rectae quoque immensus dicitur, cuius magnitudo nulla mensura comprehenditur. *Hugo de sacramen. lib. 1.* Itaque nec augeti potest, qui immensus est, nec minui qui vnus est, nec loco mutari qui vbique est, nec tempore qui aeternus, nec cogitatione qui sapientissimus est, nec effectu qui optimus est. *Ex simbolo:* Eique nihil accidens esse potest, quia simplex diuinitas semper est id quod est, cui nimirum idem est esse, & viuere, & intelligere.

Augustinus de Trinita. lib. 5. Intelligamus ergo Deum si possumus, quantum possumus, sine qualitate bonum, sine quantitate magnum, sine indigentia Creatorem, sine situ praesentem, sine habitu omnia continentem, sine aliqua sui mutatione mirabilia facientem, nihilque patientem, sine loco vbique totum, sine tempore sempiternum. Quisquis ita Deum cogitat, etsi nondum potest omnimodo inuenire quid sit, pie tamen cauet quantum potest, de illo aliquid sentire quod non sit.

De diuina essentia unitate.

C A P. VI.

Ioannes Damascus. Quod autem vnus est tantum Deus: Scriptura exprimens ait: Dominus Deus tuus, Deus vnus est. His vero qui diuina Scriptura non persuadetur, disputando sic probabitur: Deus perfectus est, & indeficiens est, secundum bonitatem & sapientiam ac virtutem. Et siquidem multos dicamus Deos esse, in multis considerare differentiam est necesse. Si vero in eis est differentia, ubi perfectio ac siue secundum bonitatem, siue secundum virtutem vel sapientiam deficiat: à perfectione, iam eum constat Deum non esse. Si autem per omnia est idem, vnus magis, & non multos esse constat.

Præterea qualiter etiam à multis gubernabitur mundus, & non dissoluetur atque corrumpetur, considerata pugna in gubernantibus. Differentia enim contrarietatem inducit. *Richardus ubi supra.* Item quod esse non potest, omnino non est. Ex essendi igitur potentia accipit esse, omne quod in rerum vniuersitate subsistit, sed si omne ab illa est, ipsa summa essentia est, sed si ab illa est omne posse, summè potens est, si omne sapere, summè sapiens est. Est enim impossibile magis aliquid dare, quam accipere vel habere. Non itaque aliud est essendi potentia, quam summa substantia. Non ergo potuit alicui alteri substantiae dare, non dicam ut diuinitatem haberet, sed ut ipsa deitas esset. Alioquin (quod impossibile est esse) parem haberet. Non est itaque Deus nisi substantialiter vnus, quantoque melius est, quantoque perfectius, quod humana cogitatio attingit, tanto ad id quod Deus est, vicinius accedit, non tamè pertingit. Est itaque eruditus velut maxima propositio, Est cunctis in communi, velut communis animi conceptio, Deo attribuere, quicquid alius attingit humana aestimatio. Est autem impossibile plures omnipotentes esse. Qui enim verè omnipotens fuerit, facile efficere poterit, ut cæterorum quilibet nihil possit. Alioquin verè omnipotens non erit.

Hugo in libro de tribus diebus. Ceterum nunc præcedit unitas alteritatem, quia præcedit binarium, qui est alteritatis principium. Unitas ergo præcedit omnem mutabilitatem. Cum ergo omnis creatura mutabilitati subiecta sit, sequitur, quod unitas omnem creaturam præcedit. Quicquid autem est, aut æternum, aut creatum est, unitas ergo æterna est. Porro æternum nihil aliud est quam diuinitas, unitas igitur est diuinitas, ergo vnus est Deus.

Dionysius in lib. de diu. nomi. Est enim hierarchia unitas omnis unitatis, viuifica essentia superessentialis, intellectus inuisibilis & inscrutabilis, tanquam non ente vestigio vlllo in occultam eius multitudinem peruenientium, nec tamen vlli eorum quae sunt incommutabile bonum.

Hugo

10. 14.

Deus maximus vnus.
Vide D. Th. 1. 7. 2. 1. 1. 3. qui citat
locum
quodam sensu,
licet non
quod vnus
est.

Summe vnus.

+ Alii
hierarchia.

Hugo super hierarchiam. Denique ait magnus ille Theologus, videlicet Ariopagita Dionysius, quod diuinæ claritatis radius, nunquam à propria singulari unitate delectur, licet ad anagogicam & vniuersalem eorum, quæ prouisa sunt contemperantiam optimè ac pulchrè perueniat, ac multiplicetur. Hæc etenim multiplicatio & variatio vniuersorum est pulchritudo, quia nisi dissimiliter pulchra essent singula, summè pulchra non essent vniuersa. Vnde & prouenire dicitur optimè & pulchrè. Optimè, scilicet in vniuersis, & pulchrè in singulis: vel optimè, secundum participati infusionem, pulchrè, secundum participantium dispositionem. Optimè namque multiplicatur, vt maius sit bonum, quod à multis participatur, & pulchrè, vt maior sit decor vniuersitatis, eo quod participantibus singulari variè infunditur. Et ipsa multiplicatio fit ad contemperantiam eorum quæ prouisa sunt, idest electorum ac prouisorum ad vitam, vt videlicet inter se contemperentur, & concordia participationis iuuentur. Ipsaque concordia, & pax est illa contemperantia, qua sibi consentiunt, vt stent in vno & reformentur ad vnum, propter hoc vocat eam anagogicam & vniuersalem, vniuersalem quidem, vt stent in vnum. Anagogicam, vt reformentur ad vnum. Ideo pulchra est in congregatione, optima in elevatione. Iste igitur radius ad corda illuminanda procedit, siue ab intus per aspirationem ea replens, siue à foris per sacri verbi eruditionem, se ipsis infundens. Et tamen inquit, manet intra se vnicè, & cum se mentibus illuminandis variè multipliciterque participandum præstat, nequaquam tamen extra unitatis suæ simplicitatem effluit.

De personarum trinitate.

CAP. VII.

Isidorus Etymo. lib. 7. Dicitur autem Deus trinitas, *inquasi trinitas.* Quia pater, & Filius, & Spiritus sanctus sunt trinitas & unitas. Vnum enim sunt propter maiestatis communionem, & tres propter personarum proprietatem.

† Est inter
opera Augu-
stini tom. 3

† *Ex definitionibus ecclesiasticorum dogmatum.* Ita creditur à nobis trinitas sine confusione coniuncta, sine separatione distincta. Non enim confusa est in vna persona trinitas, vt Sabellius, neque diuisa in natura diuinitas, vt blasphematur Arius.

Aug. de fide ad Petrum cap. 1. Pater itaque Deus à nullo Deo genitus, sed de natura sua sine initio genuit Filium, sibi coæqualem Deum, & eadem qua ipse naturaliter æternus est diuinitate coæternum.

Idem in solutione questionum hereticorum. Si enim filio Pater æqualitatem, quam ei dare potuit, in natiuitate subtraxit, inuidus fuit, si autem dare non potuit, infirmus, sed vtrumque fictum est, quia Deo Patri Filius æqualis est.

Alf. 10.

Idem contra Maximum lib. 2. Beatius quidem est dare, quam accipere, sed hoc in hac vita est inopia, quoniam utique melior est copia. Melius enim est habere, quam egere. Melius est dare, quam mendicare: vbi autem qui dedit, gignendo dedit, & qui accepit, nascendo accepit, non inopi subuentum est, sed ipsa copia generata est. Nec potest qui accepit ei, qui dedit inæqualis esse. Quia ex hoc accepit, vt esset æqualis. Nihil enim patre minus habet, qui dicit, *omnia quæ habet pater mea sunt.* *Idem ad Orosium.* Porro de Spiritu sancto, certa fides hoc asserit, quod à Patre filioque procedit, sicut & filius dicit. *Cum venerit paraclytus, quem ego mittam vobis à Patre, &c. Glo. super Ioannem.* Ex hoc enim dicitur, quem ego mittam vobis à Patre, & postmodum additur, qui à Patre procedit, ostendit, quod non

lo. 16.

lo. 15.

solus Pater, sed & filius eum mittit, sed hoc à Patre, à quo est ipse.

Aug. de Civitate Dei lib. 15. Ideo quoque dicitur Spiritus sanctus à Patre principaliter procedere, quoniam & de Filio quidem procedit, sed hoc illi Pater dedit, quia sic eum genuit, vt etiam de illo donum commune procederet, & Spiritus sanctus amborum spiritus esset. Non enim dedit, hoc ei iam existenti nondum habenti. Sed quicquid vnigenito dedit, gignendo dedit.

Idem in lib. 7. Ipse est charitas Patris & Filij vtrumque coniungens, nosque subiungens. Vnde scriptum est: *Deus charitas est.* 1. Io. 4.

Idem in lib. 15. Quod autem dicitur Christus paternæ dilectionis Filius, nihil aliud intelligatur, quam Filius est dilectus. Charitas quippe Patris, quæ est in eius ineffabili simplici natura, nihil aliud est, quam eius substantia, ac per hoc Filius charitatis eius nullus alius est, quam qui de substantia eius est genitus.

Richard. de Trinit. lib. 3. Certè vbi totius bonitatis plenitudo est, vera & summa charitatis deesse non potest, nihil enim charitate melius est, oportet ergo vt amor in alterum se extendat, vt charitas esse queat. Vbi ergo personatum pluralitas deest, charitas omnino esse non potest. Sed si sola vna persona in diuinitate esset, summam certe charitatem erga creatam personam habere non posset, inordinata enim charitas esset, si summè diligeret eum, qui summè diligendus non esset. Vt ergo in illa vera diuinitate, plenitudo charitatis posset locum habere, oportuit diuinam aliquam personam personæ condignæ, & eo ipso diuino consortio non carere: præcipuum vero, videtur in vera charitate, alterum velle diligere vt se. In mutuo siquidem amore, multumque feruente nihil carius, nihil præclarior quam vt ab eo quem summè diligis, & à quo summè diligeris, alium æquè diligere velis. Probatio itaque consummatæ charitatis, est vniuersa communitio exhibitæ sibi dilectionis. Estque indicium magnæ infirmitatis, non posse pati consortium amoris, posse vero pati signum magnæ perfectionis. Si vero magnum est pati posse, maius erit gratanter suscipere, maximum autem ex desiderio requirere. Demus ergo summo, quod præcipuum est: summe igitur dilectorum, summeque diligendorum, vterque oportet, vt pari voto condilectum requirat: pari que concordia pro voto possideat: vides quod consummatio charitatis personarum trinitatem requirit, vbi ergo totum quod est, perfectum est, sicut nec integra charitas, sic nec vera trinitas abesse potest.

Congrua va-
tio cur SS.
Trinitas sit
in Deo.

Diony. de diuis. nomi. Fontalis ergo deitas Pater est, Filius autem, & Spiritus Dei genitricis deitatis fructus de eo germinati, & quasi flores. *Hilarius de Trinit. lib. 2.* Vnus autem est Deus pater ex quo anima, & vnus vnigenitus, per quem omnia, & vnus Spiritus † domini in omnibus. Nec deesse quicquam tantæ consummationi reperitur, inita quam sit infinitas in æterno, species in imagine, vsus in munere.

* Alii do-
mini.

Aug. de verbis domini. Est pater filio veritati origo verax, & filius de veritate patre orta veritas, & Spiritus sanctus à patre bono effusa bonitas. Omnium autem non est impar diuinitas, nec separabilis unitas. Ex symbolo: In Patre manet æternitas, in Filio æqualitas, in Spiritu sancto æternitatis, æqualitatisque connexio.

Aug. de Trinit. lib. 7. Sic itaque cogitetur Deus, vt neque personarum confusio sit, nec talis distinctio, qua impar sit aliquid, quod si intellectu non capitur, fide teneatur, donec illucescat ille in cordibus, qui per prophetam dixit, si non credideritis non intel-
ligetis.

In suis libri.

Isa. 7.

Quod ab eadem summa trinitate creata sunt omnia.

CAPVT VIII.

A *Vgnit. de file ad Petrum.* Vnde tenendum est, omnem creaturam quæ trinitas Deus non est ex nihilo creatam, ab ipsa sancta Trinitate, quæ vnus verus & bonus Deus est, & quia summè bonus est, dedit omnibus naturis vt bonæ sint non tantum quantum ipse Creator bonus. Est enim trinitas Deus summum, æternam, & incommutabile bonum, nullum habens defectum, quia non est ex nihilo factum, nullum habens profectum, quia non habet initium. Naturæ vero ab eo factæ, ideo proficere possunt, quia esse cæperunt. Ideo vero deficiere, quia ex nihilo factæ sunt, ad defectum eas conditio ducit originis, ad profectum vero prouehit operatio creatoris. In eo igitur primum Trinitatis, quæ Deus est æternitas naturalis agnoscitur. Quia quædam ita fecit, vt eum esse cæperint, non esse tamen aliquando non possunt. In eo vero eius omnipotentia intelligitur, quod omnem creaturam inuisibilem & visibilem de nihilo fecit. In quibus quanquam ipsa rerum diuersitas, multo magis tamen ipsius bonitas, & omnipotentia commendatur. Nisi enim omnipotens esset, non vna eademque facilitate summa & ima fecisset, & nisi summè bonus esset, non se gubernandis rebus, etiã in finis prestuisset. Simplicitas denique multiplicis Dei sapientiæ commendatur, non solum in creaturarum sublimitiũ magnitudine, sed etiam infirmarũ paruitate dum omnia bona creata, non solum inferiora, dissimiliaque suo Creatori sunt, vt pote non prolata de ipso, sed facta de nihilo, verumetiam inter se non æqualia sunt, sed permanent singula, sicut à Deo, vt essent, cæperunt. Denique nisi naturaliter immutabilis esset, nunquam in rebus mutabilibus ordo consilij, ac dispositionis eius incommutabilis permaneret.

Idem de Ciuit. Dei lib. 11. Itaque mundus ipse ordinatissima sua mutabilitate, atque mobilitate, & visibilium omnium pulcherrima specie, quodammodo tacitus proclamat, & factum se esse, & non nisi à Deo ineffabiliter atque inuisibiliter pulchro fieri se potuisse. *Idem in lib. 5.* Ipse est itaque Deus omnipotens, qui hominem fecit, & eum peccantem, nec impunitum esse permisit, nec sine misericordia dereliquit. Qui bonis & non bonis, essentiam cum lapidibus, vitam seminalem cum arboribus, vitam sensualem cum pecoribus, vitam intellectualem cum Angelis dedit, qui non solum cælum & terram, nec solum Angelum & hominem, sed nec exigui & contemtibilis animantis viscera, nec aquis pennulam, nec herbarum flosculum, nec arboris folium, sine suarum partium conuenientia, & quadam veluti pace dereliquit.

Qualiter ipsa creatrix Trinitas in principio Genesios est insinuata.

CAPVT IX.

Idem ad Orisum. Vt autem quod de sancta Trinitate omnium et caritæ dictum est, Scripturarum testimonijs approbetur, in ipso principio Genesios, hæc ipsa Trinitas euidenter ostenditur. Cum enim dicitur: *In principio fecit Deus cælum & terram,* quid aliud intelligendum putas principium, nisi Dei filium. *Omnia quippe per ipsum facta sunt à Patre.* Vnde & ipse de se, quid esset, interrogantibus respondit Iudæis: *Principium, quod loquor vobis.* Itaque proculdubio Pater intelligendus est in nomine Dei, Filius autem in nomine principij. Postea subsequitur Scriptura, quod *Spiritus sanctus Dei ferebatur super aquas,* qui tertia est in trinitate persona.

Idem super Genesim ad literam lib. 1. Sicut autem in exordio creaturæ trinitas creatrix insinuatur, sic etiam

SPEC. NATVRALE.

A in cõuersione ac perfectione eiusdẽ, vt rerum species digerantur. Nam & verbum, & verbi genitor exprimitur, cum per singula creaturæ genera, Deus, vt fierent, dixisse perhibetur. Illa quippe dictio est in verbo æterno: Patri cõæterno, quamuis in æterno verbo dicente Deo, hoc temporalis facta sit creatura: vnde quia formam verbi semper, & incommutabiliter Patri cõherentem non imitatur imperfectio creaturæ cum ab ea dissimilis ad nihilum tendat quadam informitate, ideo cum insinuat in formitas materiæ primæ, non sit commemoratio filij in quantum verbum est, sed in quantum principium est: postea vero in cõuersione siue formatione creaturæ, sit eiusdem commemoratio in quantum verbum, vt scilicet per id quod principium est, insinuet exordium creaturæ existens ab illo adhuc imperfectè, per hoc autem quod verbum est, insinuetur perfectio creaturæ ad eum reuocata, vt formaretur Creatori inhærendo, & pro suo genere formam illius imitando. Inest autem Deo benignitas summa, nec ex indigentia, sed ex beneficentia veniens amor in opera sua. Idcirco in exordio creaturæ dicitur, quod *Spiritus Dei ferebatur super aquas,* quia bonæ voluntati Creatoris subiacebat, quicquid formandum ac perficiendum inchoauerat, vnde & de creatura perfecta dicitur: vidit Deus, quod esset bonum, vbi eadem sancta Dei bonitas exprimitur, in qua Deo placuit, quicquid pro naturæ suæ modulo perfectũ placet. Duo quippe sunt propter quæ Deus creaturam suam amat, videlicet vt sit, & vt maneat: vt igitur esset, spiritus Dei ferebatur super aquas, vt autem maneret, vidit Deus, quia bona erat.

Qualiter eius inuisibilia cognoscuntur à mundi creatura.

CAP. X.

Petrus Lombardus. Vt autem dicit Apostolus, inuisibilia eius per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, quia scilicet ex perpetuitate creaturarum, ipsius æternitas, & ex magnitudine omnipotentia, & ex gubernatione virtus vel bonitas intelliguntur. Cæterum licet potentia, sapientia, & bonitas, siue elementa de Deo, secundum substantiam dicantur, & in ipso penitus vnum & idem esse probentur, frequenter tamen hæc omnia distincte solent ad personas referri, scilicet vt patri potentia, filio sapientia, spiritui sancto bonitas attribuitur. *Hugo de tribus diebus.* Hæc sunt ergo tria Creatoris inuisibilia, quæ cognoscuntur per ea quæ ab ipso sunt facta. Potentiam quippe manifestat creaturarum immensitas. Sapientiam decor. Benignitatem vtilitas. Immensitas creaturarum constat in magnitudine & multitudine. Multitudo in similibus, in dissimilibus, in diuersis, in permixtis. Magnitudo est in mole, & spacio. Moles est in massa, & pondere. Spacium est in lato, & longo, profundo, & alto.

Decor creaturarum est in situ, in motu, specie, qualitate. Situs est in compositione, & ordine. Ordo est in proprietate, & tempore, & loco. Motus est quadripartitus, localis, naturalis, animalis, rationalis. Localis est ante & retro, dextrorsum & sinistrorsum, sursum & deorsum, & circum. Naturalis est incremento & decremento. Animalis est in sensibus & appetitibus. Rationalis est in factis, & consilijs. Species est forma visibilis, quæ oculo discernitur, sicut figuræ & colores corporum. Qualitas est proprietas interior, quæ certis sensibus percipitur, vt melos auditu, dulcor gustu, fragrantia olfactu, lenitas tactu.

Vtilitas creaturarum constat in grato, & apto, & commodo, & necessario. Gratum est, quod placet. Aptum quod conuenit. Commodum, quod prodest. Necessarium sine quo, quid esse non potest. Mundus iste sensibilis, quasi quidam liber est scriptus digito Dei, hoc est virtute diuina creatus, & singulæ creaturæ quasi figuræ.

Creatura omnes possunt deficiere.

Immensitas creaturarum in quibus consistat.

Decor.

Vtilitas.

Idem

Ca. 1. Gen. 1. 8. Gen. 1.

B

Idem de sacramen. lib. 1. Cum autem in Deo sint tria, voluntas, scilicet, & sapientia, & potentia, primordiales causæ à voluntate proficiuntur, per sapientiam diriguntur, per potestatem producuntur. Voluntas etenim mouet, sapientia disponit, potestas explicatur. Hæc sunt æterna creaturarum omnium fundamenta, omni creaturæ incomprehensibilia, sicut enim æternitatem Dei non æquat tempus, nec immensitatem locus, sic nec eius sapientiam sensus, nec bonitatem virtus, nec potentiam opus.

Qualiter ex creaturarum consideratione cognoscitur esse summa essentia.

C A P. XI.

Io. c. 1. & 1. lo. 4.
Ioannes Damasc. Deum itaque iuxta Ioannis sententiam, nemo vidit unquam, nec tamen nos in omni moda sui dereliquit ignorantia, omnibus enim cognitio existendi Deum ab ipso naturaliter est inserta. Ipsa quoque creationis permanentia, & conseruatio, & gubernatio nos docet, quoniam est Deus, qui hanc vniuersitatem consistere facit, continet & conseruat, & ei semper prouidet. Qualiter enim vti que contrarie naturæ, ignis, dico, & aquæ, & aeris, & terræ in vnius mundi consummatione adinuicem conuenissent, & indissolubiles permansissent, nisi aliqua virtus omnipotens ea conseruasset, & indissolubilia semper conseruaret. Cæterum quid est, quod mouet cælum. Nam omne quod mouetur, ab alio mouetur. Et illud iterum à quo mouetur, sic est in infinitum querendo procedere, donec ad aliquid perueniamus immobile. Primum enim mouens immobile est, quod Deus est. *August. de Ciu. Dei lib. 11.* Denique sicut iam dictum est. Mundus iste ordinatissima sua mobilitate, & mutabilitate ac visibilium pulcherrima specie, si quis diligenter attendat, quodammodo tacitus & factum se esse, & non nisi à Deo ineffabiliter atque inuisibiliter pulchro fieri potuisse proclamatur.

Richardus de Trinit. lib. 1. Incessanter quippe videmus in his quæ ab æterno non fuerunt, alia quidem succedere, alia vero decedere. Porro manifesta ratio inuenit, quia quicquid ab æterno non fuit à semetipso esse non possit. Alioquin aperte conuincitur, quod aliquid sibi existendi initium dedit, sub illo instanti quædo nihil habuit, quando omnino nihil potuit, hinc ergo colligitur ratiocinando, & aliquid esse, quod est à semetipso. Nam si nihil à semetipso fuisset, omnino non esset, vnde illa existere potuissent, quæ suum esse à semetipsis non habent. Conuincitur ergo, vt dictum est, aliquid esse à semetipso, & eo ipso etiam ab æterno, alioquin fuit quando nihil fuit, quod quam falsum sit, ipsa rerum experientia conuincit existentium. Sic sanè, nemo dubitare potest, quia in tanta rerum multitudine existentium, & tam multiplici differentia graduum esse oporteat aliquid summum. Absque dubio autem, melior est natura rationalis, quam irrationalis, oportet ergo, vt aliqua rationalis substantia sit omnium summa. *Grego. in moralib. lib. 27.* Itaque omnis homo eo ipso, quod rationalis conditus est, ex ipsa ratione illam, qui se condidit Deum esse colligere debet. Vnde per quendam sapientem in libro Iob. dicitur. *Omnes homines vident eum, quem nimirum iam videre, est dominationem illius ratiocinando conspiceret: recte quoque ibidem subiungitur, vnusquisque intuetur procul, ipsum quippe procul intueti, est non iam illum per speciem cernere, sed adhuc ex sola operum suorum admiratione pensare.*

Qualiter in omni creatura velucet trinitatis vestigia.

C A P. XII.

August. in lib. questionum 83. Cæterum omne quod est, aliud est quo constat, aliud quo discernitur,

aliud quo congruit: vniuersa igitur creatura, & est, & plurimum distat ab eo, quod nihil est, & suis partibus sibi congruit, causam quoque illius trinitatem esse oportet, quæ sibi congruit, quæ sibi amica sit: oportet igitur trinitatem esse, quæ nihil præstantius, intelligentius, beatus, ratio potest inuenire. Ob hoc etiam vbi veritas queritur, tria tantum genera questionum esse probantur: videlicet an sit, an hoc, an aliud sit, an probandum, an improbandum sit.

Idem de Ciu. Dei lib. 11. Quoniam igitur homines sumus ad nostri Creatoris imaginem creati, cuius est vera æternitas, æterna veritas, æterna & vera charitas. Estque ipsa æterna, & vera, & chara Trinitas. Neque confusa, neque separata. In his quidem rebus quæ infra nos sunt, quoniam nec ipsa aliquo modo essent, vel aliqua specie continerentur, nec aliquem ordidem, vel appetent, vel tenerent, nisi ab illo qui summè sapiens est, qui summè bonus est, facta essent tanquam per omnia quæ fecit mirabili stabilitate currentes, quasi quædam ipsius, alibi plus, alibi minus impressa vestigia colligamus. In nobis autem ipsis eius imaginem contuentes, tanquam iunior ille filius euangelicus, vt in nosmetipsos reueri forgamus, & ad illum redeamus, à quo peccando recesseramus. Ibi nostrum esse non habebit mortem, ibi nostrum nosse non habebit errorem, ibi nostrum velle non habebit offensionem. In his quippe, quæ quoquo modo sunt, & non sunt quod Deus est, à quo facta sunt preponuntur viuencia non viuentibus, & in his quæ viuunt, sentientia non sentientibus, & in his quæ sentiunt, intelligentia non intelligentibus, & in his quæ intelligunt, immortalia mortalibus. Sed tantum valet in naturis rationalibus, quoddam veluti pondus voluntatis & amoris, vt cum ordine naturæ Angeli hominibus, lege tamen iustitiæ boni homines malis præferantur Angelis. Et nos quidem in nobis imaginem illius summæ trinitatis agnoscimus, quæ nihil in rebus à Deo factis sit ei natura propinquius. Nam & sumus, & nos esse nouimus, & nostrum esse, ac nosse diligimus. Animalia quoque etiam irrationalia, quæ sentiunt esse se velle, & ob hoc interitum fugere, quibus possunt nutibus ostendunt. Sed & arbuta fruticesque quibus nullus est sensus, vt in auras tunc cacuminis germen emittant, alius terræ radices insigunt, quo alimentum trahant, sicque suum esse quodammodo conseruant. Ipsa postremo corpora, quibus nec sensus, nec seminalis est vita, ita tamen vel in superna insiliunt, vel ima descendunt, vel in medijs librando se collocant, vt essentiam suam vbi secundum naturam possunt esse, custodiant. Sed & formas suas nobis sentiendas præbent, vt pro eo, quod non valent, quasi innotescere velle videantur. Nosque sic ea sensu corporis capimus vt de his non sensu corporis iudicemus. Alium quippe sensum interioris hominis, longè illo præstantiorem habemus, quo iusta iniustaque sentimus, iusta per speciem intelligibilem, & iniusta per eius priuationem. Ad huius sensus officium non acies pupillæ, non foramen auriculæ, non spiramenta narium, non gustus faucium, non vllus corporeus accedit tactus. Ibi me, & esse, & hoc nosse certus sum, & hæc amo, atque me amare similiter certus sum.

De gradibus creaturarum, quibus homines ad Dei cognitionem ascendunt.

C A P. V T XIII.

Augustinus de Ciu. Dei lib. 12. Cum ergo Deus summè sit, qui ad Moysen dicit: *ego sum, qui sum.* Rebus quas creauit esse dedit, alijs amplius, alijs minus, atq; ita naturas essentialium gradibus ordinauit. *Idem in li. quinto.* Homini vero dedit essentiam cū lapidibus, vitam seminalem cū arboribus, vitam sensualem cū pecoribus vitam intellectualem cū Angelis: dedit. n. & carni

origi-

Harmonia
elemento-
rum probat
Deum esse.

Iob. 36.

Trinitas in
creaturis.

Exod. 3.

originem, pulchritudinem, validitatem, & animæ ir-
rationali memoria sensum appetitum. Rationali au-
tem insuper, mentem intelligentiam, voluntatem. *Idem in
lib. 11. In his autem omnibus, ut diximus, quæ à Deo
facta sunt, præponuntur viventia non viventibus. Et
in his quæ viuunt sentientia non sentientibus, & in
his quæ sentiunt, intelligentia non intelligentibus. Et
in his quæ intelligunt, immortalia mortalibus. Idem Ise-
dorus in lib. de summo bono. Quibusdam itaque gradibus
intelligentiæ per creaturam homo progreditur ad in-
telligendum Creatorem: videlicet ab insensibilibus
ad sensibilia, à sensibilibus ad rationalia, à rationalibus
surgens ad Creatorem, intelligibilia quippe Deum
laudant per se, irrationalia vero & insensibilia non
per se, sed per nos laudant cum, dum nos ea considerantes lau-
damus Deum. Sed ideo laudare Deum & ipsa volunt, quia
videlicet eandem laudem eorum parturit causa: denique di-
xerunt antiqui, quod nihil tam hebes existat, quod sensum
in Deum non habeat.*

Irrationalia
per nos lau-
dant Deum.

*Aug. de Ciuit. Dei lib. 11. Sed magnum est, & admo-
dum rarum paucisque concessum, vniuersam creatu-
ram corpoream, & incorpoream, mente consideratam,
mutabilemque; compertam intentione mentis excede-
re, & ad immutabilem Dei substantiam peruenire,
ibique ex ipso discere, quod cunctam creaturam, quæ
non est quod ipse, non fecit nisi ipse. Sic, n. Deus cum
homine loquitur, non per aliquam creaturam corpo-
ralem, vel corporali similem, sed ipsa veritate, si quis
idoneus sit ad audiendam mente non corpore. Idem in
li. Confessionum 11. Audiat ergo te domine intus sermo-
cinantem qui potest, ego quidem ex oraculo tuo cla-
mabo fidenter. Quam magnificata sunt opera tua, omnia fe-
cisti in sapientia. Et hæc ipsa sapientia tua principium
est, quod loquitur nobis, interius docens nos, veritas
stabilis, siquidem & per creaturam mutabilem cum
admonemur ad veritatem stabilem ducimur. Idem in
quinto. Ecce non cessat domine, nec tacet laudes tuas
vniuersa creatura tua, nec spiritus hominis per hos
conuersum ad te, nec animalia, nec corporalia, per os
considerantium ea, ut exurgat in te à lassitudine anima
nostra, innitens his quæ fecisti, & transiens ad te, qui
hæc mirabiliter fecisti, ibique refectio & vera fortitu-
do. Idem in lib. 10. Ecce interrogauit de Deo meo ter-
ram, & omnia quæ in ea sunt, & cunctas se Deum non
esse confessas sunt. Interrogauit cælum & luminaria eius, &
hæc quæ circumstant fores carnis meæ, dixi omnibus:
dicite mihi de Deo meo aliquid, quod vos non estis,
exclamauerunt omnia voce magna, verè Deus noster sumus
nos, sed ipse nos fecit. Interrogatio mea, Intentio mea:
Responsio eorum, Species eorum.*

Psal. 103.

Confessio
pulchra
creaturarum
de Deo.

Quod Deum multis modis homines cognouerunt.

CAPVT XIII.

Hugo de sacrament. li. 1. Hic autem ab initio Deus
notitiam suam ab homine temperauit, ut si-
cut nunquam, quid esset, totum poterat comprehen-
di, sic quia esset, nunquam prorsus posset ignorari,
ne si totus manifestus esset, fides non haberet meri-
tum, nec infidelitas locum: si vero absconditus to-
tus esset, fides quidem à scientiâ non iuuaretur, &
infidelitas de ignorantia excusaretur. Proditus est igitur
& indicatus est occultus Deus, partim ratione
humana, partim reuelatione diuina. Et ratio qui-
dem humana duplici inuestigatione Deum depre-
hendit, partim videlicet in se partim ex his quæ
erant extra se, similiter reuelatio diuina huma-
nam ignorantiam, nunc ab intus per aspirationem,
edocuit, nunc vero foris per doctrinæ eruditio-
nem instruxit, vel per miraculorum ostensionem
confirmauit. Et approbauit hoc ratio, & acquieuit,
& vnum esse Deum asseruit, nec collectionem di-
uersorum, ne turbam faceret, nec compositionem
partium, ne massam formaret, nec similitudinem mul-

Fides à sci-
entia innatur.

SPEC. NATVRALE.

torum, ne pluralitas superflua, vel singularitas imper-
fecta apparet.

Itaque quatuor modis ad notitiam hominis egre-
ditur Deus inuisibilis. Intus scilicet per rationem &
aspirationem, foris per creaturam & doctrinam: Ra-
tio quidem & creatura pertinent ad naturam. Aspira-
tio autem & doctrina, pertinent ad gratiam. Ex ratio-
ne sunt necessaria, secundum rationem probabilia,
supra rationem mirabilia, contra rationem impossi-
bilia. Et duo quidem extrema eorum quæ dicta sunt, fi-
dem omnino non capiunt. Nam quæ ex ratione sunt,
quoniam sciuntur credi non possunt. Quæ autem
contra rationem sunt, nullo modo his acquiescit ra-
tio. Illa ergo quæ sunt secundum rationem, & illa quæ
sunt supra rationem, tantummodo suscipiunt fidem.
Et in primo genere fides ratione adiuuatur, & ratio
fide perficitur. In his vero quæ supra rationem sunt,
fides à ratione non adiuuatur, sed ratio fidem venerari,
quam comprehendere non valet, admonetur. *Dio-
nysius de diuinis nominibus. Deum itaque non ex sua
cognoscimus natura, sed ex omnium existentium ordi-
natione ex ipso proposita, imagines quasdam diui-
norum ipsius habente, omnique via & ordine in ip-
sum est redeundum, omni ablatione & eminentia in
causa omnium; proinde & in omnibus, & sine omni-
bus, & per scientiam, & sine scientia cognoscitur
Deus, utique secundum superque omnem animi vir-
tutem cognoscitur, cum animus ab existentibus om-
nibus recedens, deinde & seipsum relinquens, super
apparentibus radijs innititur. Inde inscrutabilis sa-
pientiæ profundo illuminatus, quæ ut dictum est,
cognoscenda est ex omnibus, ipsa est enim omnium
factrix, semper compaginans omnia, & indissolubilis
omnium congruentiæ & ordinationis causa, semper
propinquorum fines sæculorum connectens, & vnam
vniuersitatis conspirantiam harmoniamque pulchram
faciens.*

Quatuor
modis Deus
innotescit.

Qualiter ad vniuersi Dei cognitionem Philosophi
perueniunt.

CAPVT XV.

Richardus in Prologo libri de Trinitate. Cogitemus
igitur, quantum in eius cognitione studuerunt,
vel quousque perfecerunt etiam huius mundi Philo-
sophi. Et pudeat nos in hac parte inferiores illis in-
ueniri, amplius aliquid debet in nobis amor verita-
tis, quam in illis potuit amor vanitatis. Amplius
etiam aliquid in his nos posse oportebit, quos fides
dirigit, spes trahit, charitas impellit. *Aug. de Ciuit. Dei
lib. 8. Illi nimirum summi Philosophi, quos merito
fama & gloria, cæteris prælatos videmus, nullum
corpus Deum esse comprehenderunt, & ideo quæ-
rentes, cum cuncta corpora transcenderunt, viderunt
quoque quicquid est mutabile, non esse summum.
Ideoque omnes etiam spiritus mutabiles transcen-
derunt quærentes summum bonum. Deinde confi-
derarunt omnem speciem in re quacunque muta-
bili, quæ est, quicquid illud est non esse posse, nisi ab
illo qui verè est, quia incommutabiliter est. Ac per
hoc siue vniuersi mundi corpus, figuras, qualitates,
ordinatumque motum & elementa à cælo vsque ad
terram disposita, & quæcunque in eis sunt, siue om-
nem vitam, vel quæ nutrit & continet, qualis est in
arboribus, vel quæ & hoc habet & sentit, qualis
est in pecoribus, vel quæ, & habet hoc, & intelligit,
qualis in hominibus, vel quæ nutritorio subsidio non
indiget, sed tamen continet, sentit, intelligit, qualis est
in Angelis, nisi ab illo esse non posse, qui simpliciter
est. Quod enim illi est viuere, intelligere, beatum esse,
hoc est illi & esse: propter hanc incommutabilitatem, &
simplicitatem intellexerunt eum, & omnia illa fecisse,
& ipsum à nullo fieri potuisse. Considerarunt enim quic-
quid est, vel corpus, vel vitam esse, meliusque aliquid vi-
tæ esse quàm corpus, speciemque vitæ intelligi bilè, quam*

Vniuersi Dei
not a est phi-
losophi.

B 2

corporis

corporis sensibilem esse, nulla enim est corporalis A pulchritudo, sine in statu corporis sicut est figura, sine in motu, sicut est cantilena, de qua non animus iudicet, quod profecto non posset, nisi species hæc in ipso melior esset sine tumore molis, sine strepitu vocis, sine spacio loci aut temporis, sed ibi quoque nisi mutabilis esset, non alius alio melius de sensibili specie iudicaret. Quod enim maius aut minus recipit, sine dubio mutabile existit. Vnde ingeniosi homines ac docti facile collegerunt, non esse primam speciem in rebus his, ubi conuincitur esse mutabilitas. Cum igitur in eorum conspectu, & animus, & corpus, magis & minus speciosa essent, si autem omni specie carere possent, omnino nulla essent, viderunt aliquid esse ubi prima species incommutabilis esset, & ideo nec comparabilis esset, ibique rerum esse principium rectissime crediderunt quod factum non esset, ex quo cuncta facta essent. Itaque quod notum est Dei manifestante illo, perceperunt, cum ab eis inuisibilia eius per ea quæ facta sunt, intellectu conspecta sunt.

Idem in lib. 11. Hinc Apuleius Platonius, Deum, Creatorem omnium Platonem sic prædicasse asseruit quod ipse sit solus qui non possit penuria sermonis humani, vel modicè comprehendere, vix autem sapientibus viris, cum se vigore animi, quantum licuerit de corpore remouerunt, intellectum huiusmodi, & id quoque interdum, velut in altissimis tenebris rapidissimo coruscamine lumen candidum intermicans. *Ex li. Lactantij de falsa religione.* Omnes quoque Sybillæ, vnum Deum prædicasse inueniuntur. Maximè autem Erithræa quæ inter cæteras celebrior, atque nobilior habetur. *Augusti. contra 5. hostium genera.* Ait siquidem illa quæ dicta est Erithræa, vnus est Deus, omnipotens sublimior vltra omnia quæ fecit sydera. Ipsum solum, qui est colite mundi Creatorem. Qui honorant Deum verum, æternam vitam hæreditabunt, perpetuo sæculo inhabitantes paradysum amenissimum hortum. *Idem in libr. de Ciui. Dei.* Plotinus quoque Philosophus fugiendum esse, inquit, ad clarissimam patriam, & ibi patere tibi omnia quæ igitur classis aut fuga nisi similem Deo fieri.

*Qualiter ad trium personarum distinctionem, vrin-
que appropinquauerunt.*

CAPVT XVI.

Idem lib. 8. Cum autem sapientie studium, in actione vite & contemplatione versetur. Socrates in actiua excelluisse, Pythagoras vero contemplatiue magis instituisse memoratur. Proinde Plato vtramque iungendo perfecisse laudatur Philosophiam, quam videlicet in tres partes distribuit, naturalem, scilicet rationalem, & moralem: fortassis autem, qui eum acutius atque veracius intellexisse, & secuti esse laudantur, aliquid tale de Deo senserunt, vt in illo inueniatur & causa subsistendi, & ratio intelligendi, & ordo viuendi. Quorum trium vnum ad naturalem aliud ad rationalem, tertium ad moralem pertinere intelligitur. Si enim homo ita creatus est, per id, quod in eo præcellit, attingat ad illud, quod cuncta præcellit, vnum scilicet verum optimum Deum, sine quo nulla natura subsistit, nulla doctrina instruit, nullus vsus expedit. Ipse quærat ubi nobis certa sunt omnia, ipse diligatur ubi nobis recta sunt omnia. Si ergo Plato Dei huiusmodi imitatorum, cognitorum, amatorem, dixit esse sapientem, cuius participatione sit beatus, quid opus est discutere cæteros. Nulli nobis quam isti propius accesserunt.

Idem, Porphyrius quoque Platonius, principia rerum, ait esse Deum patrem ac Deum filium, quem

vocat paternam mentem, siue paternum intellectum, posuit etiam tertium horum medium. *Idem contra 5. hostium genera.* Mercurius porro, ait in libro de verbo perfecto, filius Dei benedicti atque bonæ voluntatis eius, cuius nomen ore humano enarrari non potest, de solo Deo, dominus omnium est, hunc Deus dilexit vnigenitum suum, bonus enim visus est, ac plenissimus omnium bonorum & lætatus est. *Sybilæ quoque Erithræa.* Omnium inquit conditorem, nutritoremque qui ducem spiritum omnibus disposuit, & ducem Deum omnium fecit, Deus fidelibus viris honorare dedit. *Idem in li. de Ciui. Dei. 11.* Animaduertit quidem, vt dictum est supradicti Philosophi tripartitam philosophiæ esse disciplinam, videlicet, physicam, logicam, & ethicam. Et qua muis in his tribus de sancta Trinitate non credantur aliquid secundum Deum cogitasse, Platonem tamen, qui hanc primam diuisionem fertur reperisse, neque naturatum omnium nisi Deus visus est auctor, nec intelligentiæ dator, nec amoris quo bene beateque viuatur inspirator. Sicut autem cum de natura rerum, & ratione indagandæ veritatis, & de fine boni, ad quem omnia, quæ agimus referenda sunt, diuersi diuersa sentiant. In his tamen tribus quæstionibus, omnis eorum intentio versatur. Itaque cum in qualibet earum quid quisque sectetur multiplex sit opinionum discrepantia, esse tamen aliquam nature causam, scientiæ formam, vite summam, nemo cunctatur. Tria quoque in quolibet homine artificie spectantur, vt opus aliquid ab eo efficiatur, scilicet natura, doctrina & vsus. Natura ingenio: Doctrina scientia: vsus fructus diiudicandus est. Ex his ergo propter beatam vitam obtinendam, illa tripartita à Philosophis inuenta est disciplina. Naturalis propter naturam. Rationalis propter doctrinam. Moralis propter vsus: si ergo nostra natura à nobis esset, profecto naturam & nos sapientiam genuissemus. Nec ea aliunde id est doctrina discendo percipere curaremus. Amor quoque noster à nobis profectus ad nos relatus ad bene viuendum sufficeret, nec alio bono quo frueremur villo indigeret. Nunc vero, quia natura nostra vt sit, Deum habet auctorem, proculdubio vt vera sapiamus, Deum debemus habere Doctorem, vt beatissimum suauitatis iustitiæ largitorem. Nam & nos quidem in nobis imaginem agnoscimus illius trinitatis summæ, & non æqualem, tamen adhuc reformatione perficiendam, vt ei proxima sit etiam similitudine.

Quod in trinitatis distinctione defecerunt.

CAPVT XVII.

Glossa super Epist. ad Rom. 1. Itaque quod notum est Dei, manifestum est in illis, naturalis videlicet rationis ductu. Notum enim Dei hoc esse dicimus, quod ex huius mundi dispositione & naturali ratione assequi possumus, & illi quidem Philosophi nobiles quoquomodo creaturas interrogantes de Creatore quæsierunt, omnique specie ac dispositione quasi voce respondente, ex arte artificem cognouerunt. Sic eius inuisibilia per ea quæ facta sunt intellectu conspexerunt, quia scilicet ex perpetuitate creaturarum eius æternitatem, ex magnitudine omnipotentiam, & ex gubernatione virtutem, vel bonitatem & huiusmodi intellexerunt. Quidam autem in illis verbis Apostoli, volunt per inuisibilia patrem intelligi, per virtutem vero filium, per diuinitatem Spiritum sanctum. Sed beatus Augustinus Philosophos, vsque ad tertiam personam notitiam, scilicet spiritus sancti non pertigisse dicit. Vbi de tertio signo, in quo defecerunt Magi Pharaonis differit. Magi. n. inquit, non in primo, aut secundo signo defecerunt, quia summi gentium Philosophi aysad id est summo Patre & deo. i. eius mente Philosophati sūt. Sed in tertio signo non præualuerunt Magi

quia

Trin in quolibet artifice.

Rom. 1.

Aug. 10. 1. 9. 2. 10. Exod. Aug. Stench. vide lib. 2. peren. Phil. 4. 4.

quia usque ad tertiam personam non valuerunt veni-
re Philosophi. Itaque dicimus eos hanc summæ Tri-
nitatis distinctionem, quam fides catholica profitemur,
nullatenus habuisse vel habere potuisse, absque do-
ctrinæ vel internæ inspirationis reuelatione. Reuela-
uit autem illis Deus per opera virtutem, non per do-
ctrinam vel inspirationem. Viderunt ergo de longin-
quo veritatem, sed non appropinquauerunt per hu-
militatem. Non igitur has personas ideo dicuntur in-
tellexisse, quod eas distinctè & veraciter, & proprie
intellexerunt, sed quoniam illa tria, quæ tribus illis
personis in sacra Scriptura frequenter, distinctim,
ac separabiliter attribui solent, scilicet potentiam, sa-
pientiam, bonitatem in Deo esse cognouerunt. Po-
tentia siquidem attribuitur Patri, sapientia filio, boni-
tas vero Spiritui sancto. Sicut autem ex motibus &
administratione corporis animam intelligis, licet in-
uisibilem, sic & illi ex totius mundi administratione
ac regimine creaturarum omnium Creatorem intel-
lexerunt. Vnde & Apostolus eos inexcusabiles dicit,
quos non latuit veritas, & in eis perseverauit ini-
quitas.

Qualiter etiam circa mundi originem errauerunt.

C A P. XVIII.

Gen. 1.

Helinandus in *Chronica* lib. 1. In principio igitur crea-
uit Deus caelum & terram. Hic conuincitur
Epicurus, qui dicit mundum casu factum: si enim
casus mundum fecit; cur non aliquando do-
mum facit, vel aliquid tale, quod minus est quam
mundum facere. Item si casus hoc fecit, ergo
aliquæ causæ præcesserunt mundum, quarum cur-
sus fecit illum casum. Casus enim est inopinatus rei euen-
tus ex confluentibus causis. Non ergo casus fecit mun-
dum, sed nec natura, vt alij Philosophi dicunt. Nam
proprium est naturæ contraria fugere, similia appetere.
Mundus autem ex contrarijs elementis factus est, fe-
cit ergo mundum, non natura vel casus, sed aliquis ar-
tífex, sed quis ille nisi Deus? Item quæ disponuntur,
sapienter disponuntur. Est ergo aliqua sapientia, qua
omnia disponuntur. Illa autem alicuius est, & cuius
nisi Dei: Illa quoque sapientia habuit potentiam &
voluntatem. Nam si non potuit, quomodo tanta &
tam pulchra fecit, si autem fecit & voluit, vel igno-
rans, vel coacta hoc fecit; Sed tantam potentiam, quid
potuit cogere? & tanta sapientia quid potuit ignorare?
est ergo Deo potentia summa, voluntas optima, & sa-
pientia summa, qua fecit mundum.

Ambrosius in Exameron. lib. 1. Plato & discipuli eius,
tria principia omnium rerum constituerunt, Deum,
exemplar, & materiam. Eaque incorrupta & increata,
ac sine initio esse affirmarunt: Deumque ad exemplar,
id est ad id eam intendentem, mundum de materia
fecisse incorruptum. Aristoteles quoque cum suis,
duo principia posuit, materiam, & speciem, & tertium
cum his quod operatorium dicit: cui suppetit compe-
tenter efficere, quod ad oriendum putasset. Quid au-
tem, tam inconueniens, quam vt æternitatem operis,
cum Dei omnipotentis æternitate coniungerent, vel
ipsum opus Deum esse dicerent? Nam alij mundum
ipsum Deum esse dixerunt, quod ei mentem diuinam
inesse putarent. Alij partes eius, alij vtunque. Hos
omnium errores Moyses elidit. In principio, &c. di-
cens initium rerum auctorem mundi; creationem
mente comprehendens.

*Cur Deus mundum optimum creauit & u-
nicum.*

C A P. XIX.

Ioannes Damascus. Quoniam igitur bonus est, ac su-
per bonus Deus, non est sui ipsius contemplatione
contentus, sed bonitatis superabundantia quædam

SPEC. NATVRALE.

A generari, quibus beneficeret, acceptauit, & partici-
pata sua bonitate ex non ente ad esse vniuersa visibilia
& inuisibilia deduxit, & condidit, eumque qui ex vi-
sibili & inuisibili constat hominem composuit. *Aug.*
super Gen. lib. 8. Nullo quippe bono Deus extra se in-
digeret, qui bono quod fecit non egeret. Quibus autem
bonis laudabiliter non egeret, si nulla bona fecisset,
bonus non esset, bona quoque facere si non posset,
nulla esset potentia. Si autem posset, nec faceret, mag-
na esset inuidencia. Quoniam ergo omnipotens ac
bonus exiit, omnia valde bona fecit. *Ambrosius.* Vt etiã
ipse Deus, qui natura inuisibilis est, à visibilibus seiri
posset, opus fecit, quod opificem visibilitate sui ma-
nifestaret. *Basilius in Exameron lib. 1.* Beata ergo natura,
& opulenta bonitas, dilectissima cunctis rationem
habentibus, ac nimium beata pulchritudo, princi-
pium omnium quæ sunt, fons vitæ, inaccessibilis sa-
pientia, ipse fecit in principio mundum, vt bonus vti-
lem, vt sapiens optimum, vt potens maximum.
Plato in Thimeo. lib. 1. Vt autem exemplari cuius
æmulationem mutabatur etiam in numero similis
esset; Idcirco nec duo, nec innumerabiles mundi,
sed vnus à Deo factus est mundus. Operi porro for-
mam dat artifex, ad immortalis siquidem, & in statu
gemino persistentis exempli, similitudinem atque
æmulationem formans operis effigiem, honestum
efficiat simulachrum necesse est. optimus erat ab
optimo, porro inuidia longè relegata est. Itaque sui
similia, prout cuiusque natura poterat esse capax bea-
titudinis, effici voluit. Quoniam quidem voluntatem
Dei, originem rerum esse certissimam si quis ponat,
rectè eum putare consentiam.

Cur fecit eum pulcherrimum.

C A P. XX.

Augustinus, de *Ciuit. Dei* lib. 12. Nec fas erat bonitati
præstanti quicquam facere, nisi pulchrum. Pul-
chritudo & utilitas, etiam inferioris huius creaturæ,
quæ homini licet in has miseras proiecto, spectan-
da atque sumenda, diuina largitate concessa est, quo
sermone terminari potest, in cæli & terræ, & ma-
ris multimoda, atque varia pulchritudine, in lucis
tanta copia, tamque mirabili specie; in Sole ac Lu-
na syderibus; In opacitatibus nemorum; In colori-
bus & odoribus florum; In diuersitate volucrum gar-
cularum, atque picarum. In multiplici specie,
tot tantorumque animantium, quorum illæ plus
habent admirationis, quæ molis minimum. Plus
enim formicularum & apicularum opera stupemus,
quàm immensa corpora balenarum. In ipsius quo-
que maris, tam grandi spectaculo, cum se velut ve-
stibus induit diuersis coloribus. Quam porro dele-
ctabiliter inspectatur, etiam quantumcumque tur-
batur. Et sic inde maior suauitas, quia sic demulcet
inuentem, vt non iactet & quatiat nauigantem.

Idem in lib. de vera religione. Ita autem ordinantur
omnes, vel omnia officijs & finibus suis in pulchritu-
dinem vniuersitatis, vt quod horremus in parte, pla-
ceat plurimum si consideremus in toto. Nihil enim est
ordinatum, quod non sit pulchrum. Ita ergo pro-
pterea infinita sunt, quia partibus imperfectis tota
perfecta sunt, seu in statu, seu in motu pulchra sen-
tiantur, tota consideranda sunt si rectè volumus iudi-
care. *Idem in eodem.* Nec frustra intueri oportet, &
inaniter pulchritudinem cæli, ordinem syderum, vi-
cissitudinem temporum, in quorum consideratio-
ne, non vana curiositas est exercenda, sed gradus
ad æterna faciendus. *Isidorus de summo bono lib. 1.*
Ex pulchritudine quippe circumscripæ creatu-
ræ, pulchritudinem suam quæ circumscribi nequit,
Deus intelligi facit, vt ipsis homo vestigijs ad
Deum reuertatur, quibus auersus esse probatur.

B 3

vieli-

Casus quid

Natura non
fecit mundum.
Artifex fecit
mundum.

* Alii pi-
cturam.

Quomodo
dicit crea-
tura dicit
ad creatori.

videlicet, vt quia per amorem pulchritudinis creaturæ, à Creatoris forma se abstuleras, Rursum per creaturæ decorem ad Creatoris pulchritudinem redeat.

De arte diuina, qua Deus fabricauit omnia.

CAPVT XXI.

Augustinus de Trinitate, in lib. 6. Ipsaque est ars quædam omnipotentis & sapientia Dei, plena omniratione viuentium & incommutabilem, & omnes vnum in ea sunt, sicut ipsa est vna de vno, cum quo & vnum. *Idem de Ciu. Dei. lib. 11.* Hi sunt enim vt dictum est, infiniti thesauri rerum intelligibilium; in quibus & omnes inuisibiles & incommutabiles sunt rationes, rerum etiam inuisibilium & incommutabilium, quæ per illam factæ sunt. *Basilus in Exameron lib. 1.* Erat enim antiquissima ordinatio creaturæ, illis quæ extra mundum sunt apta virtutibus, orta sine tempore, sempiterna, sibi que propria, in qua Deus omnium conditor, instituit opera cæta, hæc est lumen intelligibile & æternum, beatitudini conueniens omnium amantium Deum. *Bernardus Syluester in megacosmo.* Erat quippe fons luminis, seminarium vitæ, plenitudo scientiæ, hæc est quæ mens nominatur diuina. In qua vitæ viuentis imagine, æternæ notiones mundus intelligibilis, rerum cognitio præfinita, & luce inaccessibili splendor emicuit radiatus, imago vel vultus, patris imagine consignatus, hæc est Dei sapientia viuus æternitatis fontibus genita vel nutrita. *Aug. de questionibus 80.* Et hæc ipsa omnipotentis ars, per quæ ex nihilo facta sunt omnia, ipsamet inquam operatur etiam per artifices, vt pulchra & congruentia faciant, licet non de nihilo, sed de aliqua operentur materia. Non enim & ipsi de nihilo, aliquid fabricare possunt, quia per corpus operantur, cum tamen eosdem numeros & conuenientiam lineamentorum, quæ corpori per corpus imprimunt, ab ipsa summa sapientia in animo accipiunt, quæ scilicet sapientia numeros ipsos & conuenientiam longè artificiosius vniuerso mundi corpori impressit, quod ipsa de nihilo fabricauit. In quo sunt etiam animalium corpora, quæ de aliquo id est de mundi elementis fabricantur, sed longè potentius & excellentius, quam artifices hominis eadem figuras & formas corporum, in suis operibus imitantur, non enim omnis numerositas humani corporis in statua inuenitur. Sed tamen quicquid ex ea reperitur, ab ipsa sapientia per artificis animum traiecitur, quæ ipsum corpus humanum naturaliter fabricatur, nec ideo tamen pro magno habendi sunt, quia talia opera fabricant aut diligunt. Quoniam anima minoribus rebus intenta, quas per corpus corporaliter agit, ipsi sapientiæ minus inhaeret. Vnde potentias illas habet, quibus malè vtitur, dum eas foras exercet. Illa siquidem in quibus eas exercet diligens, interiorem eorum formam, quasi vilem negligit, & sic inanius infirmiorque fit.

Hugo libro primo didascalicon. Vnde & huiusmodi opera humana, quæ non sunt naturalia, sed naturam imitantur, conuenienter mechanica, id est, opus aduulterina nominantur. Nam, verbi gratia, qui statuam fundit, hominem intuitus est, cuius imaginem exprimere intendit. Qui vestes primitus adinuenit, quæque nascuntur, propria quædam habere munimenta, quibus naturam suam ab incommotis defendant, considerauit, vt cortex ambit arborem, penna tegit volucrem, squamma piscem, lana onem, pilus iumenta vestit, concha testudinem excipit, ebur elephantem iacula non timere facit. *Idem de tribus diebus.* Et homines quidem frequenter diligere solent propter opus scientiam suam, non opus propter scientiam, sed absit vt credamus, quod Deus sapientiam suam propter opera, quæ per illam fecit, diligit. Quin potius opera sua omnia, non nisi propter illam amat, propterea enim dixit, hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui non in terra, aut in caelo, non in Sole, aut Luna,

Artifices non possunt assequi arte diuinam.

Matth. 3.

&c. Nam & ista si suo modo placita sunt, tamen nisi in ipso, & per ipsum, placere non possunt. Tanto enim amplius amore meo digna sunt, quanto vicinius in eius similitudinem accedunt.

De rationibus vel ideis viuentibus in eius mente, vel sapientia.

CAPVT XXII.

Augustinus in lib. questio 80. Illæ vero principales formæ, vel rationes rerum stabiles ideæ vocantur, quæ diuina intelligentia continentur, nec ipsæ formatae sunt, sed secundum eas, quicquid oritur vel interit formatur. Quas, scilicet rationes æternas in verbo intueri anima nequit, nisi qui rationis oculum sanum, purum, ac serenum, & sanctum, ac similem eis, quas videre intendit habuerit. Sic enim ipso intelligibili lumine perfusa & illustrata, cum ei cohaerit, hac ipsa visione beatissima fit: has autem, siue ideas, siue formas, siue species, siue rationes, appellare licet, multisque conceditur vocare quodlibet, sed paucis videre, quod verum est. *Glo. super Epist. ad Heb. 11.* Hic est mundus inuisibilis, qui erat in sapientia Dei, videlicet ipsa eius dispositio æterna, qua in verbo suo disposuit omnia. Vnde *Apost. Fide, inquit, intelligimus apparent esse secula verbo Dei, vt ex inuisibilibus visibilia fierent*, hoc est iuxta exemplar inuisibile, quod erat in mente diuina, ex nihilo adesse procederent. *Glo. super Ioann.* Nam & faber prius arcam facit in mente, post in opere, quod est in mente viuus cum artifice, quod autem fit mutatur cum tempore. Vnde de verbo Dei scriptura pronunciat, quia quod factum est in ipso vita erat. Quicquid enim factum est in tempore, temper vixit, & viuus in spiritali factoris ratione. *Aug. ubi sup.* Omnia quippe Deus ratione condidit, nec eadem ratione hominem, quæ equum, sed singula proprijs rationibus constituit, has vero rationes vbi arbitrandum est esse, nisi in ipsa Creatoris mente, non enim quicquam extra se positum aspiciebat, vt secundum id constitueret, quod faciebat.

Qualiter secundum illas rationes, siue notiones fecit omnia.

CAPVT XXIII.

Idem super Gen. lib. 1. Ante omnia ergo meminimus Deum, non sicut operatur homo, vel Angelus, quasi temporalibus animi sui motibus operari. Sed æternis atque incommutabilibus & stabilibus rationibus verbi sui coæterni, & quodam, vt ita dixerim, statu pariter coæterni spiritus sui sancti. Nam & id, quod in græca & in latina lingua de spiritu sancto legitur, quod super aquas ferebatur, Syra lingua potius, fouebat, intelligi prohibetur. Non utique sicut in corpore tumores, aut vulnera, vel frigidis aquis, vel calore congruo temperatis fouentur, sed sicut oua fouentur ab alitibus, vbi calor ille materni corporis, etiam formandis pullis per quendam in suo genere dilectionis affectum adminiculatur. Quod ergo dixit Deus, fiat hoc, & fiat illud, sicut in Gen. refert Scriptura, ad æternitatem verbi refertur, quamuis Deo hoc in æterno verbo dicente, temporalis facta sit creatura. Cum enim verba sint temporis, (quando & aliquando) tamen quando fieri debet aliquid, æternum est in Dei verbo, & tunc fit quando fieri debuisset in illo verbo est, in quo non est (quando & aliquando) quoniam totum illud verbum patri coæternum est, patre namque loquente, dicitur verbum quod filius est, in æterno ore, sed tamen loquente Deo verbum coæternum in ore dicendum est.

Idem in lib. 2. Nec totiens dixit Deus fiat hoc vel illud; quotiens in Gen. repetitur: dixit Deus: vnum quippe verbum Patet genuit, in quo dixit omnia, priusquam facta essent singula: Sed eloquium scribentis ad paruulorum descendens capacitatem, dum

Mundus inuisibilis,

lib. 1.

Io. 1.

Gen. 1. 1.

Gen. 1. 1.

Deus non dixit multatius fiat.

sigil-

figillatim genera creaturarum insinuat, respicit vniuersumque generis æternam in verbo Dei rationem, nec illa repetita ipse tamen repetit & dicit. Dixit quoque Deus, &c. *Idem in lib. 1.* Horum itaque, quæ secundum rationes in verbo Dei manentes creata sunt, quædam etiam omnem temporalem volubilitatem supergressa, in amplissima sanctitate manet sub Deo. Quædam vero secundum temporis sui modos, dum per decessionem rerum, atque successionem sæculorum contextitur pulchritudo. Sed multum est ac difficillimum capere, quomodo dicatur, Deo non temporaliter iubente, neque id creatura spirituali, quæ tempora omnia contemplatione veritatis excedit, temporaliter audiente. Sed intellectualiter sibi in impressas ab incommutabili Dei sapientia rationes, tanquam intelligibiles locutiones, in ea quæ infra sunt transmittente, temporales fieri motus in rebus temporalibus, vel formandis, vel administrandis. *Idem in lib. 4.* Non autem sicut eas, nunc secundum motus naturales experimur. Sic etiam cum primo instituta sunt; cogitare debemus, sed secundum ineffabilem virtutem sapientie Dei, quæ attingit à fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suaviter. Neque enim ipsa, gradibus attingit, aut tanquam gressibus peruenit; quapropter, quàm facilis & efficacissimus est ei motus, tam facile omnia condidit Deus.

Quod Deus fecit mundum absque voluntatis voluntate.

CAPVT XXIII.

A *Vgust. de Citi. Dei lib. 11.* Verum quid æterno Deo placuit, ut cælum & terram tunc faceret, quæ antea non fecisset, qui hoc dicunt, si mundum æternum, & ideo, nec à Deo factum videri volunt; lætali morbo impetatis insaniunt, & à veritate nimis auersi sunt, ut enim iam supra diximus, exceptis Prophetis uocibus, ipse quoque mundus ordinatissima mutabilitate, atque visibilium omnium pulcherrima specie quodammodo tacitus proclamatur, à Deo ineffabiliter magno & pulchro se factum. Qui autem à Deo quidem farentur esse factum, nec tamen habere volunt temporis, sed suæ creationis initium, ut quodammodo vix intelligibili factus semper sit, non video qualiter eis hæc ratio in animo subsistere possit, nam si eam contenderint Deo cœternam esse; unde illi acciderit noua massa, quæ nunquam in æternum fuerit antea, nunquam potuerint explicare. Porro si ex tempore dicunt esse ipsam creatam, sed nullo ulterius tempore perituras, tanquam numerum habere initium, sed non finem, & ideo semel miseriam expertam, si ab eis fuerit liberata; nunquam postea miseriam esse futuram, non utique dubitabunt hoc fieri manente incommutabilitate consilij Dei. Sic ergo credant & mundum ex tempore fieri potuisse. Et tamen non ideo Deum in eo faciendo æternum consilium, voluntatemque mutauisse, visibilium quidem omnium maximus est mundus, inuisibilium omnium maximus est Deus. Sed mundum esse cognoscimus, Deum autem esse credimus. Quodque Deus mundum fecerit, nulli potius quam ipsi Deo credimus, qui per Prophetam loquens dixit. *In principio creauit Deus cælum & terram.* Sed nunquid iste Propheta ibi fuit, quando cælum & terram Deus fecit? nequaquam, sed ibi sapientia Dei per quæ facta sunt omnia fuit, quæ in animas sanctas se transfert, & amicos Dei, & Prophetas constituit, eique opera sua sine strepitu enarrans intus instruit, & sicut de visibilibus quæ non videmus, illis credimus qui vident, ita de inuisibilibus quæ à nostro interiore sensu remota sunt, his nos oportet credere, qui hæc nullo lumine corporeo disposita didicerunt. Ex his erat ille vnus Propheta tam idoneus testis, per quem Deo credendum sit, ut eodem spiritu quo hæc sibi reuelata cognouit, & ipsam fidem nostram futuram, tanto ante prædixit. *Isidorus de summo bono lib. 1.* Verum in crea-

tionem mundi, sicut iam dictum est, noua voluntas exorta non est. Nam etsi mundus in re non erat, in æterna tamen ratione & consilio semper erat. *Hugo de sacramen. lib. 1.* Itaque prima rerum omnium causa, voluntas Creatoris est. Quam nulla præcedens causa mouit, quia æterna est, nec subsequens aliqua confirmat, quia ex semetipsa iusta est, ac secundum eam iustum est omne, quod iustum est.

Quod mundus cum tempore factus sit, & non ante.

CAPVT XXV.

A *Vgustinus ubi supra.* Illis vero, qui Deum conditorem esse mundi consentiunt, sed tamen de tempore, cur potius factus sit tunc, & non antea quaerunt. Respondemus & nos similiter quaerentes de loco, cur hic potius & non alibi, si vero dixerint inanes cogitationes esse hominum, quibus insinua imaginantur loca, cum nullus sit locus præter mundum. Respondetur eis similiter inanes esse illas, quibus insinuat cogitant præteritæ vocationis Dei tempora, cum nullum sit tempus ante mundum. Nam si discernuntur æternitas & tempus, quod videlicet tempus sine aliqua mutabilitate non est, in æternitate autem nulla mutatio est, quis non videat, quod tempora non fuissent nisi creatura fieret, quæ aliquid aliqua motione mutaret, cuius, scilicet motionis & mutationis, cum aliud, atque aliud (quæ simul esse non possunt) cedit atque succedit, in breuioribus, vel productioribus morarum interuallis, sequeretur tempus. Cum ergo Deus creator sit temporum & ordinator, in cuius æternitate mutatio non est, quomodo dicatur post temporum spacia mundum creasse, non video. Non itaque factus est mundus in tempore, sed cum tempore. Quod enim in tempore sit, & post aliquod, & ante aliquod tempus sit: porro si literæ sacræ & verissimè, dicunt à principio Deum fecisse cælum & terram, & nil antea fecisse intelligitur, proculdubio non est mundus factus in tempore, sed cum tempore. Quod enim sit in tempore, & post aliquod tempus sit & ante aliquod, post præteritum & ante futurum. *Idem libro de trinitate, lib. 5. in fine;* Deus fuit dominus, antequam fuit tempus. Et in tempore cepit esse Dominus, quia dominus temporis quandoque esse cepit, nec vique tempus cepit esse in tempore, quia non erat tempus, antequam inciperet tempus.

Idem de ciuitate Dei lib. 12. Hanc autem quaestionem, cur Deus ita tardè creauit mundum, non putauerunt Philosophi, se aliter posse vel debere dissoluere, nisi ut circuitus temporum inducerent, quibus semper eadem fuisse renouata, & repetita naturam rerum. Atque ita deinceps sine cessatione fore volumina venientium prætereuntiumque sæculorum assererent. Fallunt eos quædam mendacissimè literæ, quæ perhibent multa annorum millia transisse, cum in sacris literis ab institutione hominis nondum completa sex millia annorum computemus.

Quod non faciebat aliquid, antequam mundum faceret.

CAPVT XXVI.

Idem in lib. confessionum. 11. Quam magnificata sunt opera tua domine, omnia in sapientia fecisti, & illa principium, & in eo principio cælum & terram. Nonne ecce pleni sunt vetustatis suæ, qui nobis dicunt. Quid faciebat Deus, antequam faceret cælum & terram, si enim vacabat inquit, cur non sic semper & deinceps? Nam si vnus motus in Deo nouus extitit, & in Deo extitit voluntas noua operandi, quomodo iam vera æternitas vbi oritur, quæ non erat voluntas? Si autem voluntas Dei erat sempiterna, ut esset creatura: cur non est sempiterna creatura? qui hoc dicunt nondum intelligunt. O sapientia Dei, lux mentium,

Mundus semper erat in æterno consilio Dei.

Nullum tempus ante mundum.

Mundus non est factus in tempore, sed cum tempore.

nondum intelligunt quomodo fiunt quae per se fiunt, & conantur aeterna sapere, sed adhuc in praeteritis & futuris motibus rerum cor eorum volitat, & adhuc vanum est. Quis tenebit & figet illud, ut paululum stet, & paululum rapiat splendorem semper stantis aeternitatis, ut comparet cum temporibus nunquam stantibus, & esse videat incomparabilem, videatque longum tempus, non nisi ex multis praeterentibus motibus, qui simul extendi non possunt longum fieri; Non autem praeterire quicquam in aeterno, sed totum esse praesens. Sed omne praeteritum propelli ex futuro, & omne futurum ex praeterito consequi, & omne praeteritum ac futurum, ab eo quod semper est praesens creari & excurrere.

Dicenti ergo, quid faciebat, &c. Respondeo non illud, quod quidam ioculariter respondisse perhibetur eludens quaestionis violentiam; alia inquit quaerentibus gehennas parabat. Vnde irridetur qui alia quaerunt, & laudatur qui falsa respondit. Sed audenter dico, si caeli & terrae nomine omnis creatura intelligitur, antequam faceret Deus caelum & terram non faciebat aliquid. At si cuiusquam volatilis sensus vagatur per imagines retro temporam, & te Deus omnia creatorem, & omnia tenentem, ab opere tanto, antequam ea faceres per innumerabilia saecula cessasse miratur; Attendat quam falsa miratur, non enim potuerunt praeterire tempora antequam faceres tempora, nec tu tempora praecedis tempore, sed semper stantis aeternitatis celsitudine. Hierony. super Isai. lib. 3. Faciem itaque domini, & manus & pedes Seraphin operiunt, quia & praeterita ante mundum, & futura post mundum scire non possumus, sed media contemplamur.

Qualiter operatur, & creat, & faciat.

CAPVT XXVII.

Ioannes Damasc. lib. 1. Solius Dei est, ubique & secundum idem operari; ubique enim est super omnia, ubique & secundum idem differenter operatur, & vna simplici operatione. Petrus Lombardus. Creare proprie est de nihilo aliquid facere, facere autem est, non modo de nihilo aliquid operari, sed etiam de materia. Deus autem, & de nihilo quaedam, & de aliquo aliqua facit. Ipse est ergo Creator, & opifex, & factor. Sed primum sibi proprie retinuit. Alia vero etiam creaturis communicavit, nam & homo & Angelus potest aliqua facere, sed non creare. Cum autem dicimus, Deum aliquid facere, non aliquem illi in operando motum intelligimus inesse, vel aliquam in laborando passionem sicut nobis solet accidere, sed eius sempiternae voluntatis novum aliquem significamus effectum, id est, aeterna eius voluntate aliquid noviter existere. Et hoc dicitur agere, quia eius causa existit absque eius agitatione; ut actus proprie dici non queat, cum actus omnis in motu consistat. In Deo autem nullus motus sit; sicut ergo ex calore solis aliqua contingit fieri, nulla tamen in ipso vel in eius calore facta mutatione vel motione, ita ex Dei voluntate noua habent esse sine actoris mutatione.

De creatione empyrii, & de materia informi.

CAPVT XXVIII.

Strabus super Genesim. Cum autem dicitur in principio creavit Deus caelum & terram, caelum non visibile firmamentum appellatur, sed empyrium, id est, igneum vel intellectuale, quod non ab ardore, sed splendore igneum dicitur. Quod statim factum repletum est Angelis. Ioannes Damasc. lib. 2. Caelum est continentia visibilium & invisibilium creaturarum. Intra ipsum enim & intellectuales Angelorum virtutes, & omnia sensibilia circumcluduntur, & circumterminantur.

Author. Aiunt ergo caelum hoc esse corporalem locum natium Angelorum, ubi creati sunt super firmamentum ex omni parte concludentem intra se fir-

mamentum non continuum, vel contiguum, sed distantem. Sunt enim aquae vaporabiles intermediae, quae secundum quosdam in crystallum congelatae, dicuntur caelum crystallinum, non autem empyrium, propterea tanti ambitus factum est, quia non possent minimo in loco plures Angeli esse, sed ad mirandum & laudandum Creatoris immensitatem cum gaudio, tanquam in eiusdem summi Regis amplissimo palatio. Author & glo. super Gen. Nominis vero terrae materia quatuor elementorum consignatur, adhuc confusa & informis, quia scilicet terra inter omnia elementa est minus spectiosa, ut dicit Augustinus. Igitur caelum & terram Deus simul creavit, quamuis ab homine simul utrumque dici non potuerit, quod cum Scriptura variat, tanta celeritate operationis Deum omnipotentem esse declarat; cui voluisse facere est. Ex his patet quatuor fuisse primitivas creaturas coevas, scilicet caelum, caelum empyrium, Angelos, & quatuor elementorum materiam, & haec creata sunt ante omnem diem.

Quid sit Angelus.

CAPVT XXIX.

Ioannes Damasc. lib. 2. Angelus est substantia intellectualis semper mobilis; arbitrio libera; incorporea, Deo ministrans, secundum gratiam, non natura; immortalitatem suscipiens. Author. Angelus ut dicit Greg. nomen est officij non naturae. Dicitur autem mobilis non quia moueatur localiter sicut corpus, sed spiritualiter, scilicet motu charitatis; voluntatis & huiusmodi, & etiam eundo a potentia in actum. Dionysius de divinis nominibus. Prima imago Dei est Angelus, manifestatio occulti luminis, speculum purum splendidissimum ac immaculatum, declarans in seipso sicut possibile est, bonitatem quae est in abditis. Helinandus lib. 8. Quid est Angelus? incorporeus & rationalis spiritus, ab initio creatus, & per se subsistens. Incorporeus dicitur ad differentiam venti, & fumi & huiusmodi. Rationalis ad differentiam Brutorum. Creatus ad differentiam Creatoris, per se, ad differentiam animae, quae cum corpore personam constituit.

Quales sunt facti Angeli ad invicem.

CAPVT XXX.

Petrus Lombardus. Angelis initio substantiae suae videntur quatuor esse attributa, scilicet essentiae subtilitas, rationis perspicacitas, liberi arbitrij facultas, & personalis discretio. Author. In tribus primis conveniunt cum humana natura. In quarto autem differunt ab ea. Anima enim non est persona, id est, per se vna, quia creata est communicabilis alij, scilicet corpori, ut faciat totum, scilicet hominem. Angelus autem non habet potentias naturales, quas possit exercere sicut anima in corpore. Et ideo non potest ibi inuenire compositionem, sed est individuus & discretus omnimode. Petrus Lombardus. Credendum est autem illas spirituales naturas Angelum, & in essentia, & in forma sapientiae & arbitrij facultate, differentias accepisse in exordio conditionis suae, quibus alij superiores, alij inferiores essent, ut qui tunc per naturalia bona, alios exercebant ipsi, etiam postea per munera gratiae eisdem praesentent sapientia Dei aequo moderamine cuncta ordinante. Et sicut in praedictis differabant, ita & quaedam communia & equalia habebant, ut quod spiritus erant, quod indissolubiles & immortales erant.

Idem. Videntur etiam ab initio creationis suae fuisse boni & iusti, id est, innocentes. Sed non iusti, id est, virtutum exercitium habentes. Nondum enim virtutibus praediti erant, quae stantibus appositae fuerunt in confirmatione per gratiam, alijs cadentibus per superbiam. Vnde aliquam motulam aiunt inter creationem & lapsum, vel confirmationem fuisse, in qua omnes boni erant, non per usum liberi arbitrij, sed per

creatio-

Quid faciebat Deus ante conditum mundum.

Proprietate Dei creare.

4. Coelua.

Definitio Angelis.

creationis beneficium. Tales enim erant qui stare poterant, & cadere, id est, peccare, sed non poterant proficere ad meritum vite, nisi gratia superadderetur, quæ quibusdam addita est in confirmatione. Et hoc confirmatur testimonio Augustini, qui super Genesim dicit. Angelicam naturam primo informiter creatam, & cælum dictam; postea formatam, & lucem appellatam, quando ad Creatorem conuersa est perfecta dilectione ei inherens.

De libero arbitrio eorum, & scientia, & dilectione.

CAPVT XXXI.

Idem. Habebant igitur omnes liberum arbitrium. Quod est libera potestas, & habilis voluntatis rationalis. Poterant enim eligere, & ratione iudicare, id est, discernere in quibus constat liberum arbitrium. Eratque in eis naturalis cognitio triplex, qua sciebant, quod facti erant, à quo facti, & cum quo. Et habebant aliquam boni & mali notitiam intelligentes, quid esset eis appetendum vel respiciendum. Habebant etiam naturalem dilectionem, qua se, & Deum aliquatenus diligebant, per quam tamen non merebantur.

Author. Notandum, quod duplex est dilectio naturalis, scilicet voluntaria & inuoluntaria. Inuoluntaria quæ non subiacet libero arbitrio. Et hæc duplex est, una, scilicet, qua se diligit aliquid, & vitam suam atque salutem, & hæc nobis communis est cum brutis. Alia quæ propria est hominis, & Angeli, scilicet qua naturaliter velit nolit appetit summum bonum, & beatitudinem absque omni deliberatione vel præelectione. Unde dicit Aug. in soliloquijs. Deas quem amat omne, quod amare potest, siue sciens, siue nesciens. Circa neutram istarum est meritum vel demeritum, quia nec voluntas, virtus enim, & vitium voluntaria sunt. Voluntaria autem diuiditur in duas, scilicet amicitiam & concupiscentiam. Amicitia diligimus illud, quod propter se diligimus. Concupiscentia vero diligimus illud, cui bonum volumus, scilicet ad delectandum in eo; utroque istorum modorum diligimus Deum naturaliter, & Angeli etiam in primo statu. Sed diligebat Angelus Deum super omnia amore concupiscentiæ, scilicet in ipso delectando super omnia. Nec tamen sequitur, quod haberet charitatem, quia non diligebat Deum propter ipsum Deum, sed propter se, scilicet retorquendo ipsam dilectionem ad commodum proprium, hoc est, non quia bonus erat, sed quia sibi utilis erat, secundum illud, *Mihi adhaerere Deo bonum est.* Amore autem amicitie diligebat seipsum super omnia, scilicet volens sibi bonum super omnia. *Ipsa enim natura sibi amica est, ut dicit August. & motus eius circularis est, quia semper tendit ad bonum proprium.* Necdum acceperat Angelus gratiam, qua posset supra se requiescere. Nec ideo sequitur, quod Angelus fruere se, quia seui est delectari, quod est tantum in amore concupiscentiæ, quo summè diligebat Deum.

Si autem quaeritur utrum esset delectatio ordinata, vel non? potest dici, quod neutrum, secundum quod ordinatio amoris importat virtutem, & inordinatio vitium; potest tamen dici ordinata ordine naturali, secundum quod etiam in naturalibus, natura est modus, species, & ordo.

Quia nec miseri creati sunt, nec beati.

CAPVT XXXII.

Petrus Lombardus. Neque autem in beatitudine, neque in miseria creati sunt. Miseri enim ante peccatum esse non potuerunt, quia ex peccato miseria est. Beati quoque nunquam fuerunt illi qui ceciderunt, quia sui euentus ignari erant, id est, peccati, & supplicij futuri. Si enim lapsum suum præciperunt, aut vitare voluerunt, sed non potuerunt, & sic erant

A miseri. Aut potuerunt, sed noluerunt, & sic erant stulti & maligni. *Aug. super Genesim.* Quomodo igitur beatus inter Angelos fuit, qui futuri peccati atque supplicij præsciis non fuit. *Idem in eodem.* Dicere ergo de Angelis, quod in suo genere possent esse beati, damnationis suæ, vel saluationis incerti, quibus nec spes esset, quod in melius essent mutandi, nimia præsumptio est, quomodo enim beati esse possent, quibus incerta sua esset beatitudo. *Hugo de sacrament. lib. 1.* Non autem in materia præiacente creata est spiritualis natura, cuius simplicis subsistentiæ non aliud esse potest, id quod est, & id de quo est, sed facta est in esse suo perfecta personaliter distincta. Intelligibiles spiritus subsistentes, habentes formam sapientiæ concreatæ, & qualitatem spiritualement intelligentiæ, capaces secundum modum & mensuram conditionis, profectus sublimioris & illustrationis superuenture in ipsos. Liberum quoque arbitrium, quo poterant ad utrumque propria voluntate desistere. In altero adiuti sine coactione. In altero derelicti sine oppressione. Qui autem natura magis subtiles, & sapientia amplius perspicaces creati sunt, hi merito dignitate superiores sunt constituti, ita tamen, ut hi sine superbia prælati essent, & qui inferiores sine miseria subditi. Tribus quidem modis perfectio constat. Secundum tempus perfectum est, quod habet quicquid tempus requirit. Secundum naturam, quod habet omne, quod datum est naturæ, vel debitum. *Vniuersaliter perfectum est, cui nihil deest: prima perfectio est naturæ conditæ: secunda est naturæ gloriificatæ: tertia increatæ.* Angeli in prima perfectione creati sunt, & ad secundum sub tertia.

De conuersione bonorum ad lucem increatam.

CAPVT XXXIII.

Petrus Lombardus. Itaque cum à Creatore quidam eorum auersi sunt, ceteri ad eundem conuersi sunt. Conuersi fuit ei charitate adherere. Auerti odio habere vel inuidere. Inuidiæ namque mater est superbia, quia voluerunt se Deo parificare. In conuersis, quasi in speculo relucere Dei sapientia cœpit, qua illuminati sunt gratia apposita. Auersi vero excaecati sunt, non immisione malitiæ, sed desertione gratiæ. *Gregor. in moral. lib. 17.* Quoniam igitur Angeli sancti milites Dei non proprijs viribus, sed superna gratia roborantur, rectè postquam in lib. Iob, dictum est de illis, *nunquid est numerus militum eius,* de ipsis quoque subiungitur. *Et super quem non surgit lumen illius: lumen gratia est Dei præueniens, quæ nisi gratis in mente surgeret, in tenebris remaneret.* *Idem in lib. 28.* Hinc est & alibi, astra dicuntur Angeli cœlesti gratia illuminati. Dominus siquidem loquens ad Iob, *lapidem angularem dimisisse asserit.* Quia filius humanam naturam suscipiens ad ima de sublimibus descendit, & duos in se populos coniunxit. Cuius incarnationis mysterium, quia mirati sunt etiam Angeli, rectè subiungit ibi. *Cum me laudarent simul astra matutina, & inibarent omnes filij Dei.* Quia nimirum in tempore creati sunt angeli, non immerito astra matutina sunt vocati. Qui simul etiam cum astris vespertinis potèciam redemptoris laudant, id est, cum hominibus in fine mundi redemptis supernæ gloriæ largitatem glorificant, simul laudant. Quia dum nos conspiciunt redimi, suum gaudent numerum repleri. Qui etiam ideo fortassis astra matutina vocantur, quia sæpe ad exhortandos homines missi, dum in fine venturi nunciant, ab humanis mentibus vite præsentis tenebras fugant. *Anselmus, in lib. de casu diaboli.* Illi itaque Angeli, qui magis voluerunt quod habebant, quam aliquid plus quod non habebant, bonum quod quasi propter iustitiam, quantum ad voluntatem pertinuit, meruerunt; iustitia tribuente acceperunt, & de illo quod habebant in vera securitate permanserunt, quapropter à Deo prouecti sunt, ut adepti sint quicquid velle potuerunt, nec iam videant quid plus possit, & ideo

Vniuersaliter perfectum est, cui nihil deest.

Iob 25.

Iob 38.

Ibidem.

Ibidem.

Homines redempti sunt astra vespertina.

peccare

Psal. 72.

peccare nequeunt. Illi verò Angeli, qui maluerunt il-
lud plus, quod non Deus illis dare volebat, quam sta-
re in iustitia, in qua facti erant, eadem iustitia iudican-
te, & illud propter quod illam contempserunt, ne-
quaquam obtinuerunt, & quod tenebant bonum
amiserunt. Sic ergo distincti sunt Angeli, ut adhaerentes
iustitiae nullum bonum velle possint, quo non gau-
deant; & deserentes illam nullum velle queant, quo
non careant.

De illuminatione eorum ab eadem luce.

CAPVT XXXIV.

Iacob. 1.1.

Hugo super Hierarchiam. *Omne inquit datū optimum,
& omne donum perfectum desursum est, descendens à
patre luminum; dona optima, dona naturæ sunt, dona
perfecta, dona gratiæ, pater luminum auctor & largi-
tor donorum. Quibus quasi descendere fuit à fonte
summæ plenitudinis, ad participationem inferiorum
venire. Omne enim bonū, quod dono creatoris crea-
turæ infunditur, merito descendit, quia subditæ natu-
ræ & inferiori dignitate se infundit. Descendit etiam,
quia perfecta & consummata plenitudine in eam, quæ
ex parte est participationem, se diuidit, ita tamen ut
nec descendens seruiat, nec diuisum decreseat, sed
manens in se quod est, & in eo à quo venit, quantum
est eis ad quos venit se præbet, & hoc quod esse acci-
piunt, & quantum esse in eo, quod sunt meruerunt.
Ita ab vno bono omnia bona, & in vno bono omnia
bona sunt; hoc enim bonum, nihil à se conditum alie-
num relinquit à se, nec tamen illuminat, nisi illa tan-
tum, quæ creauit ad se, & formauit secundum se. Illa
enim sola lumen capiunt possuntque lucere ex lumi-
ne, quæ lumen veniens non sibi dissimilia inuenit, &
infusum ad maiorem sui similitudinem & imaginem
perfectiorem extollit. Ergo data optima & bona per-
fecta rationalis tantum creaturæ celsitudinem contin-
gunt, quæ sola sublimis facta est; primò dum conde-
retur ad imaginem, & postea, dum glorificaretur per-
fecta est, quodammodo consimilis & coequalis ad
summa. Nam ipsa optima data & dona perfecta lu-
mina sunt, quæ à Patre luminum descendunt, & ipse
lumen est à quo descendunt, & in quos descendunt
ipsi lumina fiunt. Nam nec Pater luminis aliud gigne-
re potuit, quàm quod ipse est. Nec susceptor luminis
aliud, quàm lumen fieri potest.*

*Quia ipsa lux ad se conuertit & colligit illumina-
tos spiritus.*

CAPVT XXXV.

Idem. Sed & omnis patris motu manifestationis lu-
minum processio in nos optimè & largè proue-
niens, iterum ut viuifica virtus restituens, nos replet,
& conuertit ad congregantis patris vnitatem, & deifi-
cam simplicitatem. Morus patris est affectus paternæ
benignitatis. Sola enim benignitate mouetur, ut lumi-
na sua effundat super nos. Mouetur non se concutiens,
sed nos colligens, non se euacuans, sed nos replens. Et
ipso moto lumina eius procedunt in nos. Et proce-
dentia in nos manifestantur, per nos primum, post
hæc alijs ex nobis, & omnis ista luminum manifesta-
tionis processio, id est, per quam lumina manifesta-
ntur (non enim manifestarentur nisi procederent) exiēs
à patre moto in nos proueniens, hoc operatur, scilicet
quod replet nos. Non vique alio quàm seipso, eo
quod replet iterum restituens reparando, sicut prius
constituit creando. Restituit, utpote viuifica virtus,
quæ dispersa colligit, diuisa componit, & ex multis
vnum facit. Et ita restituens & reformans nos con-
uertit, qui prius dissimilitudine fuimus auersi, multi-
tudine diuersi, prauitate peruersi. Conuertit dico ad
congregantis patris vnitatem, & deificam simplicita-
tem.

Lux enim patris inuisibilis in se, procedens in nos,

*Deus replet
seipso.*

& exiēs in manifestationem vacuos inuenit, & inanes
à vero bono; & infundens se nobis, replet nos secun-
dum vniuersamque nostrum virtutem & capacitatem,
& cum repleuerit nos conuertit, ut non diffideamus à
patre, sed in eadem similitudine & imagine respiciamus
ad ipsum. Replet quidem illuminando, conuertit
lumina faciendo. Etenim ex ipso omnia, & in ip-
sum. Ex ipso procedentia, & in ipsum conuersa. Ex ip-
so principio, & in ipsum finem. Diuinum enim lumen,
primum in angelicam naturam descendit, & ab ipsa
revelationibus & illustrationibus diuinis, & mystica
sacri eloquij narratione ad nostrum vsque se intelli-
gentiam transfundit. Mens verò humana eisdem rur-
sum gradibus ad superna conscendens, sacra diuini
eloquij inspectione cœlestia secreta, & eam quæ est
in Angelis diuinæ claritatis illuminationem perpen-
dit, ex qua paulatim inuisibilem cognitione succres-
cens, & ad ipsum tandem summi luminis splen-
dorem conualescit. Et fit quod in principio dictum est, quia
vnum lumen ad multa illuminanda se diuidit, & illu-
minata omnia ad vnius claritatis aspectum, similitu-
dinem que reformet.

*De confirmatione Sanctorum Angelorum, & beati-
tudine eorum.*

CAPVT XXXVI.

Petrus Lombardus. Intantum autem Angeli boni
per gratiam illuminati sunt & confirmati, quod
peccare nequeunt. Sicut alij per malitiam ita sunt ob-
stinati, ut bene velle non possint, habent tamen & li-
berum arbitrium, quia non aliqua cogente necessita-
te, sed propria ac spontanea voluntate, per gratiam
quidem adiuti bonum eligunt, malum respuunt. *Aug.
in Enchirid.* Non ergo ideo sancti Angeli carent libero
arbitrio, quia malum velle non possunt. Multò quip-
pe liberius arbitrium est, quod peccato seruire non
potest. *Idem de fide ad Petrum.* Itaque quod sancti An-
geli ab illo statu beatitudinis, in quo sunt, mutati nul-
latenus in deterius possunt, non est eis naturaliter in-
situm, sed postquam creati sunt diuinæ gratiæ largita-
te collatum. *Anselmus in libro de casu diaboli.* Sicut au-
tem malo Angelo non posse recuperare, quod perdi-
dit pœna peccati est. Ita bono nō posse deserere, quod
tenuit præmiū est iustitiæ. *Idem in eodem.* Quoniā igitur
non potest, nec debet quis esse beatus nisi velit, & etiā
nisi iuste velit, necesse est, ut sic faciat Deus vtramque
voluntatem in illo cōuenire, ut beatus esse velit, & iuste
velit, quatenus addita iustitia sic temperet voluntatem
beatitudinis, ut reseret excessū voluntatis, & excedēdi
non amputet potestatem, ut cum per hoc, quod vult
beatus esse, non possit excedere, per hoc quod iuste
vult, non velit excedere. Et sic iustam habens beati-
tudinis voluntatem, possit & debeat esse beatus. Vi-
des Angelum bonum & malum, Deo parere debere
gratiam, quantum ad bonitatem ipsius, nec diabolum
ideo minus debere reddere Deo quæ Dei sunt, quia
sibi abstulit quod Deus dedit, & noluit accipere
quod Deus obtulit. *Semper ergo debet agere gratias Deo
malignus spiritus pro beatitudine quam sibi abstulit, sicut bo-
nus pro ea quam sibi dedit.*

Augustinus de Ciuit. Dei lib. 10. Angeli ergo beati sunt,
qui Creatoris sui participatione congaudent, cuius vnitatem fir-
mi sunt, cuius veritate certi, cuius munere sancti. *Idem in
lib. 11.* Angeli sancti quorum in societati, in hac pere-
grinatione laboriosissima suspiramus, sicut habent
permanendi æternitatem, sic habent & cognoscendi
facilitatem, & requiescendi felicitatem; sine difficul-
tate quippe nos adiuuant, quia spiritualibus motibus
puris ac liberis non laborant. *Fulgentius de mysterio me-
diatoris, lib. 4.* In hoc quidem animabus nostris, quàm
maximè potiores sunt Angeli, quia sicut à peccatis, ita
sunt à passionibus alieni. Quod etiam se rectè colen-
tibus promittit dominus, dicens. *Erunt sicut Angeli Dei.*
Gregor. in moralib. lib. 19. Angeli semper vident faciem

*S. Angeli nō
carent libero
arbitrio.*

*Beatitudo
angelorum
pulcherrè des-
cribitur.*

Marc. 11.

Dei,

1 Petr. 2. 8.

Dei, & semper videre desiderant sicut scriptum est: *In quam desiderant Angeli prospicere.* Nam & desiderium sine fructu anxietatem habet, & satietatem fastidium subsequi solet. Ut ergo non sit in desiderio anxietas, desiderantes satiantur; ne autem sit in satietate fastidium, satietate desiderant.

De merito eorumdem.

CAPVT XXXVII.

Petrus Lombardus. Vtrum ergo per gratiam, tunc sibi datam ipsam beatitudinem meruerunt, ambiguum est. Quibusdam enim placet, quod eam meruerunt per gratiam, quam in confirmatione perceperunt, nec meritum præcessisse præmium tempore dicunt, sed causa. Alijs videtur, quod tunc non fuit eis gratia data ad merendum, sed ad beatè viuendum. Quod autem tunc in præmium acceperunt, per obsequia nobis exhibita ex Dei obedientia & reuerentia mereri dicunt, & ita præmium præcessit meritum, & hoc mihi placere fateor.

Author. Exemplum potest accipi de patrefamilias, qui dat alicui seruenti. C. solidi pro ministerio quo seruiturus est ei vno anno, vel pluribus. Sic enim dedit dominus angelis suis in confirmatione beatitudinem in præmium, pro ministerio, quo seruituri erant ei vsque ad diem iudicij. Ante confirmationem verò, nec gratiam tunc sibi datam meruerant, quia iam non esset gratia, nisi esset gratis data; potest tamen dici, quod itando meruerunt qualitercunque, id est, stare fuit eis loco meriti, quia dum fecerunt, quod in se erat, ut acciperent gratiam & beatitudinem, congruum fuit ut daretur eis, non tamen debitum, quia non est verè meritum sine gratia. Et ita meruerunt eam quodammodo, scilicet merito congrui non merito condigni.

Hugo de sacrament. lib. 1. Angeli ex tunc mereri cœperunt, ex quo voluntate moueri cœperunt, quoniam voluntas in illis erat potens moueri, & ferri suo appetitu in vtrumque; voluntariè autem moueri & ferri spontaneo appetitu, hoc est cum potestate eligere & libertate iudicare, in quo constat liberum arbitrium: & propter hoc facti sunt liberi arbitrij, ut voluntario appetitu mouerentur, secundum electionem voluntatis sine coactione. Cœperunt autem diuidi ab eo qui facti erant, ut aliud iam essent, vel proficientes super illud, ut boni essent, vel sub bono deficientes, ut mali essent. Quique statim conuertebantur, voluntariè mouebantur gratia cooperante sine coactione. Qui autem à bono auertebantur sponte, præcipitabantur gratia deserente sine oppressione. Et qui conuertebantur, idcirco bene mouebantur, quia gratiam cooperantem habuerunt. Sed qui auertebantur, idcirco non præcipitabantur, quia gratiam cooperantem non habuerunt, sed gratia deserentibus, quia auertebantur.

De scientia eorumdem motu affectionis.

CAPVT XXXVIII.

Augustinus de Ciu. Dei, lib. 9. Angelis bonis, omnis temporalium corporaliumque rerum scientia, qua instantur demones vilis est, non quod illarum ignari sint, sed quod Dei charitas, qua sanctificantur eis chara est, præ cuius incommutabili pulchritudine, cuius sancto desiderio inardescunt, omnia quæ infra sunt, & quod illud est, non sunt, seque ipsos inter illa contemnunt, ut ex hoc toto, quod boni sunt, eo bono ex quo boni sunt perfruantur. Et ideo certius etiam ista temporalia nouerunt, quia principales eorum causas in verbo Dei conspiciant, per quod factus est mundus, quibus causis, quædam probantur, quædam reprobantur, cuncta ordinantur. Ibi ergo in æternis Dei legibus, quæ in Dei sapientia viuunt mutationes

temporum prævident: Dei que voluntas, quæ tam certissima, quam potentissima est omnium, spiritus eius participatione cognoscunt. *Ioannes Damascenus, lib. 2.* Futura quidem, neque angeli boni nouerunt, prædicant tamen Deo eis reuelante, & prædicare iubente.

Isidorus in sententijs suis, lib. 1. Angeli semper in Deo non se gaudent, & in verbo Dei cognoscunt omnia, priusquam in re fiant. *Ambrosius ad Neophytos.* Ipsum quidem altissimum perfectè scire nequeunt, nec scrutando, sed suscipiendo & adorando tremunt, seruiendo venerantur, laudantes benedicunt, peruigilando celebrant. *Augustinus de Ciu. Dei, li. 11.* Non autem Angeli, aut homines per verba sonantia Deum discunt, sed per ipsam præsentiam immutabilis veritatis, inseparabilem vnius substantiæ trinitatè agnoscunt. Ipsam quoque creaturam, melius in Dei sapientia, tanquam in arte qua facta est, quam in seipsa sciunt, ac per hoc etià seipsos melius ibi, quam in seipsis nouerunt, nam & aliter scitur rectitudo linearum, seu veritas figurarum cum intellectu conspiciatur, aliter dum in puluere scribitur. Et aliter iustitia in veritate incommutabili, & aliter in anima iusti. *Idem li. 8.* In ipso nimirum Creatore veritatem incommutabilem cernunt, & secundum illam voluntates dirigunt. *Dionysius in Hierarchia celesti.* Virtutes cœlestes dicimus, & sursum conuertibiliter extendi, & erga semetipsas firmiter conuolui, proprietarum existentes custoditias virtutum, & erga venientia sociabili processione in participatione virtutis prouidas esse. *Idem in li. de diuinis nominibus.* Moueri quidem dicuntur circulariter animi non inchoatis, & non terminatis illuminationibus boni & optimi, directè vero quodocunque procedunt in subiectorum prouidentiam rectè omnia terminantes. Obliquè autem & quando prouidentes inferioribus irreuersibiliter manent in inuisibilitate, causale bonum incessanter circumeunt.

De linguis eorum.

CAPVT XXXIX.

Glossa super epistolam primam ad Corinthios. Si linguis aut hominum loquar & angelorum, &c. Linguas angelorum vocat nutus, vel signa, quibus maiores angeli significant ea, quæ de Dei voluntate primi senserunt. *Ioannes Damascenus, lib. 2.* Lumina secunda intellectua ex primo, & sine principio lumine illuminationem habentia non lingua, & auditu indigentia, & sine sermone prolato tradentia sibi inuicem, & consilia, & intelligentias.

Author. Habent ergo potestatem sermonis intelligibilis, quo indicet affectus suos, & intellectus de his rebus quarum cognitio non erat in eis à principio. Nec est idem in angelo loqui quod cogitare, vel intelligere, sed cogitatum, vel intentum quadam luminositate irradiante a se exprimere. Et audire angelum loquentem, nihil aliud est, quam eius cogitationem, vel intentum videre. Et quod vni exprimitur non semper ab alijs videtur, vel intelligitur, nisi ab ipso angelo loquente voluntariè eis exprimat. Vnde dicitur, quod locutio angeli est cogitatio directæ per voluntatem ostendendi alteri ipsum cogitatum, vel intentum. Sed hæc est locutio angelorum secundum naturam suam in qua communicant boni & mali angeli. Alia vero est eorum locutio per gratiam secundum virtutem speculi, siue motoris superni, in qua communicant angeli boni, & animæ sanctorum: unicuique enim innotescit voluntas, & intellectus alterius, secundum representationem speculi & voluntatem supremi motoris. Vnde licet omnes respiciant in speculo, non tamen omnes æqualiter à speculo recipiunt: sed quidam plus, quidam minus, secundum dignitatem recipientium, & secundum voluntatem ipsius in speculo, quod ostendit cui vult. Non enim omnes angeli vident omnia in speculo. Sed hæc plena reuelatio reseruat plenitudini gloriæ, quia consummabitur eorum præmium in iudicio futuro.

Res melius
sciuntur in
Deo quam
in seipsis.

C. 13.

Loqui in an-
gelis quid.Loquutio
per gratiam.Nota hanc
sententiam
à Theologia
hodie passim
reijci.

Exemplum ad euidentiam mutue locutionis eorum.

CAPVT XL.

AD intelligentiam autem prædictorum de mutua locutione Angelorum, quæ sunt lumina intellectualia (ut dicit Ioannes Damascenus) valet exemplum de luminibus corporalibus. Nam ubi sunt tria lumina, vel plura, videntur esse radij omnium commixti in aere, sed probantur esse discreti in essentia, per hoc quod si subtrahatur vnum illorum luminum, subtrahantur simul omnes radij ab illo procedentes, sic si secundum lumen subtrahatur, similiter de tertio. Quod si ibi esset vera commixtio, nullo modo possent radij vnius luminis separari ab alijs sine mutatione aliorum, vnde patet eos esse discretos secundum essentiam. Si ergo quodlibet istorum luminum haberet voluntatem liberi arbitrij, posset radios suos coniungere, vel influere alijs quando vellet & quibus. Et abscondere quibus, & quando vellet. Sic cœlestia illa lumina cum sint voluntate liberi arbitrij prædita, secundum voluntatem suam illuminationes suas, siue sermones intelligibiles, incitant quibus volunt, & celant quibus volunt: sicque patet quod vnus angelus potest intentionem suam alij manifestare, ita ut non innotescat alijs.

Ad animam quoque loquitur angelus, bona suadendo, vel reuelando sine corporali medio cooperante, vel impediendo, quadam virtute occulta intentionem suam ei imprimendo, sicut magnes attrahit ferrum quadam virtute occulta, etiam si interponatur argentum. Habet autem possibilitatem transmutandi fantasmata imprimendo imagines incitantes ad bonum, sicut diabolus ad malum. Cæterum laudant angeli Deum, non laude vocali, sed spirituali. Quia nec Deus indiget signis vocalibus ad cognoscendum eorum affectiones. Nec ipsi qui loquuntur indigent verbis, ad mentes suas excitandas, cum non habeant mentes pigras, & torpentes sicut nos, sed perspicacissimas, & feruentissimas. Laus eorum fit secundum intellectum, & secundum affectum, quia intelligens comprehendit secundum modum, & miratur bonitatem Dei, & affectus consentit, & adhæret, & conformat se ei. Vnde laudare Deum est eius bonitatem cognita protestari. Et cognitio quidem pertinet ad intellectum, protestatio ad affectum.

De potestate eorum.

CAPVT XLI.

Augustinus super Gen. li. 8. Sublimibus angelis Deo subdito fruētibus subdita est omnis natura corporea, omnis irrationalis vita, omnis voluntas, vel infirma, vel prava. Et hoc de subditis, vel cum subditis agunt, quod ordo nature poscit in omnibus, iubente illo cui subiecta sunt omnia. Idem in libr. 9. Creare quidem naturam nullus angelus potest, sed voluntas angelica obediēter Deo subdita, naturalibus motibus velut materiam de rebus subiectis ministrare, ut secundum illas principales in verbo Dei rationes non creatas, vel secundum illas principales in primis sex dierum operibus casualiter creatas aliquid in tempore causetur, more agri colendi, vel medendi potest. Idem de Trinit. li. 3. Sicut ergo nec parentes filiorum, nec agricolas frugum creatores dicimus, quamuis eorum extrinsecus adhibitis motibus creatura Dei virtus operetur interius. Ita nec bonos angelos, nec malos fas est putari creatores, sed pro subtilitate sui sensus, & corporis semina eorum nobis occultiora nouerunt, & eas per congruas temperationes elementorum latenter spargunt. Atque ita gignendarum rerum, & accelerandorum incrementorum præbent occasiones. Sed nec boni hoc, nisi quantum Deus iubet, nec mali, nisi iuste accepta à Deo potestate, siue ad suam penam, siue ad aliorum, vel penam malorum, vel laudem

bonorum faciūt. Aliud est igitur ex summo causarum cardine condere, atque administrare creaturam, quod facit solus creator Deus. Aliud pro distributis ab illo viribus, ac facultatibus aliquam operationem forinsecus admouere, ut tunc, vel tunc, sic vel sic exeat, quod creatur. Ista quippe originaliter in textura elementorum cuncta sunt iam creata, sed acceptis opportunitatibus prodeunt. Nam sicut matres gravidæ sunt foetibus, sic ipse mundus gravidus est causis nascentium, quæ in illo non creantur, nisi ab illa summa essentia, ubi nec incipit aliquid esse, nec desinit, penes quam primitus sunt omnium, quæ sunt, mensuræ, numeri, & pondera.

De sacro principatu eorum.

CAPVT XLII.

Hugo super Hier. Veruntamen creaturam rationalem participare fecit Deus potestatis suæ, constituens principatus, & potestates sacras in cœlo in angelis, & in terra in hominibus, ut dominentur creaturæ eius. Dignum siquidem fuit, ut ipsa pars operis sui particeps fieret potestatis eius in dispositione sua, quæ in sua conditione similitudinis eius participationem acceperat, voluit in rerum à se factarum gubernatione participes habere, non ut illorum ministerio iuuaretur, sed ut ipsi potestatis eius consortio sublimes efficerentur. Et quod vniuersitatis ordo deposcebat, ut opera eius complerentur per ordines & dispositiones à summo omnium in vniuersa præcepto decurrente.

Itaque insita sibi virtute ac bonitate inoluta cuncta fouens, & nutrens, & regens & disponens vniuersa, eandem sub se dominantibus bonitatem, & virtutem secundum mensuram participationis, & ministerij rationem, per ordines & gradus multipharia dispensauit. Excellentioribus quidem, & suprapolitis, imperia maiora & superexcellētia dona impartiens, inferioribus autem & suppositis gradibus minora charismata, ut liberè famulantia ad subiecta quoque sine oppressione prælata concedens. Hæc sunt Hierarchiæ quas summa Hierarchia secundum se formauit, & sub se constituit dominari, & præesse in operibus suis secundum ordines consignatos, sub vno principio & potestate vna, à qua omnis potestas, & omnis virtus, & omnis lux, quæ virtus, quia secundum mensuram largitionis, & participationis, variè multipliciter que ad decorem & pulchritudinem eorum, quæ sapiētia ornauit operum, ab vna virtute, & potestate vna distribuitur, multæ virtutes, & potestates multæ efficiuntur. Sed rursus ne multitudo schisma generet, & aduersum se pugnet orbis dominatione contraria, vnum principium est, & moderator vnus omnium. A quo habet quod sunt, & sub quo moderantur quod possunt, & referunt ad ipsum omne quod efficiunt, ut vnitas maneat in omnibus, & pax perseueret in regno regentis Dei.

De vnifica contemperantia donorum eorum.

CAPVT XLIII.

AD analogicam vero, inquit, & vnificam eorum, quæ præuisa sunt contemperantiam, diuinæ claritatis radius, ut ait Diony. optimè & pulchrè multiplicatur, & prouenit, manetque intra se munite incommutabili similitudine vniformiter fixus, & in se quantum fas est respicientes proportionaliter eis se extendit, & vnificat secundum simplicem suam vnitatem: ac si diceret, diuinæ claritatis radius, quamuis in se vnus permaneat, distributione tamen donorum variè multiplicatur.

Hæc vero multiplicatio, & variatio, vniuersorum est pulchritudo, quia nisi dissimiliter essent pulchra singula, summè pulchra non essent vniuersa. Non enim aliquod ex vniuersis diuersis capere potuit totum quod erat pulchritudinis. Et ideo summa pulchritudo varia participatione distributa est in singulas, ut

perfecta

Radij luminis sunt discreti in optici commixtione.

Virtus illa expressum alteri est occulta.

Laudare Deum quid?

Corporea subduntur angelis.

Angeli non possunt creare.

Vnus mundus princeps.

Varietas est causa pulchritudinis vniuersæ.

perfecta posset esse simul in omnibus. Ipsa vero distributio multiplicatur pulchre, & optime, optime in vniuersis, pulchre in singulis, vel optime secundum participati infusionem, pulchre secundum participantium dispositionem. Optime enim multiplicatur, vt maior sit decor vnitatis, quæ participantibus singulis variè infunditur, vt ipsa diuersitas donorum vnitatis, & pacis societatem ad inuicem confirmet, quatenus vnumquodque membrum à totius corporis compage diuidere se non præsumat, cum boni plenitudinem, quantum in se minus habet, in aliorum societate possideat. Quia enim vnumquodque habet quod aliud non habet, vel in alio plus habet, quod in se minus habet, ideo singula inuicem tendunt ad se, & concordiam & pacem seruant inter se. Et ipsa concordia & pax, contemperantia est, qua sibi consentiunt, vt stent ad vnum & reformentur ad vnum, propter hoc ipsam contemperantiam prouisorum *anagogicam* dicit & *vnificam*. *Vnificam*, quia dispersos in vnum colligit, *Anagogicam*, quia deiectos ad superna reducit: *vnificam* per dilectionem proximi, *anagogicam* per dilectionem Dei. Ideo pulchra est in congregatione. Optima in eleuatione. Et tamen radius ille manet intra se munitè, cum enim se mentibus illuminandis multipliciter participandum præstat: extra tamen vnitatis sui simplicitatem non effluit, sed semper idem sit vniformiter fixus, vt scilicet à seipso non discrepet quasi sibi dissimilis. Et etiam respicientibus in sequantum illis possibile est, se extendit proportionaliter, vt scilicet alij amplius, vel minus accipiant ab eo, secundum quod magis, vel minus ad Deum accedunt. Et vnum eos facit in suo lumine, sicut ipse vnus est.

De nouem ordinibus Angelorum.

C A P. XLIIII.

Gregorius in *hæm. Euang.* 23. Nouem ergo ordines Angelorum esse, testante sacro eloquio scimus, Angelos, Archangelos, Virtutes, Potestates, Principatus, Dominationes, Thronos, Cherubin, Seraphin. Vnde Angelo qui primo creatus est, per prophetam dicitur. *In signaculum similitudinis*, vt quia in eo subtilior est natura, & in illo imago Dei similis insinuetur expressa. *Omnis, inquit, lapis preciosus operimentum tuum, &c.* Ecce nouem ponit nomina lapidum, quia nouem sunt ordines Angelorum, quibus ille Angelus primus ornatus, & operatus extitit. Quia dum cunctis Angelorum agminibus prælatus est, ex eorum comparatione clarior fuit. *Petrus Lombardus.* Ordo autem Angelorum dicitur multitudo celestium spirituum, qui inter se, in aliquo munere gratia simulantur, sicut & naturalium datorum munere conueniunt. verbi gratia. *Seraphin*, dicuntur qui præ alijs ardent charitate. *Seraphin*, enim interpretatur ardens, vel succendens. *Cherubin*, qui præ alijs scientia eminent, *Cherubin*, enim interpretatur plenitudo scientiæ. *Throni*, dicuntur in quibus Deus sedens iudicia sua discernit. *Dominationes*, qui Principatus, & potestates transcendunt. *Principatus*, qui subiectis sibi agenda disponunt. *Potestates*, qui virtutes aduersas refranant, ne homines tantum tentare valeant, quantum desiderant. *Virtutes*, per quos signa & miracula frequenter fiunt. *Angeli*, qui minora nunciant. *Archangeli*, qui maiora.

De excellentia eorum secundum dona.

C A P. XLV.

Idem, hæc autem nomina non propter se, sed propter nos illis sunt imposita. Qui enim sibi noti sunt contemplatione, nobis innotescunt cognominatione. Et nominantur singuli ordines à donis gratiarum, quæ non singulariter, sed excellenter sibi sunt in participatione. Omnia enim dona omnibus insunt non tamen equaliter. Cum omnes superiores ordines sublimius, & perfectius dona perceperint, tamen ex præ-

A cipuis vocabula sortiti sunt. Inferioribus cetera relinquentes ad cognominationem, vt Seraphin ordo excellentissimus ab excellentiori dono, id est à charitate, nomen accepit. Maius enim donum est charitas, quàm scientia. Item maius est scire, quàm iudicare, quia scientia informat iudicium. Ideo secundus ordo à cognitione veritatis appellatus est, scilicet Cherubin, & ita de alijs.

B Assignatur ergo excellentia ordinum secundum excellentiam donorum, & tamen vt dicit Gregorius omnibus illa data sunt communia, omnes enim ardent charitate, scientia pleni sunt, & sic de alijs. *Sed superiores alij excellentius illa acceperunt, à quibus & nominantur: vnde & Gregorius.* Vnusquisque ordo eius rei censetur nomine, quam plenius accepit in munere. Sed hic oritur quæstio. Nam si quisque ordo ab illo dono nominatur quod plenius possidet, tunc Cherubin in scientia præminent omnibus, quia à scientia nominantur, sed qui magis diligit plus cognoscit, vt enim tradit auctoritas, tantum ibi quisque cognoscit quantum diligit. Itaque Seraphin non solum in charitate ceteris præminent, sed etiam in scientia. Ideoque auctoritas, illa sic videtur intelligenda, vt comparatio non referatur ad omnes ordines, sed ad quosdam, scilicet ad inferiores. Nec nominatur quisque ordo ab omni re quàm plenius alijs accepit, sed ab aliqua re quæ accepit, vel potest comparatio referri non ad ipsos ordines, sed ad alia dona. Nec ad omnia, sed ad quædam: fortassis enim & Angeli sicut homines quibusdam donis magis pollent alijs, quibusdam vero minus.

Quod ante casum non fuerunt ordines distincti.

C A P. XLVI.

Idem, ante casum quorundam, non erant ordines isti, quia non habebant dona in quorum participationibus conuenirent. Non enim charitate ardebant, nec sapientia pollebant, &c. Si enim hoc habuissent, non cecidissent. *Bernard. Clauallensis.* Quomodo cecidisti de cælo Lucifer, utique quia non eras ignifer, si enim fuisses Ignifer sicut Lucifer, non cecidisses. *Petrus Lombard.* Quibusdam ergo cadentibus, alijs apposita sunt illa dona, eisque qui ceciderunt collata fuissent, si perstitissent. Ideoque scriptura dicit de singulis ordinibus aliquos cecidisse, non quia fuerint in ordinibus, & postea corruerint, sed quia si perstitissent, eorum aliqui in singulis ordinibus fuissent, qui & in naturæ tenuitate, & in formæ perspicacitate differentes gradus habebant, sicut illi qui perstitierunt. *Idem.* Quibusdam autem placuit omnes Angelos eiusdem ordinis æquales esse, sed non est hoc probabile. Nam Lucifer, qui de collegio superiorum fuit, ipsis etiam dignior extitit, qui alijs excellentiores creati fuerant. Ex quo percipitur, quod si perstitisset, in ordine superiori fuisset, & alijs eiusdem ordinis dignior extitisset. Sicut ergo vnus est ordo Apostolorum, & alter Martyrum, & tamen in Apostolis alij sunt alijs digniores, similiter & in Martyribus alij alijs sunt digniores. Ita & in ordinibus Angelorum rectè creditur esse.

De varia ordinum distinctione.

C A P. XLVII.

Ioannes Damasc. lib. 2. Sacratissimus, & Theologissimus Areopagita Dionysius cælestes substantias in tres determinat trinos ornatus. Et primum quidem ait esse eum, quem circa Deum temper & immediatè & proximè vnitum esse traditum est. Et cum qui sex alas habentium Seraphin, & multos oculos habentium Cherubin. Secundum vero eum qui Dominationum & Virtutum & Potestatum. Tertium vero & vltimum eum qui Principatum & Archangelorum & Angelorum.

Quis ordo nominatur à dono in quo excellit.

Ratio cur omnia tendant ad concordiam inter se.

Exch. 22.

Ordo Angelorum quid?

Helinandus lib. 2. Aliter ordinat Dionysius ordines, quam alij Doctores. Nam in media Hierarchia primum, quidem illi ponunt Dominationes sicut ille, sed in secundo loco ponunt Principatus, in tertio Potestates descendendo. In vltima vero primo ponunt Virtutes, secundo Archangelos, tertio Angelos. Apostolus tamen sicut Dionysius iungit Virtutes cum Dominationibus & Principatibus, & Angelis. *Origenes* alium ordinem sequitur, quem *Greg. Papa* & alij plures secuti sunt. *Gregorius ubi supra.* Esse quidem Angelos & Archangelos pæne omnes eloquij sacrae paginae testantur. Cherubin vero & Seraphin sæpe libri Prophetarum loquuntur. Quatuor etiam ordinum nomina. *Paulus ad Ephesios cap. 1.* numerat, dicens: *supra omnem Principatum, & Potestatem, & Virtutem, & Dominationem.* Porro ad cap. 1. *Colossenses* scribens quoque de *Dominationibus, & Potestatibus, & Principatibus* præmittit *Thronos*, de quibus necdum *Ephesij* fuerat locutus. Rectè igitur Angelorum ordines nouem esse diximus, quod eloquio sacro testante scimus. *Angeli* Græcè nunciij. Isti nunciant minima, isti vero summa. *Virtutes* autem sunt illi spiritus, per quos signa & miracula frequenter fiunt. *Potestates* vero qui virtutes aduersas refrenant, ne tantum homines tentare valeant, quantum desiderant. *Principatus* sunt, qui cæteris sibi subiectis, quæ sunt agenda disponunt. *Dominationes* vero qui Principatus & Potestates mira potentia transcendunt. *Throni*, qui Latine sedes dicuntur, sunt hi qui tanta Dei gratia replentur, vt in eis dominus sedeat, ac per eos iudicia sua discernat. *Cherubin* dicuntur, qui alijs scientia præminent. *Seraphin* quoque qui charitate præ cæteris ardent. Cherubin namque plenitudo scientiæ dicitur, Seraphin ardens, vel succendens interpretatur.

De Triplici Hierarchia.

CAP. XLVIII.

Hugo super Hierarchiam Dionysij. Hierarchia sacrarum ordinationum Principatus appellatur *ἱερόν* enim templum vel sacrum, *ἀρχὴς* vero Princeps interpretatur. Tres autem Hierarchiæ sunt. Prima & principalis omnium forma est & exemplar aliarum. Ipsa est summa, & ineffabilis potestas Trinitatis: Simplex & vna & vniformis, sine gradu & comparatione & differentia, perfecta in omni suo opere nihil externum suscipiens, nihil suum amittens. Secunda est in Angelica natura formata à prima, & sub prima, & ad primam secunda similitudine sublimis trina diuisione distincta, gradum habens, & differentiam suscipiens, & comparatione admittens. Tertia vero in humana natura est ordinata, secundam primò, & primam secundo loco imitans imaginem summam, & superexcellens similitudinem per media participantia suscipiens, ac per id ipsum referens.

His ergo tribus factis principatibus totus regitur mundus, in quibus est summa potestas, quæ tantum imperat, & infima, cui tantum imperatur, & media, quæ imperat inferiori, cui à superiori imperatur Deus, itaque creaturam rationalem potestatis suæ fecit participem, constituens Principatus & Potestates sacras in cælo, in Angelis, & in terra in hominibus, vt dominantur creaturæ eius. Dignum siquidem fuit, vt illa pars operis sui particeps fieret potestatis eius in sua dispositione: quæ participationem acceperat similitudinis eius in sua conditione.

De Hierarchia Angelica.

CAP. XLIX.

Dionysius Areopagita. Hierarchia est similitudo & vnitas ad Deum quantum possibile est, ipsum habens omnis sanctæ scientiæ, & actionis ducem, & ad ipsius diuinissimum decorem immutabiliter qui-

dem definiens, quantum vero possibile est reformat, & suos laudatores, diuino ἀγάλλοις perficit specula clarissima & munda, receptiua principalis luminis & diuini radij, & indice quidem sacrae claritatis repleta, eaque iterum copiosè in ea, quæ sequuntur declarantia secundum diuinas leges. *Idem.* Hierarchia est ordo diuinus, & scientia, & actio. Dei formæ, quantum possibile est similans, & ad illuminationes ei indicas ascendens proportionaliter in Dei similitudine.

Author. Hæc tria referuntur ad tres Hierarchias. Scientia ad primam, quia in ea prima tria dona intelliguntur, eo quod ipsa discernit & prælegit, & ita diligit. Ordo diuinus, idest ordinata Potestas ad mediam, quia Principatus & Dominatio & Potestas, omnia sunt nomina ordinis, siue Potestatis. Actio vero ad tertiam, quia virtutum est exercere miraculosas actiones. Archangeli quoque & Angeli frequentius mittuntur ad agendum circa nos, hæc autem dico non secundum ordinem Dionysij, sed Gregorij, & aliorum qui ponunt virtutes in tertia Hierarchia. Item aliter sic definitur. *Hierarchia est verum sacrarum, & rationabilium ordinata Potestas, in subditos debitum retinens dominatum.*

De Triplici Hierarchia.

CAP. L.

Ioannes Scotus. Est autem in supernis spiritibus Hierarchia trina diuisione distincta: prima siquidem Angelica Hierarchia dicitur epiphania, secunda hyperphania, vltima hypophania. Epiphania est superior manifestatio ministerijs incalescentis affectionis, altioris intuitus iudicijque libra, resultatatio distributa. Hyperphania est media manifestatio, idest diuina cognitio sui participes insigniens scalari reuerentia, vsumque eius edocens arcensque contrarium. Hypophania, idest subtilior manifestatio, diuinum participium, naturæ legibus occurrens, arcana referans pro discreta capacitate. *Author.* Epiphania dicitur ab epi quod est supra, & *παύειν* apparitio, quia supra alias Hierarchias eminet, idest apparet, & relucens in conspectu Dei. Et quia in hac præ cæteris apparet claritas Dei, idest potentia, sapientia, bonitas, ideo etiam dicitur *resultatio*, quia in ea maximè resultat Dei claritas. *Distributa* dicitur quasi diuersis officijs tributa. *Incalescentis affectionis* dicitur, quantum ad *Seraphin*, quod interpretatur *ardens, vel incendium.* *Altioris intuitus*, quantum ad *Cherubin*, quod interpretatur *plenitudo scientiæ.* *Iudicij libra* quantum ad *Thronos*, in quibus Deus sedet per eos iudicia sua discernens, & informans. Hyperphania dicitur quasi media Hierarchia, scilicet inter superiorem, & super inferiorem: hyper enim idem est quod super. Dicitur autem *sui participes in scalari reuerentia*, propter Principatus: qui bonos homines, & inferiores Angelos, qui sunt sui participes, idest sibi similes in gratia docet reuereri, prout decet prælatos suos, scilicet alios plus, alios minus, secundum diuersos gradus prælationis. *Vsum dominandi edocens*, propter Dominationes, quæ docent prælatos qualiter subditis debeant dominari. *Arcens contrarium*, propter Potestates, quæ arcant à nobis Potestates contrarias, ne nos tantum impedire valeant quantum vellent. Hypophania dicitur quasi sub alijs constituta, hypo enim idem est quod sub. Dicitur autem *natura legibus occurrens*, propter virtutes, quarum ministerium est facere miracula, quæ sunt contra communes leges naturæ. *Secreta reuelans*, propter Archangelos & Angelos, per quos Deus hominibus secreta reuelat. *Pro capacitate discreta additur*, quia per maiores, scilicet Archangelos reuelantur maiora, per Angelos autem minora.

Alia definitio Hierarchia.

Angeli.

Virtutes.

Potestates.

Principatus
Dominatio-
nes.

Throni.

Cherubin.
Seraphin.Hierarchia
quid.Tres princi-
patus qui-
bus regitur
mundus.

Qualiter resulgeat in eis imago Trinitatis.

C A P. LI.

Hierarchia est, inquit, ordo diuinus, scientia, & actio. Ordo diuinus, id est ordinata potestas, qua refertur ad patrem, scientia ad filium, actio ad spiritum sanctum: ideo enim & Angeli per tres Hierarchias, & singulae Hierarchiae per tres ordines distinguuntur, ut super caelestem Hierarchiam, quae est personarum Trinitas non solum in essentia numeri acceptorum, sed etiam in numero sacramento ternario, & in omnibus quantum possibile est imitari ostendantur: vnde supra dictum est, quod Hierarchia est ad Deum quantum possibile est similitudo & vnitas.

Bernardus ad Eugenium lib. 5. Ardent Seraphin, sed igne diuino. Lucent Cherubin, sed veritatis participio. Sedent Throni, & iudicant, sed insistentis beneficio: & ita de alijs. Haec ergo omnia concessit illis spiritibus ipse qui illos condidit summus spiritus diuidens singulis prout vult. Haec operatur in illis. Haec dedit & operari illis. Amantem se in his exhibens in alijs cognoscentem, in alijs alia facientem. Itaque Deus amat ut charitas, nouit ut veritas, sedet ut aequitas, dominatur ut maiestas, regit ut principium, tuetur ut salus, operatur ut virtus, reuelatur ut lux, assistit ut pietas.

AUTHOR. In prima Hierarchia refertur equitas Throni, vel iudicij ad Patrem, Cognitio veritatis ad Filium, Ardor amoris ad Spiritum sanctum. Similiter in secunda maiestas Dominationis ad Patrem, rectitudo principandi ad Filium, salus in tuendo potestatiue ad Spiritum sanctum. Similiter in vltima operatio virtutis ad Patrem. Reuelatio luminis ad Filium. Ministerium pietatis ad Spiritum sanctum. Et sic relucet vestigium personarum non solum in ternario Hierarchiarum, sed etiam in ternario ordinum cuiuslibet Hierarchiae. Nec solum in ipso numero sacramento, scilicet ternario, sed in his etiam, quae numeris subsunt, id est donis a quibus ordines singuli denominantur. Quilibet etiam ordo, immo & quilibet Angelus per se gerit imaginem Trinitatis quo ad naturalia, & similitudinem quo ad gratuita. Habet enim in memoria continuationem aeternitatis, in quo assimilatur Patri, in ratione abundantiam lucis, in quo filio, in voluntate plenitudinem pacis & dilectionis, in quo Spiritui sancto assimilatur. Cumque omnes ordines per omnia supradicta dona ordinantur ad suos subditos, ad suum superius ordinantur per tria dona praecipua, superioribus ordinibus attributa, quae sunt dilectio, cognitio, praeelectio. Ad hoc autem, ut Deus diligatur, oportet ut primo cognoscatur. deinde ex iudicio, vel libra rationis eligatur, & sic praeelectus summe diligitur.

Qualiter intelligantur ex similibus, ac dissimilibus figuris.

C A P. LII.

Dionysius in lib. de caelesti Hierarchia. Impossibile est autem animo nostro ad non materialem illam ascendere caelestium Hierarchiarum imitationem, & contemplationem, nisi ea, quae secundum ipsum est materiali manuductione vtatur. Visibiles quidem formas inuisibilis pulchritudinis imaginationes, vel imagines arbitrans, & sensibiles suauitates figuras inuisibilis distributionis. Intelligere siquidem oportet, nihil eorum, quae sunt, esse vniuersaliter boni participatione priuatum. Est ergo ex omnibus intelligere speculationes bonas. Quia vero animum nostrum magis reducant dissimiles similitudines, non aestimo etiam quem sapientem dicere conueniat, per preciosiores enim sacras formationes consequens est seduci, auriformes quasdam aestiman-

SPEC. NATVRALE.

A tes esse caelestes Hierarchias, & quasdam viros fulguros candida vestimenta indutas, quod quidem ne paterentur, qui nihil visibilibus bonis alius intelligunt, sanctorum Theologorum restituta sapientia ad indecoras similitudines mirabiliter descendit, non concedens materie nostrum in turpibus imaginibus remanens quiescere. Nam Deum quidem Malachias solem vacat. Petrus Luciferum, sed & Oseas pantheram & pardum, Hieremias aquam, Isaias lapidem, David etiam vermem. Sic omnes Theologi & sancti Prophetae a sanctis & incontaminatis distinguunt Sancta sanctorum: & dissimilem sanctam figurationem honorant, ut neque immodis diuina recte accepta sint, neque mirabilium imaginum studiosi contemplatores, tanquam veris remaneant figuris: diuina itaque honorificant veris negationibus, & ad nouissima compactarum imaginum diuersis similitudinibus: nihil ergo inconsequens, si & caelestes essentias ex inconuenientibus & dissimilibus similitudinibus formant. Non enim ex indigentia in anagogen per diligentem diuinorum scrutationem ventremus, nisi deformitas nos extorqueret manifestatorie Angelorum formationes, non sinens animum nostrum remanere in dissimilibus formarum facturis, sed loquantem negare materiales passibilitates, & assuescentem pure extendere per visibilia insuper mundanas altitudines. Furor quidem in rationabilibus ex passibili motu inest, & omnis irrationabilitatis repletus est furibundus eorum motus. Sed in intellectualibus oportet intelligi alio modo irascibile declarans (ut aestimo) eorum virilem rationabilitatem, & immanem quietem in diuinis, & immutabilibus fundamentis. Eodem quoque modo concupiscentiam esse dicimus in rationabilibus; Inconsultam quandam & materialem ex materiali motu, aut consuetudine immutabilibus incontinentem ingenitam passibilitatem, & irrationabilem corporalis voluptatis continuitatem, simul omne animal compellentis in secundum sensum concupiscibile. Cum vero dissimiles similitudines intellectualibus circumponentes concupiscentiam eis circumformamus amorem diuinum, ipsam intelligere oportet super rationem, & intellectum immaterialitatis existens, & inflexibile: & non indigens desiderium superessentialiter castae & impassibilis contemplationis. Et ad illam puram sublimissimam claritatem, & inuisibilem & formosam pulchritudinem aeternae verae & inuisibilis satietatis. Tu vero, o pater sancte Thimothee decenter ausculta, & secreto animo, quae facta sunt circumtegens, ex immunda multitudine tanquam vniuersa custodi.

De influenza illuminationum a superioribus ad inferiora.

C A P. LIII.

Ipsum autem diuinum lumen (ut praedictum est) diuina perficit specula clarissima & munda receptiua principalis luminis. Idque iterum copiose in ea, quae sequuntur declarantia, secundum diuinas leges: non enim fas est sanctorum perfectioribus, aut sancte perfectis operari aliquid omnino praeter propria hostiarum mysteria, aut sacras ordinationes. Est autem vnicuique Hierarchiam sortientium perfectio secundum propriam analogiam in Dei imitatione ascendere, & omnium diuinus cooperatorem Dei fieri, & diuinam in seipso actionem quantum possibile est relucens ostendere. Ordo Hierarchiae est quosdam purgari, quosdam purgare, quosdam illuminari, quosdam illuminare, quosdam perficere, quosdam perficere. Diuina autem beatitudo pura quidem est sine omni dissimilitudine, plena aeterno lumine, perfecta omni perfectione, purgans, illuminans, & perficiens:

C 2

omni

Malachias
ultimo Petr.
Ep. 2. c. 1.
Oseas. 13.
Isa. c. 28. Pf.
21. l. r. c. 1.

Concupiscentiam
rationabilium
quidam

Cur Angeli
non sint im-
mediatè
Theophania

omni quidem causæ & super omnia bonitatis proprium est ad communionem suam ea, quæ sunt vocare, ut unicuique eorum quæ sunt ex propria definitur analogia. Existencia igitur omnia eius esse participant. Sancte autem cælestium essentiarum dispositiones, & super ea, quæ tantum sunt, & super irrationabiliter viuentia, & super rationabilia, quæ sumus nos: primo quidem in seipsa edunt diuinam illuminationem, & per se in nos deferunt, quæ supra nos sunt manifestationes. Ideo illi specialiter Angeli nominantur qui hæc faciunt. Siquis autem dixerit ex ipso increato lumine immediate fuisse quibusdam sanctorum Theophanias: discat ex sacro eloquio, quia Dei occultum nemo vidit, neque videbit: has itaque diuinas iussiones patres gloriosi nostri perfecterunt per medias cælestes virtutes: vnde docet sapienter Theologia, sacram legis lectionem per Angelos in nos peruenisse, tanquam diuino ordine hæc legaliter disponente, ut per prima, secunda in diuinum reducantur. Excellentes quidem ordines habent & inferiorum illuminationes & virtutes, non autem participantes excellentium se sunt vltimi, pulchre igitur prima Hierarchiarum omnibus altior circa Deum immediate collocatur, & primo operantes Theophanias & perfectiores in eam tanquam proximam principaliter deferuntur.

De nominationibus ordinum suprema
Hierarchia.

C A P. LIIII.

Dominantur autem singuli ordines manifestatio deformium habitudinum suarum nomine. Mobile enim semper eorum circa diuina & incessabile, & calidum, & acutum, & superferuidum intente, & forsitan intime & inflexibilis semper motionis, & suppositorum reductiuè & actiuè exemplarium tanquam recalescans illa, & resuscitans in similem caliditatem, & igneum cælitus, & holocaustè purgatum, & incircumelatum, & inextinguibile, habentemque sic semper luciformem, & illuminationem proprietatem omnis tenebrosæ obscuracionis persecutricem, & manifestatricem; Seraphin nominatio docet. Ipsa vero Cherubin cognoscibile eorum & deiudum & altissimum lumen dationis acceptiuum, & contemplatiuum in prima operatrice virtute diuinæ pulchritudinis, & sapientificæ traditionis repletum, & communicatiuum copiosè ad secundam fusione donatæ sapientiæ. Ipsa autem altissimarum, & compactarum sedium, omni diligenter exaltari ignominia subiectionis, & ad summum supermundane sursum ferens, & omni extremitate ineffabiliter in sublimissimum, & circa verè excelsum totis virtutibus incommutabiliter, & stabiliter collocatum, & diuini superaduentus in omni impassibilitate & immaterialiter acceptum, & desiderum. Et familiariter in diuinas susceptiones aptum. Omnis quidem Hierarchia actio diuina dicitur in participationem, & sacram traditionem purgationis, illuminationis, & perfectionis. Hæc autem excellentissimæ essentia, quæ post substantificam earum diuinitatem collocata sunt, & quasi in vestibulis ipsius ordinatae sunt. Non per alias sanctas essentias: sed ab ipsa deitate sanctificata, in ipsam immediate extenduntur omnibus, supereminente virtute & ordine. Ab his autem suppositæ erudiuntur, sicut hæc ab ipsa deitate. Hæc est igitur prima cælestium essentiarum dispositio in circumitu Dei immediate stans, & incessanter circumiens æternam eius scientiam.

De mobilitate, & acumine dilectionis in
Seraphin.

C A P. LV.

Hugo super Hierarchiam. Mobile inquit semper eorum circa diuina, & incessabile ac calidum atque acutum & superferuidum, &c. Dilectionem Angelorum non parum hic dicere voluit, qui tam multa de ea dixit. Mobile quia vita; vnde qui non diligit manet in morte. Incessabile, quia perpetua: vnde charitas nunquam excidet. Calidum, quia amor. Acutum, quia sapientia. Totum hoc vna dilectio est. Duo discipuli qui audierunt Iesum, & non cognouerunt in via, mouebantur quidem imparientia dilectionis acti: quia si starent non amarent. Ambulabant ergo in mobili amoris, & ardebant in calido: vnde & dixerunt. Nonne cor nostrum ardens erat in nobis &c. Acutum autem non habebant: quia non cognoscebant, propter hoc enim audierunt, o stulti, & tardi corde, &c. Fuerunt ergo hebetes, & tardi ad cognoscendum, sed non tepidi, & pigri ad diligendum: quia tamen prius dilexerunt, postea cognouerunt; ut acutum in dilectione esset sicut calidum: sed prius calidum postea acutum: ideo non dixit calidum, & acutum, sed e contrario: sicut mobile, & incessabile: ut mobile ad inquisitionem exciteret, Incessabile ad perseverantiam confirmet, calidum ad sensum viuificet. Acutum autem penetret ad comprehensionem. Signat enim acutum imperum quendam amoris, & vehementiam desiderij ardentis: ferentis se in amatum, & intrantis, & pugnatis, ut tibi sit vbi ipsum est quod amatur: scilicet cum ipso, & in ipso: non ut solum ab ipso sit calidum, sed transeat ut acutum in ipsum: poterat enim esse calidum, & quasi de longe calefieri: cui hoc satis esset ita amare absentem, & presentem non videre, vel presentissimum possidere, sed non est iste amor perfectus. Si enim in dilectum non vadis, adhuc foris amas, nec habes acutum dilectionis, sed hebes & torpens diuisus manes: & extra aliud, non vnum cum ipso factus. Considera quomodo acutum amoris habeant, de quibus dicitur. Vbi erat impetus spiritus. Verbi gratia. Sponsa quoque dilecto loquens. Anima mea liquefacta est, ut dilectus loquutus est. Liquidum pro acuto nominatur. Ideo enim quæsiuit illum, quia liquefacta est ad ipsum. Alioquin dura staret, & non intraret ad ipsum. Nunc autem liquefacta currere cepit nec cessauit donec penetraret, & intraret, ac diceret. Tenui illum: nec dimisi, &c. Non enim statim inuenit donec peruenit: ideo hic quoque necessarium erat incessabile, ut perseveraret. Hoc dicendum erat, ut intelligas vim dilectionis quanta est, si tamen intelligi potest: quia supereminet scientiæ & intelligentiæ, plus enim diligitur, quam intelligitur. Et intrat dilectio, & appropinquat dilectio, vbi scientia frivola est. Nam dilectio semper amplius præsumit, & confidit, & iungit se sine cunctatione, donec ad amatum perueniat, quia liquidum habet & acutum omnia penetrans, nec repellens aliqua virtute, vnde quis nos, ait, separabit à charitate Dei, tribu. an. angu. &c. Ecce dilectio, quia acutum habuit, teneri non potuit, sed omnia impedimenta transiit, euadens libere, & currens ad desiderium suum.

De excellentia eorum secundum dona.

C A P. LVI.

SI igitur tale est calidum & acutum dilectionis: Siquale putas, est quod sequitur superferuidum: quod ad incrementum additum est prædictarum virtutum, id enim quod feruet, quadam caloris sui & incendij violentia iactatur extra se: & totaliter supra se. Et facit motionem magnam ex subiecta & inuisibili æstuatione concepti feruoris. Et non videtur qui intus mouet calor latentis incendij: sed quod

mouetur

Luc. ultimo.

Ezech. c. 3.
Cant. 5.

Cant. 3.

Nota de dilectione.

Ad Rom. 8.

mouetur ex eo videtur. Et ex eo quod videtur intelligimus vim magnam eius qui latet. Ecce exemplum feruoris in amore ex calore. Et videmus quod calor sine tumultuatione sensim ad humorem ingreditur, ut ingressus illum potenter, & violenter eijciat. Suggestit se inuisibiliter, ut eum manifeste attollat: quasi illic eum esse nolit: quem tam vehementi velut imperus cuiusdam indignatione eijcere festinat. Mouetur ergo calidum & acutum, deinde promouetur acutum ad superferuidum. Quod enim prius acutum fuit & liquidum in dilectione, obliuiscit omnia penetrare valens: superferuidum fit iam & bulliens: in semetipso stare non valens. Acutum enim amoris est: cum omnia transeundo despicit. Superferuidum autem cum etiam semetipsum contemnendo relinquit. Neque enim illud solum quod amat appetere: si vel seipsum cum illo amaret. Fit ergo mixto modo: ut dum per dilectionis ignem in illum suscollitur qui est supra se: per vim amoris incipiat expelli & exire etiam a se. Sic intelligimus *mobile: & incessabile: & calidum: & acutum: & superferuidum dilectionis*. Sed quomodo hæc assignate poterimus in illis superæthereis naturis, quibus idem est vita quod essentia?

De motu eorum diuinam maiestatem circumsunt.

C A P. LVII.

Quæ sunt autem illa diuina, circa quæ incessabiliter mouentur, & calefcunt, & acuntur, & superferuent. Nam qui in circuitu est, nondum intrat: quia vel tepet a calido: vel torpet ab acuto. Si ergo acutum habent: quomodo in circuitu sunt? forte diuina illa sunt intrinseca, & ita profus secreta & latentia: ut si etiam contingi possent, penetrari non possent. Nam & nos quando mundum istum visibilem oculis carnis contingimus, ea quæ foris sunt ipsis percipimus, & ad ea quæ intrinseca latent: penetrare non valemus eodem sensu. Et si aliquando aperiuntur quædam quæ latuerunt, latent adhuc alia multa, quæ comprehendere non possunt, vel immensitate quia sensum excedunt, vel subtilitate quia sensum effugiunt, vel obscuritate quia sensum ad se non admittunt. Ita cogita quia sensus mentis rationalis ille quo diuina percipimus, si quando ad Deum contingendum admittitur, ea solum quæ quasi foris illi sunt percipit, & ita quæ intrinseca latent non comprehendit. Ideo autem dixi. Quod illi foris est, & non nobis: quia omne quod in Deo est ad omnem creaturam intrinseca est. Sed tamen ad comparationem eorum quæ omnino comprehendere non possunt, illi quodammodo, siue in illo foris dicitur, id quod de illo secretissimæ, & subtilissimæ intelligentiæ manifestatur. Per acutum igitur amoris penetrant ad ipsum, & tamen per incomprehensibilem maiestatem ipsius permanent circa ipsum: ut non ad totum ingrediantur: etiam si penetrant vsque ad aliquid. Sed & hoc ipsum considerare oportet: quia circa ipsum esse dicuntur: & non in vna parte aliqua. Ambiant enim desiderio, quod intellectu non penetrant: ut non relinquunt quicquam inconsideratum ex omnibus, quæ agnoscere possunt: semper videntes: & semper videre sitientes: *Stabiles ne recedant: Mobiles, ut incessanter appetant. In circuitu*: quia non ad totum, quod est intrinseca. In circuitu, quia omne quod in illo noscibile est per contemplationem lustrant. Motio igitur illorum spirituum summæ diuinitati appropinquantium incessabilis dicitur: & intenta, & intima, & inflexibilis: quia se per amoris desiderium in Deum tendens, & mobilis semper est: ut nunquam in se subsistat, & intenta, ut in illum pergat, & intima, ut ad exteriora non effluat, & inflexibilis: ut ad alia extra ipsum & præter ipsum non diuertat. Quare ergo non dixit absolute intima, sed quasi dubitans forsan addidit: quia motus creaturæ ad creatorem, quamuis secretus, & penetrans, intrinseca tamen dici non potest proprie:

SPEC. NATURALE.

quia ab eo est, quod illi foris est, ad quem est. Et cum ad ipsum quod intrinseca est contingendum ducitur: via illi vsque ad ipsius intima non aperitur: propter hoc bene ait: forsitam intima: quia secundum aliquid intimum dici poterat: quod secundum omnem modum intimum non erat, potest namque intima dici proprietate non comparatione. Intima illi a quo est: sed non illi ad quem est.

De effectu eiusdem circa inferiorum informationem.

C A P. LVIII.

ET suppositorum reductiuè, & actiuè exemplatiuum. In superiori enumeratione expressit virtutem dilectionis in Deum. Nunc aperit eiusdem dilectionis vim effectumque ad proximum. Motio ergo dilectionis, quæ illic ad superiora, intima, & intenta, & inflexibilis dicitur: hic ad inferiora, & supposita, reductiuè, & actiuè exemplatiuum nominatur. Motus enim ille qui in superiori est contemplatio, & inferiori operatio ad superiora tendit, ut in eis quiescat: ad inferiora tendit, ut ad se reducat. Sursum ergo charitas mouetur, ut ille maneat. Deorsum ut redeat, propterea motio charitatis in superioribus quidem intenta: ad inferiores reductiuè, & actiuè dicitur. Reductiuè in eo, quod illos ad creatorem suum eodem igne charitatis succendens conuertit. Actiuè vero in eo, quod illos accepta claritate illustrans ad ipsius voluntatem apponit. Reductiuè est igitur subiectorum: quia illos ad superiora trahit. Actiuè, quia illos in superioribus disponit. Reductiuè, ut in Deum tendat: Actiuè, ut secundum Deum incedant: huius motionis reductiuè, & actiuè subiectorum, id est quæ subiecta sunt reducit ad ea, quæ sunt supra se, & ad agendum instituit in se. Exemplatiuum est forma illa dilectionis, in qua exemplo superiorum subiectis ostenditur, quanto affectu charitatis, & secundum Deum incedere, & ad ipsum habeant inhiare: Videte ergo, quomodo se extendit charitas omnia complecti desiderans, in illis spiritibus beatis, & Deo proximis, quasi è vicino ardentibus, & feruentibus amplius. Ignis dilectionis ad superiora quidem ducitur: per dilectionem Dei bonum suum sitiens. Mouetur ad inferiora, & subiecta participes boni sui, & secum consortes colligere volens: diligentes ergo formam diligendi subiectis tribuunt, & ardent in se alios flamma dilectionis succendunt: propter hoc itaque dilectio illorum exemplum facta est subiectorum ad superiora tendendi, & secundum superiora incedendi tanquam recalcificans illa scilicet subiecta. Et resuscitans in similem caliditatem: ut similiter ardeant, & si non equaliter. Quod autem *aut recalcificans, & resuscitans* non ita intelligendum, quasi prius extincti, & mortui, iterum accendantur, & viuificentur, sed quod per dilectionem desuper venientem: ad eadem rursus, quæ sursum sunt amanda, & appetenda excitantur: per ignem igitur dilectionis, quasi recalcificunt, & resuscitantur: quibus accensa dilectionis flamma ad illa rursus amanda reducantur: à quibus prius, & principaliter amantibus in subiectos amatores otiebat. Omnia ergo hæc docet cognominatio Seraphin, siue manifestatio: non enim manifestarentur si non cognominarentur. Qui enim sibi sunt noti contemplatione: nobis innotescunt cognominatione. Et ideo quod ipsis quantum ad vocem cognominatio dicitur, nobis quantum ad vocis interpretationem manifestatio appellatur.

De ceteris accidentibus, quæ in nomine Seraphin intelliguntur.

C A P. LIX.

Docet etiam ignem calidum, & holocaustè purgatum, & circumuelatum, & inextinguibile.

Cj

qu

quod in ipsis est prius caelitus, siue diuinitus descendens in ipsos: deinde ab ipsis, vt ardeant, & succendant, purgentur, & purgent: reuelentur, & reuelent, & docet etiam luciformem, & illuminatiuam eorum proprietatem: habentem sic se, id est vno, & eodem modo: ac sine varietate, & mutabilitate permanentem, & persecutricem omnis obscuracionis tenebrosae, vt ad ipsam non accedat, & manifestatricem, vt extra ipsam non lateat. Haec ergo omnia Seraphin cognominatio docet, & haec omnia in vna dilectione sunt, & vna dilectio sunt, quae ipsis desuper datur, & per ipsos ad subiectos deriuatur: cuius dilectionis triplicem vim illis summis spiritibus hac enumeratione author distinguit: supra ipsos, & in ipsis, & sub ipsis. **S**upra ipsos mobilem: In ipsis vitalem: Sub ipsis operantem: Super ipsos per desiderium, in ipsis per sensum, sub ipsis per affectum: supra ipsos quaerentem, in ipsis sentientem, sub ipsis colligentem. **S**upra ipsos in eo, quod appetunt, in ipsis in eo, quod sentiunt, sub ipsis pro his quos ad id quod sentiunt ad se, & ad id quod appetunt supra se, secum trahunt, propter huiusmodi mirabiles operationes dilectionis tam multa de illa dicit. Nam adhuc sequuntur alia mirabilia. *Ignem inquit caelitus, & holocaustum purgatiuum.* Duo notanda sunt, quia igneum nominauit, & id ipsum caelitus. Nam & igneum aliud est a terra: sed non est, simile illi, quod igneum caelitus est, vrit enim & consumit, & vastat, & destruit. Nec societas illi potest esse cum alio: qui enim illi approximant leduntur, & si omnino ad illud contingunt iam consumi incipiunt. Quod vero caelitus igneum est: suauiter ardet, & accendit quidem: sed non consumit, & si accendit, non tamen ad laesionem sed ad purgationem: hoc enim consumit, quod laederet si consumptum non esset: propterea *post igneum caelitus, sequitur purgatiuum holocaustum:* quia ipsum igneum purgat, & totum purgat, & ex toto purgat: non solum a corruptione mali: sed a defectu boni. Quaedam enim fuerant, quae corruptionem mali contraxerant: quaedam quae participationem boni nondum perceperant, & erant vtraque purganda: alia a corruptione: alia ab imperfectioe. Quae in terra erant purganda, purganda erant a corruptione, quae autem in caelo purganda, purganda erant ab imperfectioe. Illa quia in prima conditione non erant perfecta, ista quia erant post primam conditionem corrupta. Illa purgata sunt ab imperfectioe, quando in glorificatione sunt consummata, ista vero purgata sunt a corruptione, quando a peccato sunt liberata. Illorum ergo purgatio non erat mala emundatio, quod non habebant: sed boni consummatio, quod minus habebant. Illorum autem purgatio erat prius emundatio: postea consummatio. Talem ergo purgationem in ista spiritali caelestiq; natura intelligimus. Sed si quis in illis purgationem intelligat: non quae inerat corruptionis: quia semper mundi erant: sed perfectae munditiae, cui nihil corruptionis inesse poterat, & hoc conuenienter intelliget. Illud ergo *igneum caelitus:* quo inflammantur, vt ardeant, & purgantur vel ab imperfectioe ad consummationem: vel ad munditiam plenam, contra corruptionem omnem: *holocaustum purgatiuum est:* quia in toto purgat, & totum purgat: ne vel aliqua insit corruptio: vel aliqua desit perfectio: holocaustum est enim quod totum incenditur, & totum crematur.

Qualiter Seraphin caput, & pedes domini velare discuntur.

C A P. LX.

Bernardus Clarenuallensis. Seraphin stantes, & domino maiestatis astantes: eius caput, id est eius altitudinem duabus alis velant. Admiratione scilicet in qua feliciter delectantur, & veneratione in qua sublimiter gloriantur. Pedes etiam celant ala gemina: si-

delitate scilicet atque prudentia. Nam per pedes illius intelligimus inuestigabiles vias, & profundum sapientiae eius. Ad quos etiam pertinet mysterium incarnationis, & omnis naturae salutis operatio. Cum ergo Seraphin, & ministri pariter, & fideles sint, & prudentes: sic diuina negotia gerunt: electorum saluti proficiunt, vt malignus ille non possit omnino deprehendere. hinc, & nesciens dominum gloriae crucifigi fecit. Et quotidie salutis naturae negocijs ignorans seruit. Porto duabus alis velant, scilicet naturae perspicacia, & gratiae efficacia. Quid autem estimari vetat deiecto lucifero ad peruigiles excubias constitutos Seraphin, sicut homine deiecto posuit Deus ad custodiam Cherubin. Nec incongrue forsitan Cherubin flammeus gladius traditur, vt a ligno vitae incisio pariter, & incensio: quibus nihil carni terribilius manum prohibeat corporalem. Seraphin, quoque tantum alas accipiunt: quatum velamine oculum arceant spiritalem. Itaque duabus alis caput, duabus pedes velabant Dei, vt nec alta nec profunda eius iniquus ille valeat contemplari. Erit autem cum reuelabitur gloria domini, sed prius tolletur impius ne videat gloriam Dei. Item sanè caput, & pedes velantur, vt medium aliquid eidem impio ad videndum, sed & ad inuidendum vti que relinquatur: Ceterum è superis ille nequissimus admirationem habuit sed non venerationem, E medijs quoque spiritualem intellectum ei natura dedit sed non etiam affectum gratia tribuit. Itaque superbus ille Lucifer, lucem preferens: non ignem habens: alteri tantum innixus alae casum facere potuit non volatum. Exultauit enim lucidus esse non feruidus non incensus quod sonat Seraphin, non ergo sterit, quia contempsit sed nec volare potuit quod praesumpsit. Sic nihilominus ex infimis alis plane fidelitatis expertus fuit, sed prudentia non caruit, sed & serpens erat callidior cunctis animantibus terrae, fortè etiam eo ipso tam irreuocabilis casus eius fuit, quod ex his quas diximus alis sicut in parte dextra nulla affuerit sic in laeva nulla defuerit. Sanè Seraphin caput, & pedes velantes quasi quandam longinuitatem nudam visibilemque relinquunt: longinuitatem scilicet & benignitatem Dei ad poenitentiam inuitantis, & solem suum super bonos, & malos oriri facientis. Hac nimirum charitate verus ille Salomon, quasi quaedam media sua constauit propter filias Hierusalem: vt quibus altiora se quaerere, & profunda inuestigare non licet: saltem in medijs valeant exercere. Et exinde ad sublimium subtiliumque rerum contemplationem mereantur aliquando promoueri. Ceterum ille nequissimus ex hac visione, & in praesenti torquetur acrius: & in futuro cruciabitur grauius. Primum quidem quod ipsam nobis longinuitatem benignitatis inuideat. Deinde quod nequam sibi ipsi hac saltem occasione prouideat: vt ad poenitentiam adducatur.

De ratione nominis Cherubin.

C A P. LXI.

Hugo vbi supra. Postquam vero primi, & supremi ordinis scilicet Seraphin applicationis rationem Hoc modo Theologus dedit, Mox quoque de sequentis ordinis scilicet Cherubin cognominatioe rationem reddidit dicens. Ipsa vero cognominatio, siue manifestatio Cherubin docet cognoscibile eorum, & deuidum: in eo, quod Cherubin: qui interpretatur plenitudo scientia cognominatur, docetur, & significatur cognoscibile eorum, id est cognitio, siue scientia, & deuidum, id est visio Dei, quae est in eis: quia per lumen sapientiae inditum sibi maiestatem Creatoris sui clarè contemplantur. Et etiam significatur acceptiuum altissimae donationis luminum, id est quod lumina diuinitus data, altissima, & perfectissime acceperunt. Sic enim illuminantur: vt eum videant, & cognoscant, a

Cherubin quid significat.

quo

Ignis caelitus & terrenus discrimin.

Duplex purgatio.

quo illuminantur: multi illuminantur: ut cetera videant, & ipsum per quem vident non videant. Sed non est magnum opus videre, si artificem ignoras. Docet etiam contemplationem diuinæ pulchritudinis in prima operatrice virtute: in eo videlicet, quod Cherubin, id est pleni scientiæ dicuntur: ostenditurque quod per lumen datæ sapientiæ diuinam pulchritudinem contemplantur: & hoc in prima operatrice virtute, ut scilicet primo, & principaliter illuminati à Deo ceteros post se illuminent: diuina enim virtus primo, & principaliter, & per se operatur in eos, qui proximi sunt: deinde per eos in alios qui subsequuntur. Docet etiam repletum sapientificæ traditionis, id est eos repletos diuina gratia: quæ gratia sapientificæ traditione creatoris alijs plus, alijs minus in participatione distribuitur. Mira ergo excellentia eorum ostenditur: qui illius boni, quod sapientia creatoris ad pulchritudinem vniuersorum dissimiliter traditum est, non partem sed plenitudinem habere prædicantur.

De Nominatione Thronorum.

C A P. LXII.

Hugo ubi supra. Ipsa autem inquit altissimorum, & compactarum sedium, &c. quasi dicat: sicut Seraphin, cognominatio, ardorem dilectionis, & cognominatio Cherubin, claritatem cognitionis, ita cognominatio Thronorum, celsitudinem designat dignitatis: pro eo, quod inuisibilis conditor, in ipsis sedens per eos subiecta omnia iudicando disponit. Thronos namque regnantium, & iudicantium sedes esse manifestum est. Et ad regnantem quidem sublimitas: ad iudicantem veritas pertinet. Et ideo ipsos Thronos merito altissimas sedes nominauit: quia in eis regnans, superiorem non habet. Et compactas: quia in eis iudicans à veritate non dissidet. Quid est compactum? apte, & conuenienter coniunctum. Videte iuncturam sedium Dei, quæ nihil aliud est: quam conuenientia iudiciorum Dei. Omne iudicium ex alio aliud infert. Ex culpa pœnam, ex iustitia gloriam: ex merito præmium, ex qualitate operis qualitatem retributionis. Compactio ergo Sedium, veritas est iudiciorum. Docet etiam eadem cognominatio ipsos Thronos exaltari diligenter, id est, perfecte ab omni ignominia subiectionis. Nam quanto perfectius præfidenti Deo subiecti sunt: tanto verius per ipsum, & in ipso supra cetera omnia sublimari meruerunt.

Docet iterum hoc, scilicet omni extremitate ineffabiliter in sublimissimum, &c. ubi enim maiestas est, ibi Thronus est. Et quam longè hæc est ab omni extremitate, quis dicere potest. Quid est extremitas finis: ubi finis est extremitas est. Finis in summo, finis in imo. In utroque creatura finem habet. Finis in imo est, ubi cessat defectus: ne in nihilum eat, quod aliquid est. Finis in summo, ubi sistit profectus ne ultra mensuram se extendat, quod magnum est. Quantum ergo infima superant, qui ineffabiliter summa transcendunt.

Docet etiam acceptissimum diuini super aduentus, id est, quod diuinitatem desuper eis aduenientem accipiunt in omni immaterialitate, & impassibilitate, id est immaterialiter, & impassibiliter: qui enim ad occultæ diuinitatis notitiam per studium, & laborem proficiunt, isti domini aduentum passibiliter accipiunt. Rursum quibus occulta diuinitas per figuras cognoscendam se ingerit: ad ipsos quodammodo materialiter venit: illi autem non sic eam recipiunt: sed purè, & incorruptè. Docet etiam Deiferum istorum, id est, quod Deum sibi præfidentem ferunt: & familiariter in diuinas susceptiones aptum, id est, quod familiariter, & obedienter se aperiant, & voluntariè coaptant: ut ipsum Deum aduenientem in se suscipiant: quatenus diuinæ operationi voluntas subiecta respondeat, &

ministerium sacrum non necessitudinis, sed dilectionis esse comprobetur.

*De nominationibus ordinum media
Hierarchia.*

C A P. LXIII.

Dionysius ubi supra. Sanctarum autem dominationum manifestatiuam denominationem æstimo declarare absolutam quandam, & omni pedestri minoratione liberam, anagogen: nullaque tyrannicarum dissimilitudinum villo modo vniuersaliter eam inclinatam, liberaliter seueram dominationem: omni minutia seruituti superpositam, superiorem omni subiectione, & remotam ab omni vniuersa dissimilitudine: & dominationis incessanter appetentem, & ad ipsius naturaliter subistentis virtutis similitudinem quantum possibile, & se ipsam & quæ posteam optimè, & speciosè confirmantem.

Ipsam vero sanctarum virtutum, fortem quandam & incommutabilem virilitatem in omnes secundum earum deiformitatem operationes ad nullam susceptionem diuinarum illuminationum ei inditarum imbecilliter infirmatam, potenter in imitationem Deireductam, non relinquentem suimet imbecillitate Deiformem motum sed firmiter ferentem in superessentialem, & potentificam virtutem: & ipsius imaginem, virtuti similem iuxta quod licet factam, & ad ipsam quidem, ut principalem virtutem potenter conuersam. Ad secundam vero virtutem deiformiter prouenientem.

Ipsam autem sanctarum potestatum equipotentem, diuinarum dominationum, & virtutum bene ornatam: & inconfusam circa diuinas susceptiones ordinationem, & ordinatum super mundanæ, & intellectualis potestatis, non tyrannicè in ea, quæ inferiora sunt potestatiuis virtutibus præcipitata, sed potenter in diuina post bene ordinatas reductæ, Et post eam deiformiter reducentis, ad potentificam causalem potentiam, quantum fas est assimilata, Et eam ut possibile Angelis reuelantis in bene ornatis per ipsam ordinibus potestatiua virtute.

Hæc autem Hierarchia media per primam purgatur, illuminatur, & perficitur. Inuenies etiam hoc multoties à Theologis expressum. Appropinquante enim termino captiuitatis Hierusalem: vidit Zacharias vnum primorum (ut æstimo) Angelorum: qui circa Deum stant: ab ipso Deo discentem de hoc verba consolatoria; Alterum vero subiectorum Angelorum in occursum primi venientem tanquam à summo Sacerdote eruditum, & de hoc docere Theologum conuersum: quoniam fructuosè à multitudine hominum habitabitur Hierusalem, &c. Similiter in visione Ezechielis: Angelos qui secures habebant: diuina ordinatio imperat à priore doceri de hoc iudicium diuinum dans ei signa T. Alijs autem exire post eum, &c. Alibi etiam dicitur Gabriel fac istum intelligere visionem. Et alibi. Ingredere in medio rotarum, &c.

*De nominationibus ordinum inferioris
Hierarchia.*

C A P. LXIII.

Ipsa vero Cælestium Principum nominatio manifestat illud deiformiter principale, & ductiuum cum ordine factum: & principaliter, & decentissimis virtutibus, & ad super principale principium eas vniuersaliter conuerti: & alias Hierarchicè ducere ad ipsum principium quantum possibile formari Principium principium: manifestareque super essentialem eius ordinationem ornatamque principium virtutum. Archangelorum autem ordo medius est inter principatus, & Angelos. Et vrisque communicat: principatibus quidem, quia ad superessentiale

Dominatio-
nes.

Virtutes.

Potestates.

Zach. 1.

Ezech. 8.

Dan. 8.

Principatus

Archangels.

Throni.

Angeli.

principium principaliter conuertitur, & ad ipsum vt possibile est reformatur. Angelis vero, quia diuinas illuminationes Hierarchie per primas virtutes suscipiens, & eas Angelis deiformiter annuncians: & per Angelos nobis manifestans. Angeli autem in cœlestibus essentijs habent Angelicam proprietatem: & aptius quam priores apud nos Angeli vocantur. His tribus ordinibus tertia Hierarchia consummatur. Non est enim Hierarchia nisi habeat primas, medias, & vltimas virtutes. Sicut autem primam mediam præesse diximus, ita & hanc tertiam secundam subesse dicimus, & humanis Hierarchijs per consequentia præcipere, vt sit per ordinem ad Deum ascensus: & conuersio, & communicatio, & vnitas. Inde Theologia nostra Hierarchiam Angelis distribuit, Principem populi Iudæorum Michaelem nominans, & alios gentium diuersos. Satuit enim Deus terminos gentium iuxta numerum Angelorum Dei, vnusquisque etiam, & cœlestis, & humanus animus secundum seipsum spirituales habet, & primas, & medias, & vltimas ordinationes, & virtutes, & proprias anagogas proportionaliter manifestas: omnesque diuini intellectus secundum se super mundana ratione in tria diuiduntur scilicet in essentiam, virtutem, & operationem: ideo omnes communi nomine, aliquando cœlestes essentiae aliquando virtutes nominantur.

De Missione sanctorum Angelorum.

C A P. LXV.

Cap. 2.

Psal. 103.

Cap. 7. Dani-
elii.

Isa. c. 6.

Apostolus ad Hebr. Omnes autem sunt administratores Spiritus, missi in ministerium propter illos qui hereditatem capiunt salutis. Greg. in homil. Euang. 34. Angelorum vocabulum nomen est officij, non naturæ. Nam illi cœlestes Spiritus semper quidem sunt Spiritus, sed tunc solum sunt Angeli, cum per eos aliqua nunciatur. Vnde per Psalmistam dicitur: *Qui facis Angelos tuos Spiritus, &c.* Ea autem agmina quæ præminent, exterioris vsus officij nequaquam habent. Hoc autem certissime scimus quia ad explendum de supernis ministerium, alij Spiritus alios, scilicet maiores minores mittunt. Dum enim in Zacharia Angelus ad Angelum dicit: *Curre, loquere, &c.* Dubium non est, quin alius alium mittit, hoc quoque de ipsis agminibus, quæ mittuntur certum tenemus, quia cum ad nos veniunt, sic exterius implent ministerium, vt tamen non desint interius per contemplationem. Mittuntur igitur, & assistunt, quia vt Spiritus Angelicus circumscriptus est, summus tamen Spiritus, qui Deus est, circumscriptus non est. Angeli itaque etiam missi ante ipsum sunt: quia quolibet missi veniunt, intra ipsum currunt. Author. Id est intra eius immensitatem, quæ vbique est; Cum ergo dicitur in Daniele *Milia millium ministrabant ei, &c.* non distinguuntur Angeli, sed actus eorum, quia iidem assistunt, qui & ministrant. Dicunt tamen quidam quod superiores ordines numquam mittuntur, dicuntur tamen omnes mitti quia tres superiores tribus medijs Dei voluntatem intimant, & declarant, de cura, & gubernatione hominum. Medij ad inferiores & inferiores ad homines mittuntur, sicut in Ecclesia militante Papa intimat voluntatem suam episcopis, & ipsi presbyteris, presbyteri populis. In *Isaia autem ubi Seraphin* ad eum missus legitur: dicunt Seraphin non esse ibi nomen ordinis sed officij. Alij vero omnes Angelos mitti asserunt, scilicet superiores, & inferiores. Quod autem dicit Gregorius in verbis Dionysij, *ea quæ præminent, &c.* opinio est Dionysij non assertio Greg. Potest tamen intelligi, ea quæ præminent, &c. Non quia aliquando non mittant, sed quia rarissime ad exteriora prodeant: vel quia eorum officia, quæ circa nos exercent, non sunt exteriora sed interiora, Seraphin enim facit nos intus ardere: Cherubin intus lucere. Throni vero docent nos iudicare. Nec mi-

randum si etiam Angeli de superiori Hierarchia in tantum humilientur: vt ad homines mittantur. Cum etiam de summa Hierarchia, id est de tribus personis missus sit filius ad nos, & etiam Spiritus sanctus. Tribus autem de causis vult eos mitti ad nos, & ministrare nobis scilicet propter mutuum amorem hominis & Angeli, & vt homo cognoscat dignitatem suam, & discat sanctam superbiam. Vnde est illud: *videte ne contemnatis, &c.*

De Ministerio eorum.

C A P. LXVI.

Beda super Apoc. lib. 2. Duplex est autem (vt ait Hieron.) Angelorum officium. Aliorum scilicet qui præmia iustis tribuunt, aliorum qui in singulis cruciatibus præstant. Vnde scriptum est: *Qui facis Angelos tuos spiritus, & ministros tuos flammam ignis.* Greg. in moralibus lib. 17. De his autem Dei ministris in lib. Iob scriptum est. *Numquid est numerus militum eius.* In hominum quippe cognitione militum eius numerus non est: quia quantus sit inuisibilis exercitus ille superiorum spirituum, ab homine comprehendi non potest. De quo etiam per Daniele dicitur, *Milia millium ministrabant ei, & decies milies centena milia assistebant ei.* In quo numerus eorum & definitus, & infinitus exprimitur, vt quæ Deo numerabilis est, esse nobis innumerabilis demonstreretur. Qui recte *Dei milites* dicuntur: quia contra potestates aereas certare perhibentur, quod tamen non labore sed Imperio peragunt: quia quicquid circa illas appetunt ex adiutorio Dei possunt. *Isidorus de summo bono.* Quoties itaque Deus quocumque flagello huic mundo irascitur, ad ministerium vindictæ apostatae Angeli mittuntur: qui tamen diuina potestate coercentur, ne tantum noceant quantum cupiunt; boni autem ad ministerium salutis humanæ deputati sunt, vt curas administrarent mundi, & regant omnia iussu Dei. *August. super Gen. lib. 5.* Non sanè propter inferiorum scientiam nuncijs indiget Deus, quasi per eos fiat scientior. Sed habet nuncios propter nos, & propter ipsos, qui hoc modo Deo parere, & assistere dicuntur, vt eum de inferioribus consultant, & vsque ad superius præceptis obtemperant, bonum est eis in ordine propriæ naturæ, & substantiæ. *Ioannes Damascenus, lib. 2.* Parati igitur ad Dei voluntatis expletionem, confestim inueniuntur vbicumque diuinus iusserit nutus velocitate naturæ, & custodientes partes terræ, & gentibus, & locis præsidentes sicut à conditore ordinati sunt ea quæ sunt secundum nos dispensantes, & auxiliantes nobis; Transfigurantur autem ad quodcumque iusserit dominator Deus, & ita hominibus semper apparent, & reuelant eis diuina mysteria. In cælo conuersantur, & vnum opus habent hymnis laudare Deum, & ministrare Diuinæ eius voluntati.

De motibus ipsorum.

C A P. LXVII.

Augustinus de Trinitate lib. 3. In superna siquidem & cœlesti patria voluntas Dei quæ facit Angelos suos Spiritus, &c. In spiritibus summa pace copulatis: & in vnâ voluntatem quodam charitatis igne conflatis: tanquam in secreta sede præsidet, & inde se quibusdam ordinatissimis creaturæ motibus primo spiritualibus deinde corporalibus per cuncta diffundit, & vtitur omnibus ad incommutabile arbitrium sententiæ suæ. Et quemadmodum crassiora corpora, & inferiora per subtiliora, & superiora reguntur quodam ordine: ita omnia corpora per Spiritum vitæ, & Spiritus vitæ irrationalis per Spiritum vitæ rationalis, pium, & iustum, & ille per ipsum Deum, & sic vniuersa creatura per creatorem suum.

Isidor. in lib. Etym. 7. Angelis ideo pistorum licentia pennas facit: vt celerem eorum in cuncta discur-

Cur Angeli pennati pinguntur.

sum

tum significet, sicut, & iuxta poetarum fabulas venti pennas habere dicuntur propter eorum velocitatem. Vnde scriptum est: *Qui volauit super pennas ventorum.* Dionysius in lib. de Cœlesti Hierarchia. Virtutes quidem cœlestes dicimus, & sursum conuersibiliter extendi, & erga semetipsas firmiter conuolui, propriarum existentes custodes virtutum, & erga venientia sociali processione in participatione virtutis prouidas adesse.

August. super Gen. lib. 8. Angeli porro æternitatis, & veritatis, & voluntatis Dei participes mouentur eius Imperio, etiam temporaliter, illo non temporaliter moti, simulque illum sine tempore, & loco contemplantur, & eius in inferioribus iussa perficiunt, mouentes se per tempus, corpus autem per tempus, & locum, quantum eorum congruit actioni, vt Deus eo motu naturas quas intrinsecus constituit, etiam extrinsecus administret per voluntates sibi subiectas, quas per tempus mouet, & corpora sibi & voluntatibus subdita quæ per tempus, & locum, cuius ratio in ipso Deo vna est sine tempore, & loco.

Idem de eodem in 9. Cum autem omnipotens piè vniuersam creaturam suam, bipertito opere prouidentia, & in voluntarijs, & in naturalibus motibus administret, create naturam tam nullus Angelus potest, quàm nec seipsum: voluntas tamen Angelica obediens Deo subdita, naturalibus motibus de rebus subiectis tanquam materiem ministrare (vt secundum illas principales in verbo Dei rationes non creatas, vel secundum illas in primis, sex dierum operibus, causaliter creatas rationes, aliquid in tempore causetur more agricolandi vel medendi) potest.

De Angelis prouincialibus, & altercationibus eorum.

C A P. LXVIII.

Petrus in itinerario. Est autem vniuscuiusque gentis Angelus: cui credita est à Deo gentis ipsius dispensatio. *Orig. super Lucam in hom. 12.* Quomodo per singulos homines bini sunt Angeli, sic opinor, & in singulis dispares esse prouincijs, vt sint & boni, & mali. *Ex lib. Deut. 32. cap. secundum translationem 70.* Statuit inquit terminos gentium iuxta numerum Angelorum Dei. *Greg. 17. moral.* Potestas inquit, & terror apud eum est, qui facit concordiam in sublimibus suis. Multa sibi met infortius dissident, & internæ pacis causa agitur, vt ea sæpe quæ sunt exterius, sine pace disponantur. Nam bonos omnipotens Deus ad meritum prouehit: cum contra eos male sequere permittit, & inde suos electos suis Angelis sociat, vnde in infimis reproborum mores suis nutibus aduersantes portat. Sed notandum, si pax in sublimibus summa tenetur, quid est quod per Angelum Danieli dicitur? *Ego veni propter sermones tuos, Princeps autem Regni Persarum restitit mihi viginti, & vno diebus, Et ecce Michael vnus de Principibus primis venit in adiutorium mihi: & paulo post, Nunc veniat, vt praeler aduersus Principes Persarum, Cum enim egredere, apparuit Princeps Græcorum adueniens. Quos itaque alios Principes gentium, nisi Angelos appellabat, qui sibi resistere exeunti potuissent? Quæ ergo pax in sublimibus esse potest, si inter ipsos quoque Angelos praeliandi certamen agitur, qui semper in conspectu veritatis assistunt? Sed quia certa Angelorum ministeria dispensandis singulis gentibus sunt prælata, cum subiecti aduersum se inuicem præpositorum spirituum opem merentur, ipsi qui præsunt Spiritus, contra se venire referuntur, qui nequaquam pro subiectis iniuste agentibus decertant: sed eorum facta iuste iudicantes examinant. Cumque vnus gentis vel culpa vel iustitia ad supernæ Curia concilium ducitur, eiusdem gentis præpositus, vel obtinuisse in certamine, vel non obtinuisse perhibetur. Quorum tamen omnium vna victoria est, sui super se opificis voluntas summa, quam dum*

semper aspiciunt, quod obtinere non valent, nunquam volunt, sed quasi contra se veniunt, cum subiectarum sibi gentium vicissim merita contradicunt.

De proprijs Angelorum nominibus.

C A P. LXIX.

Petrus Lombardus. Qui omnes Angelos mitti dicunt: putant Michaelē, Gabrielem, Raphaelē de superiori ordine fuisse. *Gregor. in homil. vbi supra.* Cum Angeli ad nos aliquid administraturi veniunt, apud nos, & nomina à ministerijs trahunt; Michael namque (quis vt Deus) dicitur, quia quoties miræ virtutis aliquid agitur, hic mitti perhibetur. Gabriel ad Mariam mittitur, qui Dei fortitudo nominatur. Illum namque nunciat, qui ad debellandas aereas potestates humilis apparuit. Ad hoc quoque ministerium summum Angelum venire digonum fuit, qui summum Deum nunciabat. Raphael quoque medicina Dei dicitur, quia qui ad curandum mittitur, digonum fuit, vt medicina vocaretur Dei. Hæc tria nomina sunt propria quorundam Angelorum: licet interpretationes communes. Nam quodlibet prædictorum trium scilicet facere ea quibus admirandus est Deus, & nunciare ea ex quibus insinuat fortitudo Dei, & contra infirmitates miraculose remedia operari, non est vnus tantum Angeli, sed plurimorum. Sed tres Angeli, qui in his tribus excedunt prædicta tria vocabula sortiti sunt. Quatuor autem specialiter attribuantur Michaeli, scilicet quod pugnat cum dracone, idest cum diabolo. Quod venit in adiutorium populo Dei; Quod animas deserit in Paradisum; Quod est præpositus Paradisi, idest militantis Ecclesiæ: Qui enim ante aduentum Domini Princeps erat Synagoga (vt in Daniele legitur) à tempore Passionis dominicæ: relictis Iudæis factus est Princeps Ecclesiæ, vnde & audita est illa vox Angelorum in templo: Transcramus ab his sedibus. Ideoque dicitur venire in adiutorium, non alicuius singulariter, sicut ceteri Angeli singuli in adiutorium singulorum, quibus præsunt, vel quos custodiunt, sed totius populi Christiani, qui est populus Deus, & eliminat Diabolum ab vniuersali Ecclesia, non singulariter à qualibet anima, quod est Angelorum sexti ordinis, idest potestatum.

Quod vnicuique homini assistunt duo Angeli.

C A P. LXX.

Origenes super Lucam homil 12. Vnicuique assistunt duo Angeli. Vnus iustitiæ, alter iniquitatis. Si bonæ cogitationes in corde nostro fuerint, & in anima iustitia pullauerit, haud dubium quin nobis loquatur Angelus Domini. Si malæ: Angelus Diaboli. *Ioannes Chryost. super 10. Matth. Reliquit aut eum diabolus, & ecce Angeli accesserunt, & ministrabant ei.* Præcipiente domino Angeli ab eo recesserunt: vt locus daretur diabolo, ne fortè videns Angelos circa eum, non appropinquaret ad ipsum, sicut etiam inuisibiliter sit omni populo Christiano. Duo enim sunt Angeli permanentes in hominibus, bonus, & malus. Et plerumque secundum dispositionem Dei aliquantum recedit Angelus bonus, imò non recedit, sed abscondit se, inuisibilem se reddens, quia nisi voluerit non videtur ab eo, subtrahit ergo se, vt det ei licentiam tentandi, & stans expectat tentationis euentum: quando ergo alicuius rei malæ concupiscentia super cor tuum descendit, diabolus est in corde tuo loquens, te tentat & compellit, qui si permanseris, & eum in corde tuo confiegeris, cum te superare non poterit, discedit: quando ergo recedente concupiscentia incipit exultare cor tuum, quia euasisti impetum malum, & quasi quidam spiritus in te tacente lætatur, & gratias agit Deo, cognosce, quia recessit à te Diabolus.

Quatuor attributa Michaeli.
Dan. 10.
Dan. 10.

Potestatum proprium.

Matth. 4.

Dan. 10.

Praelium Angelorum.

bolus,

bolus, & post tentationis victoriam accessit Angelus, & ministrat tibi: & illie in te loquitur, & gaudium operatur. *Idem in sermone de ascensione.* Quoniam ergo rabida mente Dæmones ad pacis euerfionem ubique versantur, ad tutelam nostram Deus constituit exercitus Angelorum, vt eorum præsentia, & Dæmonum cōfringatur audacia, & nobis ministraretur pacis gratia.

De collatione numeri Angelorum, & hominum quibus sunt deputati.

C A P. LXXI.

Petrus Lombardus. Gregorius quoque dicit, quod vnusquisque vnum bonum Angelum habet ad custodiam sibi deputatum, & alterum malum ad exercitium. Ille concitat eum ad malum, iste ad bonum. Sed cum tot sint electi, quot & Angeli boni: plures esse constat omnes simul bonos, & malos homines quam sint boni Angeli: boni plures sunt quam mali: pluresque sunt homines mali quam boni, non est ambiguum plures esse bonos homines quam sint Angeli mali. Et plures esse malos homines quam sint mali Angeli vel boni Angeli. Ideoque dici oportet vnum eundemque Angelum bonum vel malum pluribus hominibus deputari ad custodiam vel exercitium siue eodem tempore siue diuersis temporibus. Licet enim maior sit numerus hominum computatis in vnum omnibus, qui fuerunt, & sunt, & futuri sunt quam Angelorum, tamen, quia homines decedentibus hominibus succedunt ideoque nunquam in hac vita simul sunt, esse potest, vt singuli hominum dum in hac vita sunt singulos habeant Angelos bonos vel malos ad sui custodiam deputatos vel exercitium.

Tres castro-
las hominis

AUTHOR. Placuit enim misericordie Deo homini a facie eius in hoc exilio expulso contra tres hostes tres eiusdem nature conferre custodes. Contra Diabolum Angelum bonum. Contra carnem, carnem Christi. Cuius passio commemorata medicina præseruatiua est, & munimentum contra tentationes carnis, Contra mundum sanctos, qui pro nobis orant ac nobis exempla, & scripta de contemptu mundi reliquerunt.

Bernardus in quodam sermone. Spectaculum itaque facti sumus mundo, & Angelis, & hominibus, Angelis plane, & malis, & bonis. Illos inuidie passio. Illos misericordie compassio sollicitat, vt in nos incessanter intendant, omnium oculi sunt in nos: soli nosmetipsos negligimus intueri, nec verentes deceptores, nec administratores reuerentes spiritus: hinc gehenna, inde paratur corona. Et inter hanc & illam nugari libet, oscitare delectat. Exurgamus aliquando fratres, nec in vanum accipiamus animas nostras: pro quibus alij tanto zelo, aut in bonum vigilant vel in malum. Non est res parua, quam sic insectantur ciues sic præstolantur.

Quale ministerium Angeli personales hominibus exhibeant.

C A P. LXXII.

Matth. 18.

Hiero. super Matth. lib. 3. Angeli inquit eorum semper vident faciem patris. Magna dignitas animatum: vt vnaquaque ab ortu natiuitatis habeat Angelum in custodiam deputatum. **A**uthor. Hoc intelligendum videtur de Natiuitate quæ fit in vtero. Non ex vtero, sicut de beata Maria Virgine dicitur. *Quod in ea natum est de spiritu sancto est,* probabile enim est, quod ante natiuitatem pueri scilicet ex quo infunditur anima datur ei Angeli custodia: quia ex tunc indiget ex quo perfectus homo in anima, & corpore formatus est. Licet enim in infantia non possit incidere in peccatum, quia non habet vsum arbitrij, indiget tamen præsidio Angeli, ne a Diabolo corporaliter lædatur. Iuuat autem Angelus hominem non solum contra diaboli imperium: sed etiam contra omnia nocitura. Contra diabolum iuuat, eius potestatem ar-

Matth. 1.

ciendo vel impediendo: & contra malas eius suggestiones bona suggerendo, & exhortando, & hilarando, & animando: ac per hoc etiam aliquid virium ei quodammodo conferendo. Nec ideo superfluit Angeli custodia, licet homo habeat gratiam Spiritus sancti: habet enim homo duplex nocitium scilicet fomitem intra, & dæmonem extra. Ideo duplicem custodiam prouidet ei Deus. Contra fomitem: gratiam. Contra dæmonem: Angelum. Sciendum tamen quod Angeli mali toto desiderio nituntur nocere hominibus. Ideo etiam plures tentant eundem hominem de diuersis vitijs. Licet habeat quilibet vnum singulariter sibi deputatum, qui tentat eum de vitijs quibuslibet. Angeli autem boni non toto conamine nituntur homines a peccato conseruare, & virtutibus instruere: sed cum quodam moderamine secundum quod vident Deum velle, idest secundum regulam iustitiæ quam contemplantur in speculo. Vnde nec in aliquo, casus hominis, eius negligentie deputatur qui eum custodit: quia facit circa eum quod debet: nec vnquam aliquid omittit de contingentibus, etsi ergo non consequitur finem custodiæ suæ in altero scilicet in homine, vt conseruetur a peccato, consequitur tamen in seipso scilicet meritum suum, quia facit, quod in se est, sicut medicus quantum in se est custodit, & sanat infirmum, & tamen ille non sanatur: quia non credit medico nec obedit. Vnde dicunt Angeli custodes Babylonis: *Cyranimus Babylonem, & non est sanata. Dicit tamen glossa super Numer. 18.* quod Angeli trahuntur in iudicium, ytrum ex ipsorum negligentia, aut ignauia nostra tot lapsi sint. *Et super eundem 25.* Angelus qui præest, pro bene gestis laudatur pro delictis culpatur, sed hæc sanè intelligenda sunt. Angeli enim dicuntur trahi cum hominibus ad iudicium: non vt ipsi Angeli de eorum negligentia: sed vt eorum comparatione homines iudicentur. Per hoc enim quod in Angelis nulla apparebit negligentia, qua homines lapsi sint: manifestum erit totam culpam esse in hominibus qui consilijs eorum acquiescere nolunt. Illud autem aliud exponitur negatiue sic: *Angelus pro delictis culpatur,* id est illius delicta quæ habet in custodia: ei ad gloriam vel præmium non imputantur, sed non ideo minus meretur: quia facit quod in se est, vnde nec minus habet de præmio essentiali, minus tamen habet de gloria: quæ est ex conuersione subditorum, minus inquam non intensiue, sed numeraliter, qui tantūdem gloriabitur, licet in paucioribus.

Qualiter animas illuminent, & in paradysum deportent

C A P. LXXIII.

Sciendum etiam, quod Angelus non illuminat animam interius: quia hoc solius Dei est: sed ministerio, sicut homo docendo. Vnde super illud Psalmistæ: *Da mihi intellectum, vt discam mandata tua: dicit glossa:* quod solus Deus dat intellectum. Etsi aliquando ministerio Angeli vtatur. Ita enim inquit Angelus dicitur dare intellectum homini: sicut dicitur dare lumen domui suæ, qui fenestram facit, cum eam sua luce non penetret vel illustret. Sic ergo illuminat Angelus animam præparando intellectum ad gratiam illuminantem. In hunc modum etiam superiores ordines Angelorum inferiores illuminant. Incendunt autem Angeli bonas cogitationes in nobis tripliciter. Vno modo ipsa sensibilia exteriora immutando. Secundo modo interiora fantasmatum in imaginatione imprimendo: vt supra dictum est. Tertio ipsam intellectum ad lumen diuinum, recipiendum præparando. Nam sicut malignus spiritus quibusdam nebulis erroris obstruit omnes meatus intelligentiæ: sic conuerso bonus spiritus illas nebulas erroris remouendo aperit meatus intelligentiæ ad recipiendum lumen veritatis ex radio lucis diuinæ; quo introeunte surgunt cogitationes bonæ. Omnia autem nostra bona facta vel dicta vel cogitata Deo representat gratias agendo.

ierem. 51.

Angeli de
quibus iudi-
cantur &
quomodo.

Cautelog-
da & expo-
nenda.

Psalm. 138.

Angeli in-
cendunt bo-
nas cogita-
tiones tripli-
citer.

sicut

Portant a-
nimas ad
paradisum
quadrupli-
citer.

Vide Sulpi-
cium &
Gregorium
in morali-
bus.
Luc. 16.

Nota, hac
ratio est pa-
rum efficax,
& dubia.

licet patet in Angelo Tobie. Et etiam negocia nostra temporalia vel spiritualia procurant. Animas quoque dicuntur Angeli portare ad paradisum quadrupliciter. Primo modo quia eas ad bonum pronocant: per quod illuc ascendunt. Secundo, quia conferunt eis aliquid in morte per quod obliuiscuntur naturalis affectus quem habent erga corpus. Nam illo pondere dilectionis deprimuntur, ut inuita naturaliter exeant, etiam si purgatæ sint, à quo pondere abstrahunt eos Angeli, dum eos ad gaudium paradisi prouocant desiderandum, & accendunt, ita quod libenter & de facili exeunt. Tertio, quia arceni demones ne eas exeuntes impediunt. Quarto, quantum ad quasdam priuilegiatas, quas assumpto corpore visibiliter in celum deferunt: ut animam beati Martini, beati Benedicti: De Lazaro quoque dicitur: quod portatus est ab Angelis in sinum Abrahe. Animæ autem degentis in corpore non videt Angelus ex natura sua cogitationes, sicut nec diabolus, quia anima inserta in corpore mortali, nec est cognoscibilis actiue vel passiue, nisi per corpus, vnde nec Angelus ex natura sua cognosceret, quæ in ea sunt, nisi per gestum & habitum corporis. Cum autem eius voluntatem vel cogitationem interiorem perspicit, hoc facit ex virtute specialis illuminationis.

Quod diligenter animas custodiant.

C A P. LXXIV.

Origenes super Num. homil. 11. Assistunt nunc Angeli Dei cultores, & agricolæ cordis nostri, & requirunt; si est in aliquo nostrum huiusmodi mens tam sollicita, tam intenta, quæ verbum Dei tanquam semen diuinum tota auiditate suscepit, si fructum statim, ut ad orationem fugimus ostenderit, id est si collectis intra sensibus Deum oret, non mente vagetur, & cogitationibus euolet. Si quis enim tam intentam mentem habuerit: & ipsis Dei conspectibus se assistentem intellexerit, hic nouerit se per Angelum qui assistit altari obtulisse primitias immolationis suæ Christo magno pontifici. Idem super Iosue homil. 20. Benedic inquit anima mea domino: & omnia qua intra me sunt nomini sancto eius. Constat ex hoc non solum circa nos, sed etiam intra nos multas diuinas esse virtutes, quibus, vel animarum vel corporum nostrorum cura commissa est, quæ vtrique si sanctæ sunt cum scripturæ nobis leguntur delectantur & validiores erga nostram diligentiam sunt.

Author. Non ideo dicuntur Angeli esse intra nos, quia mentibus illabantur: quod solius est Dei, sed quia in animas nostras agunt bona suggerendo, instruendo, & huiusmodi. Hilarius super Beati immaculati, &c. Plena sunt omnia diuinis testimonijs: & omne hoc vacuum quod putatur, repletum est Angelis. Horum cognitionem adeptus quis per doctrinam scit se sub testibus viuere. Cum autem ad vitia procliuus sit natura infirmitatis humanæ: refugit tamen vel sub teste peccare. Quid ergo Christianum hominem facere conuenit, scientem se vndique totum spiritualium virtutum testimonijs, non modo dico operum suorum, sed ipsius etiam voluntatis, obsessum. Ideo dicuntur beati, qui scrutantur testimonia eius. Bernardus super cantica homilia. 13. Verum o domine quid est homo quod magnificas eum: aut quid apponis erga eum cor tuum? Mittis vnigenitum tuum, immittis Spiritum sanctum: promittis vultum: & ne quid in cælestibus ab opere sollicitudinis nostræ desit: bonos spiritus mittis in ministeriū custodiæ nostræ deputatos: nostros iubes fieri pedagogos. Nā Angelis inquit suis Deus mandauit de te ut custodiant te in omnibus vijs tuis. Quantam tibi homo debet inferte reuerentiam hoc verbum: asserre deuotionem & conferte fiduciam. Caute ambula vbi adsunt Angeli: sicut enim eis mandatum est: ut custodiant te in omnibus

vijs tuis. In quouis diuersorio In quouis angulo habe reuerentiam Angelo tuo. Tu ne audeas illo præsentem quod non auderes me vidente.

Qualiter Psallenti assistunt.

C A P. LXXV.

Idem in meditationibus suis. Quam felix esses si spiritualibus oculis intueri posses: quomodo conueniunt principes conjuncti psallentibus in medio iuencularum Tympanistrarum: videres proculdubio qua cura quove tripudio intersunt cantantibus; assistunt orantibus, insunt meditantibus, supersunt quiescentibus, prouidentibus, & procurantibus præsentibus. Diligunt enim conciuēs suos, eisque congaudent, confortant, instruunt, protegunt, prouidentque in omnibus. Ipsi enim desiderant aduentum nostrum, quia de nobis expectant ciuitatis suæ ruinas restaurari, diligenter querunt & libenter audiunt bona de nobis. Solliciti discurrunt medij inter nos & Deum: nostros gemitus ad Deum fidelissime deportantes. Non dedignantur esse socij nostri, quia iam facti sunt ministri. Exultare eos facimus, quando ad penitentiam conuersi sumus: festinemus ergo quantum in nobis est, eorum adimplere lætitiā: vā tibi qui reuerti desideras ad vomitum: redire ad lutum: putasne placatos habebis in iudicio, quos tanto à te sperato priuare vis gaudio.

Idem super cantica homilia. 7. Quod autem psallentibus admisceri dignanter soleant Angeli sancti, quid manifestius, quod ait psalmista: Praeueniunt principes conjuncti psallentibus. Vnde & dicebat. In conspectu Angelorum psallam tibi. Doleo proinde aliquos vestrum graui in sacris vigilijs deprimi somno, nec cæli ciues reuereri, sed in præsentia principum tanquam mortuos apparere. Cum ipsi nostra alacritate permoti, nostris interesse solemnij delectentur. Vereor ne nostram desidiam quandoque abhominantes, cum indignatione recedant: & incipiat vnusquisque nostrum dicere: longe fecisti notos meos, &c. profecto autem si se boni spiritus à nobis elongauerint, malignorum impetus quis sustinebit. Ipsi deuotionem nostram in superna ferunt, gratiam referunt. Vsurpamus officium, quorum sortimur consortium: nec ambigo quin gratanter in palatio colligant, quos diligenter in sterquilinio visitant. Denique de conuersione lætati sunt: & in assumptione non agnoscent?

Quod tribus ex causis, de nobis sollicitudinem gerunt.

C A P. LXXVI.

Idem in quodam sermone. Est autem funiculus triplex quo de excelso cælorum habitaculo ad consolandos ad visitandos, & adiuuandos nos attrahit supereminens Angelorum charitas: propter Deum, propter nos, propter seipsos. Propter Deum vtrique, cuius tanta erga nos misericordie viscera: ipsum quoque ut dignum est imitantur. Propter nos autem in quibus similitudinem suam miserantur. Constat enim rationis participes, & beatitudinis capaces: humanas animas Angelicæ (si dicere audeamus) cognatas esse naturæ. Nec decet eos dedignari quam visitare debent speciem suam: licet in multam deiecta vilitatem sit. Propter seipsos quoque quorum ordines instaurandos ex nobis toto desiderio præstolantur. Quapropter cauendum est nobis ab eorum offensa: ne quando prouocati peccatis, & negligentijs nostris: indignos nos iudicent sua præsentia. Et in his maxime exercendum est, quibus eos nouimus oblectari: ut sunt sobrietas, castitas, & huiusmodi. Super hæc autem omnia vnitatem & pacem à nobis exigunt Angeli pacis: quæ formam ciuitatis suæ in nobis repræsentant, ut mirentur Hierusalem nouam in terra:

Psalm. 67.
Psalm. 137.

Notent religiofi.

Propter Deum.

Propter nos.

Propter seipsos.

dico

Psalm. 102.

Intra nos
sunt virtutes
diuinae.

Sub testibus
viviunt.

Psalm. 90.

Scandala
maxime of-
fendunt An-
gelos.

dico autem ut quomodo ciuitas illius, participatio eius in idipsum: sic & nos illud ipsum sentiamus: idipsum dicamus omnes. Econtrario vero nihil æque offendit eos, ut dissensiones, & scandala. Deniq; nunquid propter Christum diligemur ab eis, si ob mutua dilectionis inopiam cognouerint nequaquam nos eius esse discipulos. Nunquid diligemur ab eis propter nosmetipsos, idest spiritualis naturæ similitudinem: si inueniamur non diligere humanæ naturæ consortes? immo non, si ex eis, quæ intus nos sunt, contentioni- bus carnales nos magis, quam spirituales esse constiterit? Denique numquid diligemur nos propter seiplos, & futuram de nobis ciuitatis suæ restorationem? si vnicum illud quo solo vniri & coadificari eis possu- ntus defuerit glutinum charitatis? si viderint nos non lapides viuos esse qui possunt inuicem coherere? sed magis puluerem quem proijcit ventus à facie terræ? quem vnus verbi flatus in turbinem excitat: & leuis- sima cuiuslibet inspirationis aura dispergit? *Idem in epistola ad Sugerium Abbatem sancti Dionysij.* O si quis haberet oculos quos orando propheta puero reucla- uit, videret proculdubio quemadmodum præueniunt Principes coniuncti psallentibus in medio iuencula- tum timpanistratum: qua cura: quove tripudio in- terfunt cantantibus: adsint orantibus: supersunt quiescentibus.

Qualiter obstinatos relinquunt.

C A P. LXXVII.

Origen. Super Hieremiam homil. 2. Curauimus in- quisunt Babylonem & non est sanata &c. Vox est Angelorum Dei qui sub magno medico steterunt. Medici volentes imbecillitates nostras curare, & ani- mas à vitijs liberare: nos autem eos repulimus, dum consilijs eorum non acquieuiimus: videntes ergo se operam perdere ne moriamur in manibus eorum qui ad nos curandos à domino destinati sunt: colloquuntur ad inuicem de anima nostra desperantes: & di- cunt. Relinquamus eam. *Bernardus super cantica ho- milia. 7.* Angeli ut prædictum est qui nostra alacritate permoti, nostris interesse solemnij delectantur, Ve- reor ne nostram quandoque desidia abhominantes cum indignatione recedant, & incipiat vnusquisque nostrum cum gemitu dicere: *Longe fecisti notos meos:* pro certo si se boni spiritus à nobis elongauerint: ma- lignorum impetus quis sustinebit?

Autor. Numquam tamen Angeli deserunt ex toto eos quos habent in custodia vsque ad finem vi- tæ, nisi obstinati sint, sicut Iudæi quos deseruit Mi- chael: & ad Ecclesiam transiit: ut supra dictum est. Nam & Deus à talibus recedit, & eos libero arbitrio relinquit: cessans ab immittenda gratia: & etiam à correctione paterna: sicut scriptum est: *dimisi eos se- cundum desideria cordis eorum.* Et alibi: *Auferetur ze- lus meus, &c.* Verumtamen obstinati hoc modo à Deo & ab Angelis deserti si quando respiciant, vel conen- tur à peccato surgere: semper inueniunt paratum di- uinæ gratiæ adiutorium, & Angelicum præsidium, salua tamen Dei iustitia: cuius regulam Angeli con- templantur in speculo, & intantum homines iuuant quantum Dei clementia suggerit, & iustitia permit- tit: igitur Antichristum velut obstinatum in mali- tia relinquet Angelus bonus cum occupabit eum Diabolus.

De Angelis personalibus Christi & Antichristi.

C A P. LXXVIII.

Lucas 22. capitulo. Factus Iesus in agonia prolixius loquatur: apparuit autem ei Angelus: de cælo confortans eum. Habuit ergo & Dominus Iesus Angelum sui custodem, sicut & cæteri homines, qui confortauit in eo motum sensualitatis: secundum quem minora-

Luc. 22.
Christus
habuit An-
gelum cu-
stodem.

tus est paulominus ab Angelis: illum scilicet motum secundum quem exhorrebat mortem: sicut etiam ipse Christus ratione se confortabat dicens ad patrem. *Non sicut ego volo: sed sicut tu vis.* Prohibebat etiam eum Angelus à vexatione corporali prout oportu- num erat. Vnde est illud: *Angelis suis Deus mandauit de te &c.* quod de toto Christo bene accipitur secun- dum glossam, idest, de capite & de membris.

Hieronymus super Abacuc. lib. 2. Angelum quoque tentatorem Christus habuit, de quo propheta dixit. *Egredietur Diabolus ante pedes eius,* vbi alij transtulerunt volatile, vel volucrem, quod dicitur Reseph Hebraice. Tradunt Hebræi hoc esse nomen dæmonis, qui principatum inter alios tenet, ac propter nitiam velocitatem, & in diuersa discursum ipsum nuncupari volatile vel autem. Ipsum esse dicunt qui sub figura serpentis in paradiso mulierem seduxit: & ex maledi- ctione qua à Deo condemnatus est nomen accepit. Reseph enim interpretatur reptans ventis, hic ergo domino baptizato, & exeunti de aquis statim occur-rens, ante pedes eius stetit, & eum 40. diebus in soli- tudine tentauit.

Gloss. super Lucam. Consummata omni tentatione sicut Euangelium refert, idest tribus tentationibus: quibus omnis origo vitiorum continetur: diabolus ab eo recessit vsque ad tempus passionis: videlicet quando non solum in dolis: sed aperte iam ipsum tentauit & impugnavit:

Gloss. super Mattheum. Ut autem intellexit se spolia per eum amissurum, sicut ab initio mundi per mulie- rem intulerat mortem, ita tunc per mulierem Chri- stum liberare voluit, de manibus Iudæorum: ne per mortem ipsius amitteret mortis imperium.

Beda super Tobiam. Denique sicut ad Tobiam de- uorandum piscis occurrit: sic domino in cruce passo Diabolus, quærens si quid in eo peccati inueniret, aduenit.

Autor. De Antichristo quoque dicitur, quod à die conceptionis habebit Angelum sui custodem vs- que ad annos discretionis: & tunc cum extolletur su- per omne quod dicitur Deus, ex toto deseret eum Angelus, & occupabit eum diabolus. *Haymo super epi- stolam ad Thesalonicen. 2.* Hinc ab Apostolo dicitur homo totus peccati: quia seruus, & fons totius pec- cati. Nam sicut in Christo omnis plenitudo diuinitatis abundauit, ita in Antichristo omnis maliciæ & ini- quitatis habitabit, quia in ipso caput omnium malo- rum, scilicet diabolus erit. *Glossa ibidem.* Hinc & eius aduentum dicitur fore secundum operationem sathanæ: quia diabolo instigante, & cooperante qui illum possidebit totum faciet. Non tamen sine sensu ut phrenetici, qui culpam non habent de malis: quia si vexaretur à diabolo tanquam phreneticus, non ei im- putaretur quicquid ageret.

Qualiter Angeli hominibus apparent.

C A P. LXXIX.

Isidorus vbi supra. Angeli corpora in quibus homi- nibus apparent, de superno aere sumunt, solidam- que speciem ex cælesti elemento induunt, ut huma- nis obrutibus manifestius demonstrentur.

Petrus Lombardus. August. super Gen. dicere vide- tur: quod Angeli omnes ante confirmationem ha- buerunt corpora de superiore parte aeris formata, ad agendum habilia non ad patiendum: quæ tantæ tenuitatis sunt ut à mortalibus videri non valeant: nisi superuestita aliqua crassiori forma: qua assump- ta, videntur: qua deposita videri desinunt. Angelis vero malis in casu mutata sunt corpora in deteio- rem quantitatem spissi aeris: sed hoc eum dixisse astruunt non ita sentiendo, sed aliorum opinionem referendo. Tractatores etiam Catholicos conuenisse in hoc: idque concorditer docuisse quod incorporei sint: nec habeant corpora sibi vnita. Assumunt autem

ali quando

ibid.

Psal. 90.

Et tentato-
rum.

Reseph dia-
bolus.

Antichristi
custos.

Nota anti-
quos patres
plures putas-
se Angelos
esse corporeos
ut inde in
septima Sy-
nodo aliqui
patres colli-
gendum pu-
tarunt. eorum
imagines
posse depin-
gi.

aliquando corpora Deo præparante ad expletionem A
ministerij tibi iniuncti: eademque post expletionem
deponunt in quibus apparuerunt; & locuti sunt.

Richardus, de trinitate lib. 4. Sunt usque hodie, qui
putant eos corpora habere: sed quis audebit hoc di-
cere cum rationalis naturæ proprietates tanto subli-
mior, tanto dignior sit: quanto ad summæ simplicis
naturæ similitudinem vicinior accedit: absque du-
bio optimum genus creaturæ, quod assistit in sola sim-
plici puritate spiritualis naturæ. Quod ergo in ope-
ratione humani corporis effigies sine capite, hoc esse
videtur in operatione diuina vniuersitatis fabrica, op-
timum sine genere creaturæ. Nonne ex Euangelio in-
notuit, quod dominus ab vno homine legionem dæ-
monum eiecit: continet autem vna legio sex milia
sexcenta sexaginta sex. Si tot ab vno homine sunt eie-
cti: tot in eo ante eiectionem fuerunt. Si dæmones
corpora habuerunt vbi quæso fuerunt in eo: in spiritu
an in corpore. Constat quod omne corpus longitu-
dinem, latitudinem, altitudinem habet. Et eo ipso sine
locali capacitate subsistere non valet: qualem quidem
omnino spiritus non habent: ergo non in corpore sed
in spiritu fuerunt. Sed quomodo vel in qua hominis
parte tot corpora esse potuerunt. Sed dices fortassis
quod angelici spiritus tam boni quam mali subtilia
corpora habent: sed quantumcunque subtilia: duo
eiusdem quantitatis præsertim corpora: vnum eun-
demque locum occupare non possunt. Cuius ergo exi-
guitatis putas angelicum corpus esse: si credis, vel so-
lam hominis pellem corpori detractam: tot angelica
corpora posse comprehendere?

Qualiter Angeli circumscriptibiles sunt.

CAPVT LXXX.

Iohannes Damascenus lib. 2. Angeli omnes circum-
scriptibiles sunt: cum enim sunt in cælo non sunt
in terra. Et cum à Deo in terram mittuntur, non re-
manent in cælo. Non autem circumterminantur à
parietibus, & ianuis, & claustris. In signaculis indeter-
minabiles sunt nec secundum quod sunt apparent di-
gnis, sed in transfiguratione. *Petrus Lombardus.* Dupli-
citer dicitur res esse localis, vel circumscriptibilis: vel
quia dimensionem recipit, & distantiam facit: vel quia
loci termino definitur: quorum vtrumque conuenit
corporeæ creaturæ. Alterum vero tantum spirituali.
Nam spiritualis tantum definitione loci concluditur,
cum ita sit alicubi quod non alibi, sed non dimen-
sionem recipit, nec distantiam in loco facit, quia si mul-
ti spiritus essent hic, non coangustarent locum quo
minus de corporibus cõuineret: attribuit autem Aug.
loci mutationem corpori non spiritui, quia licet spiri-
tus transeat de loco ad locum: non tamen ita ut di-
mensionibus circumscriptus, ut interpositione sui fa-
ciat distantiam circumstantiæ sicut corpus. Ideo eti-
am in minimo loco possent esse infiniti spiritus: nec
tamen vnus esset in altero, sed omnino discreti essent
ad inuicem, quia spiritus non replente locum, nec
quanti sunt quantitate, sed virtute: ad hoc valet exem-
plum suprapositum, de corporalibus luminibus. Nam
si in aliquo loco essent mille lumina: nullo modo co-
angustarent locum: quo minus posset adhuc compre-
hendere infinita lumina: & nihilominus omnia discre-
ta essent ab inuicem ut supra probatum est.

*Qualiter Angelorum ruina ex hominibus re-
parabitur.*

CAPVT LXXXI.

Gregorius in homilia, de qua supra. Quia vero super-
na illa ciuitas ex angelis, & hominibus constat:
ad quam cum credimus, tot humani generis ascende-
re, quot contigit hic electos angelos remansisse: de-
bemus & nos aliquid ex his distinctionibus super-

norum ciuium, ad vsum nostræ conuersationis trahe-
re: nosque ipsos ad incrementa virtutum eorum ex-
emplis inflammare: distinctæ namque conuersatio-
nes hominum singulorum agminum ordinibus con-
gruant; & in eorum sortem per conuersationis simi-
litudinem deputantur. *Petrus Lombardus.* Gregorius
itaque dicit homines assumendos in ordine angelo-
rum quorum alij assumuntur in ordine superiorum:
qui scilicet magis ardent charitate. Alij in ordine in-
feriorum: qui scilicet minus per se ardent. Ex quo ap-
paret non esse de hominibus formandam decimum
ordinem angelorum: tanquam nouem sint ordines
angelorum, & decimus hominum. Sed homines pro
qualitate meritorum statuendos in ordinibus angelo-
rum. Quod ergo legitur, decimus ordo angelorum
compendus de hominibus, sic accipi potest: quia de
hominibus restitabitur, quod ex angelis lapsum est:
de quibus, tot corruerunt, quot ex eis posset decimus
ordo fieri: propter quod dicit apostolus, *omnia in Chri-
sto restituantur: que in cælis, & que in terra sunt:* quia
per Christum humanum genus redemptum est: de
quo fit reparatio angelicæ ruinæ. Non tamen minus
saluaretur homo, nisi angelus non cecidisset. Non
enim iuxta numerum eorum qui ceciderunt: sed eo-
rum qui perstituerunt homines ad beatitudinem ad-
mittuntur, secundum prædicta verba Gregorij. Vnde
scriptum est: *Statuit terminos populorum iuxta numerum
angelorum Dei.* A quibusdam tamen putatur, quod
homines reparantur iuxta numerum angelorum qui
cecidit: ut illa cælestis ciuitas, nec suorum ci-
uium numero priuetur; nec maiori copia regnet.

August. in Enchiridio. Superna Hierusalem mater no-
stra, nulla ciuium suorum numero sitate fraudabitur:
aut vberiore etiam copia fortasse regnabit. *Author.*
Ecce aperte dicit August. non minus de hominibus
saluari, quam corrui de Angelis: sed plus, non asserit.
Alij vtramque sententiam saluare volentes, scilicet
& quod assumuntur homines iuxta numerum stan-
tium: & etiam iuxta numerum lapsorum dicunt quod
tot homines saluandi sunt, quot angeli creati sunt: ita
quod post generale iudicium vnus erit paries ex An-
gelis stantibus, & hominibus lapsorum numerum ad-
implentibus. Et alius erit ex solis hominibus numero
æqualibus Angelis, & hominibus alterius parietis.
Quidam etiam dicunt quod in locum lapsorum soli
homines Virgines, succedent. Sed hoc nulla auctori-
tate inuenitur expressum.

Quod usque ad diem iudicij proficiant angeli.

CAPVT LXXXII.

Jeronymus super epistolam ad Ephesios 3. Ut au-
tem dicit Apostolus: dispensatio sacramenti
absconditi à sæculis mundo, innotuit per ecclesiam
sapientibus, & potentibus, in cælesti multitudine sa-
pientiæ Dei. Angelicæ quippe dignitates, præfatam
mysterium ad purum non intellexerunt: donec passio
Christi completa est: & Apostolorum prædicatio
per gentes dilatata. *Idem super Isaiam lib. 17.* Hinc
etiam in angelorum persona de Christo ascendente
clamat Propheta. Quis est iste qui venit de Edom
tinctis vestibus de Bosra? Iste est enim quem Angelicæ
potestates videntes cruentum ascendere: cæteris
Angelis imperant. Attollite portas Principes vestras,
&c. & ab eis audiunt: quis est iste rex gloriæ? Hoc
ergo interrogant angeli rei nouitate percussi. Myste-
rium enim passionis, & resurrectionis secundum
Apostolum cunctis retro generationibus fuit igno-
tum. Et ideo quærent quis sit iste qui de terra cruen-
tus adueniat. Edom enim interpretatur cruentus.
Petrus Lombardus. Constat ergo omnes Angelos, in
cognitione diuinorum mysteriorum secundum pro-
cessum temporis profecisse. Vnde non inconuenien-
ter, sed probabiliter dicitur eos usque ad iudicium

*Decimus or-
do angelorum
quo sensu dis-
citur.*

*Deut. 32.
secundum
70. legitur.*

*Proficiunt
Angeli.*

Legio.

*Optimum
argumentum.*

*Nota scho-
lastici ma-
gis proprie
loquuntur
inquit angelo-
rum esse in loco de-
finitive tan-
tum.*

in scientia & dilectione & etiã in beatitudine proficere: licet enim in confirmatione beatitudinem acceperint æternam atque perfectam: augetur tamen in eis quotidie, eo quod magis ac magis diligunt atque cognoscunt: & est eorum charitas, qua Deum & nos diligunt: & meritum, & præmium. Meritum: quia per eam & obsequia ex ea nobis impensa merentur, & in beatitudine proficiunt. Præmium: quia ex ipso beati sunt.

Obiectio.

Quod autem dicit Beatus Gregorius, in Dialogo quid est quod ibi nesciant ubi scientem omnia sciunt. Accipiendum est de his, quorum cognitio beatum facit cognitorem: ut sunt ea quæ ad mysterium Trinitatis, & unitatis pertinent. *Autor.* Nec ideo beati non sunt: quia consummationem præmij sui futuram expectant: licet enim non eis succedant omnia quæ optant habere in futuro: tamen omnia succedunt eis, quæ optant habere modo, nec illud desiderium eos affligit dilatione: sed potius lætificat expectatione, & ideo beati sunt. *Gregorius in moralibus lib. 18.* Deum siquidem angeli & vident, & videre desiderant. Nam & desiderium sine fructu anxietatem habet: & societatem fastidium subsequi solet: ut ego non sit in desiderio anxietas desiderantes satiantur. Ne autem sit in satietate fastidium satiri desiderant. *Ambrosius ad Neophytos.* Angelorum utique legiones altissimum perfecte scire nequeunt: nec scrutando: sed suscipiendo: & adorando tremunt: seruiendo venerantur: laudando benedicunt: peruigilando celebrant.

An desiderium affligat beatos?

Qualiter gaudent de penitentia peccatorum.

CAPVT LXXXIII.

Idem super Lucam lib. 5. Habemus autem ex diuino sermone quod gaudium est in cælo super vno peccatore penitentiam agente. Hoc quoque proficit ad incentiuam probitatis: si vnusquisque credat conuersionem suam fore caribus Angelorum gaudium: quorum aut affectare patrocinium: aut vereri dicit offensam. *Grego. in homilia euangelica 33.* Mulier siquidem euangelica decem drachmas habuit: quia Dei sapientia nouem ordines Angelorum & hominum condidit: in quorum natura suam similitudinem expressit. Mulier ergo drachmam vnã perdidit: cum homo peccando à similitudine conditoris sui recessit. Sed illa lucernam accendit, dum in humanitate apparuit. In carne quippe diuinitas, est velut lumen in testa: de qua dicit ipsa sapientia. *Arui. ut testa virtus mea.* Nam quia testa in igne solidatur: virtus assumptæ carnis exaruit ut testa: dum eam ad resurrectionis gloriam ex passionis tribulatione roborauit. Accensa lucerna domum euertit: quia mox ut eius diuinitas per carnem claruit, omnis se consideratione sui reatus humana conscientia perturbauit, sicque drachma perdita inuenitur, dum in homine similitudo conditoris reparatur. Itaque post lapsum homo conditori suo non perijt: quia hunc æterna sapientia per carnem miraculis cotulcans ex lumine testæ reparauit. Hinc amicas, & vicinas conuocat: & ad sibi congratulandum inuitat id est illas cœlestes potestates: quæ tanto sibi iuxta sunt: quanto ei per gratiam continuæ visionis accedunt: ad illarum quippe societatem tantum credimus humanum genus ascendere: quantos illic contingit electos angelos remansisse: sicut scriptum est. Statuit terminos gentium iuxta numerum electorum Dei.

Deut 32.

Bernardus super cantica homilia 68. Certe si electorum ex hominibus consummatio defuerit: ipsa quoque societas angelorum per imperfectionem sui numeri claudicabit: nec ciuitas Dei de integritate sui gaudebit. Cæterum putas etiam Deum nostrum totam gloriæ suæ laudem habiturum: donec veniant qui in conspectu angelorum ei psallant dicentes. Lætati sumus pro diebus, quibus nos hu. &c. hoc genus

lætitiæ nescierunt cœli nisi per filios Adæ. Denique gaudent angeli ad penitentiam peccatoris: quod si delitiæ sunt angelorum lachrymæ meæ: quid delitiæ meæ? omne opus eorum laudare Deum: sed deest laudi si desint qui dicant: transiuimus per ignem & aquam &c. *Autor.* Beatitudo angeli consistit in fruitione Dei: ex qua inest ei summum gaudium, & de hoc gaudio nihil potest ei auferri vel minui: sed augetur beatitudo eorum continuè vique ad diem iudicij: ut supra dictum est. Gaudium autem quod habent de conuersione peccatoris, non est præmium, nisi per accidens, scilicet quia per bonitatem quæ data est ei in præmium gaudet de bono hominis: & licet incipiat aliquando illud gaudium non habere: ut quando homo incipit peccare: non tamen dicitur amittere: quia non est culpa sua, sed hominis, quod non gaudet ut prius, de eius conuersione nec eius indiscretionem: quia eadem discretionem qua prius gaudebat, de hoc modo non gaudet: nec etiam dolet de auersione illius, quia compati non potest, cum sit confirmatus. Et forte illius gaudij loco habet æquipollens, vel maius, scilicet ex congratulatione iustitiæ, vel dispensationis diuinæ: quia cognoscit quia causa permittit eum Deus cadere.

Quod ante tempus conditi sunt & ex nihilo.

CAPVT LXXXIV.

Ioannes Damascenus. Quidam aiunt, quod ante creationem omnem genti sunt angeli ut Gregorius Theologus: scilicet Nazianzenus, cui ego consentio: dicebat enim primam intellectualem substantiam creati: & inde sensibilem, & tunc quod ex vtraque scilicet hominem. *Augu. in li. confessionum 12.* Deus meus duo reperio quæ fecisti carentia temporibus: cum tibi neutrum cœternū sit: vnum quod formatū ita sit: ut sine aliquo defectu contemplationis: sine aliquo interuallo mutationis: quauis mutabile sit, tamen non mutatum æternitate tua fruatur, scilicet angelū. Alterū quod ita informe erat, ut ex qua forma in quā formam vel motionis, vel stationis mutaretur quo tempore subderetur non haberet, (scilicet primam materiam) *Isidorus lib. etibi. 13.* Duas res ante omnia condidit Deus: angelos, & informem materiam, quæ quamuis ex nihilo facta, præcessit tamen res ex se factas, non æternitate sed origine, sicut sonus cantum. Itaque non omnia ex nihilo condidit Deus: sed quædam fecit ex nihilo, scilicet mundum, & angelos, & animam: quædam autem ex aliquo scilicet hominem & cæteram mundi creaturam. *Idem de summo bono.* Tempus igitur non ad creaturas, quæ supra cælos sunt, sed ad eas, quæ sub cælo sunt pertinet. Non enim angelis accedunt tempora, vel succedunt: sed nobis, quæ sub cælo versamur in hoc firmo mundo. In rebus nullus status est temporum: nec centum anni vnum tempus est: nec vnus mensis, vnum tempus est: nec dies, nec hora. Sed dum hæc omnia particulis accedunt suis, & decedunt: quomodo vnum dicendum est quod non simul est: vtrum autem sit præteritum futurumve tempus: sicut præsens: Et si est: oportet scire ubi est. Sed aduerte: quod cuncta & futura & præterita & præsentia in animo sunt potius requirenda. Tria enim, præsentia, præterita, & futura: in animo tantum inueniuntur, præterita reminiscendo, præsentia contuendo, futura expectando, Speramus igitur aduenientia, intuemur præsentia, recolimus transeuntia, hæc non ita in Deo sunt, cui simul adsunt omnia.

Opinio Nazianzeni.

Cap. 12.

Materia prima.

Tempus ad quas creaturas pertinet.

Solum contuemur præsens.

De Angelo medio inter Deum & mun-
dum.

CAPVT LXXXV.

Hugo ubi supra. Igitur rationalis creatura prior facta est: & postea corporea: non tamen tempore: sed causa solum, & respectu, & dignitate. Nam corporeæ creaturæ conditio ad ipsam refertur creaturam rationalem: & secundum ipsam perfecta est: sicut ipsius conditio ad solum creatorem: quoniam secundum ipsum sola facta est. Sola quippe ad similitudinem Dei facta legitur: licet omnis creatura in ratione diuina & providentia æterna ipsius causam & similitudinem habuerit: sed magna differentia est similitudinem in eo habere: & ipsum Deum habere similitudinem. Nam in Deo quidem omnia erant antequam essent in se secundum rationem & causam & providentiam qua futura erant: sed quasi minus erant perfecta singula & vnum quodque hoc aliquid: & non totum secundum rationem vniuscuiusque & discretionem; quæ ratio omnia continebat: & maior erat in toto: & quasi superabundat singulis. Et ideo non erant singula hoc totum: sed in toto erant singula & tamen Deo in parte nihil erat minus, quam in toto: quia pars, & totum vnum erant. Sed ratione & providentia discreta sunt quæ futura erant in parte & in toto: & minus futura erant in parte quam in toto: ideo ipsa in ratione minus habuerunt: propter hoc ergo rationali creaturæ non vnum aliquid: aut hoc: aut illud in ratione diuina pro exemplari sufficere potuit ad cuius similitudinem formaretur: sed quasi totum assumpsit Deum: ut eius imago fieret: & expressa est ad totum æmulans perfectionem & apparuit quasi ipsum in altero: & inuenta sunt in secundo quoque quæ in primo secundum æmulationem rationes, & causæ & similitudines, & formæ & dispositiones, & providentiæ futurorum, quæ facienda fuerant, & cum facta sunt illa ad similitudinem horum facta sunt corpora.

Quomodo
singula in
Deo?

Quod virtutes Angelicas debemus nobis, in exemplum assumere.

CAPVT LXXXVI.

Gregorius in homilia. Quid autem prodest nos de spiritibus angelicis ista perstringere, si non studeamus, hæc etiam ad nostros profectus congrua consideratione derivare? Nam sicut iam superius dictum est: quia superna ciuitas illa ex angelis & hominibus constat: ad quam tot credimus humilitatis ascendere: quot illic contigit electos angelos retransisse: debemus, & nos aliquid ex distinctionibus illorum supernorum ciuium ad vsum nostræ conuersationis trahere: nosque ipsos ad incrementa virtutum eorum exemplis inflammare. Distincte namque conuersationes hominum, singulorum agminum ordinibus, per congruentiam aptantur: & in eorum sortem per conuersationis similitudinem deputantur. Videte ergo charissimi si quid iam boni vobiscum intus agitis: si in horum agminum numero sortem vestræ vocationis inuenitis: væ animæ quæ non de bonis supernis numeratis aliquid in se recognoscit: eique deterius adhuc imminet væ, si & priuatam se donis intelligit; & nequaquam gemit: quisquis ergo talis est, gemendus est valde, quia non gemit. Itaque qui donorum in se gratiam minime recognoscit, gemit: qui vero in se minor cognoscit, maiora cæteris non inuideat. Nam & illæ bonorum spirituum distinctiones insunt conditæ: ut alijs aliæ sint prælatæ: sic autem in illa summa ciuitate sunt quædam singulorum spirituali: ut tamen sint omnium communia. Et quod in se quisque in parte habet: hoc in alio ordine totum possidet. Sed vnusquisque illius rei censetur nomine quam plenius accepit in munere. Seraphin incendium interpretatur: & tamen omnes amore conditoris ardent. Cherubin plenitudo scientiæ dicitur: & tamen quis aliquid ibi nesciant, vbi simul omnes fontem scientiæ Deum videt. His ergo dona singula priuato nomine data sunt: qui hæc plenius acceperunt. Ad eos igitur, de quibus loquimur suspitemus: sed redeamus ad nos memoria retinentes: quia caro sumus. Taceamus igitur de secretis cæli, & ante conditoris oculos manu poenitentia tergamus maculas pulueris nostri.

Gemendus
qui non gemit.

